

DOMIN SVET

LETNIK 39. V LJUBLJANI 1. JANUARJA 1926. ŠTEVILKA 1.

J. PLEČNIK: PROSTOR S POZLAČENIMI STENAMI IN ZLATO HARFO.

OSMERO PESMI.

(Idila.)

IVAN PREGELJ.

— »Arma virumque cano... Pevam! Jaz, šolski svetnik Frančišek Orešec, pevam: jaz sivi vzgojnik in odsluženi učitelj latinskih šol; jaz, verni učenec nepozabnega gospoda Janeza Kersnika; jaz, zmerni član devetih resnobnih učiteljskih zborov, ki sem odgojil višjih mimo sebe: dva škofa, slavne pesnike, Gregorčiča, Aškerca in Krilana, cesarske namestnike, deželne glavarje, visoke dvorne svetnike, učenjake, pisatelje, poslance, sto rodoljubov in tristo pobožnih duhovnikov na deželi in v mestu; jaz, ki sem sicer puščoben

in vsakdanji in sem vse življenja dni učil in živel kaj malo pesniško po geslu: Ne quid nimis — le nikar preveč!, jaz, starček osemdesetih let, pojem, kakor da me je pohujšal sam slavni naš Valentin, pojem, kakor da nisem še včeraj bral v svetem pismu, da je življenje človekovo na zemlji — šestdeset let; kar več, sama težava in bridkost: jaz svetnik Frančišek Orešec, pojem o veliki sreči svojih sivih las, o velikem blagoslovu, ki se je nad moje teme osul kot velik, zrel in topel cvet. Pojem, ki nisem nikoli pel, le pevce druge oboževal. Učim, kot nisem učil, ki sem le-to skromno verjel, da bo tudi meni življenje na svetu — šestdeset let; kar več, sama težava in bridkost.«

— »Veliki, vsemogočni Bog! Na kolenih Te prosim odpuščanja, če grešim, ko prvičkrat v življenju in le ene same Tvoje modrosti potrditi ne morem: da bo tudi meni — šestdeset let; kar več, sama težava in bridkost. Večni, dobri Bog! Ti veš kako, Ti sodi! Saj se je iz Tebe razlila sreča nad moje sivo teme, iz Tebe blagoslov osul nadme kot velik, zrel, topel cvet!«

— »Vi vsi pa, moji veliki gojenci, potrpite z menoj! Ne quid nimis! Ne bom kletel, kar sem blagoslavljal. Media via aurea, veljaj! A če pojem, saj moram! Pojem svojo prvo in zadnjo srečo! Iz srca, ki prekipeva kakor vino jeseni. Iz veselja, ki se osiplje bogato kot jablana spomladi. Iz sreče, ki je v modrosti šolskih rekel ni, le v mladosti. Pojem srečo osemdesetega leta, da bi laže dočakal te prve in svoje zadnje sreče še zadnji cvet. Kako naj sicer povem? Da pod enim ženskim srcem prvo dete zori? Moje zadnje sreče zadnje hrepenenje: da bi le-temu detetu za krstnega botra bil... Ne quid nimis! To, gospod Bog, če smem prositi, poslej na zemlji nič več!«

1. Mulier semper fallax...

Upokojeni šolski svetnik in vlastelin na Okroglem, Francé Orešec se je prebudil točno ob minuti in uri, kakor je bil vajen že svojih šestdeset let vsak dan, ob vsakem letnem času in vremenu. Bilo je ob petih zjutraj, v mesecu aprilu, prvi teden po velikonočnih praznikih, ko vzhaja solnce izza Krvavca nad Okroglo šele ob polu šestih. Kljub točnosti sebe samega kot žive ure, ki je vanjo gospod Orešec verjel prav tako kot v svojega prijatelja, t. j. rokokočno mizno uro, ki jo je imenoval svoj »Časoslov«, je gospod svetnik vendar slednje jutro, ko je vstal, se opravil in uredil za »dnevni svoj posel«, to svojo rokokočno uro, tega svojega »prijatelja ali komilitona«, šel vprašat za svet, ali je ali pa ni: ali je namreč še tako točen kot pred svojimi desetimi, dvajsetimi... šestdesetimi leti in ali je zopet enkrat vstal točno ob petih... ali pa morda ni... Tisto jutro se mu je prvič zgodilo, da mu »komiliton Časoslov« ni pritrtil. Ura je bila očitvidno peta, celó dnevna luč izza Krvavca in Koprice, kranjske Gavgarice in cesarske ceste je pričala takisto. »Komiliton« pa je trdil svoje in kazal dobro četrť manj. Upokojeni

šolski svetnik se ni malo ustrašil. To trenutje je postal kljub vsej svoji neskončno skrbno urejeni opravi in svoji skoraj lutkarsko ostri kretnji nekam mahedravo negotov. Nikakšen klasicistični astrolog Seni ob Valenštajnovem truplu ni bil. Sličil je bolj osuplemu hansvurstu iz nemške burke, lezel vase, zibal glupo z glavo in buljil topo v osodne kazalce na uri. Za trenutek se je prelomil ostro prav kot lutka, s kretnjo, ki jo je bil dobil morda v dneih, ko je krotil nemirne svoje učence, stanovsko poudarjeno je vzkliknil in poslušal, kakor da sledi tajno zaroto.

»Heee?«

Vdano se je spet zravnal. Stari njegov »komiliton Časoslov« je vršil svojo stanovsko dolžnost, pel in nihal svoj edini življenjski spev: sem pa tja, sem pa tja... pogrkoval nekam ob prvem nihaju, kakor da je prehlajen, planil ob drugem v neko višino, da si čakal, kdaj bo legel in se upokojil v lagodno udobnost še tretjega nihaja, pa četudi zadnjega, a vsaj kadenčno zadovoljivega.

»Veritatem loquitur,« je zamrmral gospod svetnik in si zdajci res nadel kretnjo in izraz astrologa Senija ob Valenštajnu, položil desno pestišče ob brado in leve roke kazalec na čelo. Težko, a pošteno je doumel in izrekel:

»Zmota je! Časoslov je pošten. Torej sem se netočno zbudil ja z!«

Mirno si je potrdil spoznanje in prikimal:

»Tako je! Humanum errare! Nè bi verjel, a moram. Razumem. Ta nepočakanost od včera in še štirih dni nazaj je povzročila zmedo. Psihologi bi mi potrdili. Nepočakanost, odkar sem ljubeznivo pismo prejel, ki me je tako presenetljivo sladko povabilo na pot, sirena sirenska...«

Obrnil se je k svojemu časoslovu in dejal pritajeno sramovaje se:

»To si čul. Vate ne, vase sem dvomil! In hoc uno — v tem enem non peccavi — nisem grešil ne z besedo ne z mislijo. Zdrav!«

Izlikan, salonski, v suknji kakor surka zaprti tik pod snegobel ovratnik z neznatno, črno pentljo, gladko obrit in s kratkimi, na ščet pristrizhenimi sivimi brki in umerjenimi zalisci je stopil upokojeni svetnik k oknu, odprl v jutro in razgrnil list, ki je prej o njem govoril in ga vprav glediško eksponiral. Mlado solnce, ki je tisti trenutek vzšlo, mu je suhotno in svojstveno rezano lobanjo

oblilo z mladim sojem, ustvarilo njegovemu »komilitonu« na mizi prečudno silhueto hladne misli v gorečem ozadju in za trenutje preglasilo tega svojstvenega komilitona čudni spev: zagrljeni zanos in čudno vihravi sunek v višino brez tretjega nihaja, pa četudi zadnjega, a vsaj kadenčno zadovoljivega...

Gospod svetnik ni videl ni solca ni jutra. Utonil je v pismu, nagonsko se zavedajoč, da mu je deset minut mimo točnosti. Ljubče je šel od črte do črte v pismu in bral v desetič, da ga vabi trideset njegovih bivših učencev na malo slavlje tridesetletnega zrelostnega izpita v Ljubljani: en škof, devetnajst duhovnikov, med njimi štirje dekani in dva korarja, trije profesorji, dva sodnika, dva narodna poslanca, en polkovnik, en morski kapitan in en slavni slovenski spisovatelj. Staremu, odsluženemu šolniku je šlo v živce in dušo. Trenutno je imel trideset človeških lic pred duhom, trideset poklonov in trideset kretenj: vseh trideset likov je zanihalo vanj, seglo z rokami po njegovi desnici, se sklanjalo z ustnami, kakor da hoče poljubiti roko staremu učitelju. »Aber, meine Herren!« je vzkliknil v živi domišljiji stari gospod in sramežljivo in ničemurno obenem nesel desnico za hrbet. Ni se zavedel, da sanja... Vzdramil ga rezko glas izza vrat onostran:

»Tak, gospod! Ali bodo vstali, ali ne bodo?«

Nekaka krepka roka je odprla v starčevo sobo, moško obličje skrbne deželjske kuharice in strežnice je pogledalo zvedavo in opreznajoče v prostor. Stari gospod se je živo okrenil, spoznal glas in obličje in dejal vedro:

»Kaj pa govorite, Meta! Da bi zaspal, pa danes? Blagovolite pogledati na uro. Celó preveč točen sem bil danes. Blagovolite!«

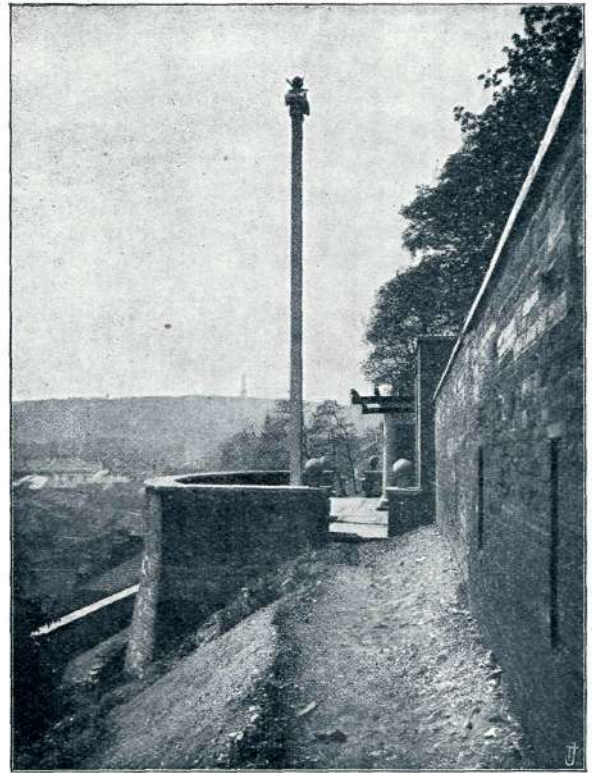
Vabil je neskončno vljudno, a žena ga očitno ni hotela umeti. Celó nekam trdo se ga je otresla in dejala bridko in kratko:

»Zajtrk bo mrzel.«

»Mrzla kava, mlado lice, modra glava.« je kimal dobrovoljno starček, da je očitno pokazal, kako malo je v skrbeh glede kave in še časa. Tedaj je strežnica vzrojila:

»Naj pa vlak zamude! Da le ne porečejo, da sem jaz kriva. Naj ga zamude!«

»Vam, Meta, bogve, ne bi bilo neljubo,« je bil neskončno dobre volje upokojenec. Ni odgovorila, samo vrata je odprla in se vstopila ob stran, da je šel strogo umerjeno skozi. Takoj je pozajtrkoval in se nato

J. PLEČNIK: RAZGLEDNA TOČKA Z 10 METROV VISOKIM TENKIM GRANITNIM MONOLITOM.

odpravil na pot, kakor je bil že dva dni vse prej pripravil. Komiliton Časoslov je imel nekaj trenutij poslej priliko prisluškovati prizoru iz čudno ganljive družinske igre. Ona je rekla: »Gospod, ali torej zares morajo na pot?« On je odgovoril: »Kaj le mislite? Ali nisem pisal? Ali naj besedo snem gospodu škofu, devetnajstim duhovnom, kapitanu in polkovniku?« Ona je vprašala: »Pa zlate žepne ure vendar niso vzeli s seboj, da je kje ne pozabijo!« On: »Sitni ste, Meta. Vse imam, kar treba, torbico, dežnik, plašč.« Ona: »Pa žepno ruto?« On: »Imam! Še knjigo, da bom na vlaku čital.« Ona: »Ali je vsega tega treba? Tako lepo v miru so živeli že pet let. Okradejo jih ali še ubijejo...« On: »Do Ljubljane, naše ljubljene? Meta, verujte mi, včasih ste sitni...« Ona: »Pa saj boste zamudili in boste!« On: »Bi, če bi Vas še kaj dalj poslušal!« Ona: »Zlato uro so menda vendar pustili doma...« On: »Tempus est! Zbogom, Meta! Skrbite za dom!« — — —

Zložno in točno umerjeno se je spustil svojstveni gospod svetnik s svojega doma nizdol k mlinu, da bi ga tam predročili na

postajo. Našel je čoln že pripravljen. Mlinarjeva hčerka Jerica je stala v čolnu.

»Brata ni doma?« je vprašal potni, »ali me boš zmogla, Jerica?«

»Deset takih,« je odgovorilo dekle vedro, »le mudili bodo, gospod.«

»Ne bom,« je verjel stari in vstopil. V čolnu sredi Save je čuvstvoval in se šalil iz deklice:

»Nisi Jerica. Hero v Abidi si in Leandra prevažáš.«

Izstopil je, plačal skromno obilno in krenil navzgor proti postajališču. Po sto korakih ga je obšlo veselo, da se je moral ozreti. Videl je deklico s čolnom sredi vode. V čolnu pa je vozila mladega človeka. Mežnarjevega iz Naklega, ki je bil njen fant.

»Hero v Abidi,« je občutil bolno in dobro stari gospod, »pa po Leandra je res šla čez vodo. Pome ni nikdar nobena.« — — —

S tiho vdanostjo je dvignil oči okoli sebe v mlado gorenjsko stvarstvo, v zelenečo rast vrh Kucne in v rebrih pod zidovi na Svetem Joštu. Tedaj se mu je zazdelo, da jeka čuden šum iz onih rebri: šum, podoben ropotanju železniških voz. Potni je poslušnil nazaj ob progi, postal presenečeno in se nato našel. Segel je k sebi, izvlekel zlato uro, ki jo je bil taječe vzel s seboj, in se zdrznil. Bil je skrajni čas. Vlak je moral priti vsak trenutek...

Gospod svétnik je planil kakor splašena zver naprej. Zajel je vlak, ki ga je bil prehitel in je že odhajal s postaje. Vrgel se je proti prvemu vozu, sunil vanj prtljago in se lovil. Tedaj ga je ujelo in potegnilo v voz dvoje močnih moških rok. Omahnil je zasopel na sedež. Tedaj se je zasmejala vanj dvoje sinjih deklinških oči in nežen glasek je dejal:

»Gospod, glejte, žepno ruto ste izgubili!«

Hlipajoč kakor riba na pesku je medlel stari gospod brez moči na sedežu, kamor ga je bil dvignil neskončno postrežljivi sopotnik. Komaj je našel zavesti toliko, da je z glavo prikimal gospodični, ki ga je bila opozorila, da je izgubil svojo sinjo žepno ruto. Pobral jo je. Od nepričakovanega napora in dirke na vlak so ga hotele zapustiti vse moči. Kakor skozi meglo je videl sočutje v licih onostran, kjer sta sedela mladi mož z ljubeznivo mladenko. Potem pa je prišlo nadenj, da ni videl nič. Le vedel je. Vedel je čudovito trenutno, kakor

videc iz razodetja. »Komiliton je pošten,« je vedel, »in jaz sem točen. Za to zmedo zadaj so bile druge moči. Moči! Ni zastonj odgovarjala, naj ne hodim na pot, tri dni. Še zadnje je poskusila, da ne bi šel. O Meta! Nad uro si šla!«

V dobrega in mirnega gospoda se je vzelo besno. Pozabivši, da ni sam, pozabivši, da mu sedita nasproti dva čudovito postrežna in vljudna človeka in lepa, je vzkliknil jezno, kratko:

»Fallax semper mulier!«

2. Šest eklog in en slavospev.

Ležniva je vselej ženska,« je čuvstvoval že manj srdito, a stanovsko trmasto, kot mu je bilo zrastlo v svojstvo, da je namreč imel in ljubil vsako močno krilatico kot drag redek okras. »Ležniva je; in Meta je ženska.« Prav neprisiljeno se mu je iz malega, nenadnega spoznanja obujalo kot nekako novo doživetje. Trenutno je začel motriti nekaj znanega z nekake nove strani, pa se mu je hotelo zdeti tisto dotlej samoposebi umevno in znano, čudno tuje. »Kdo sem in kdo je Meta?« se je vprašal. »Ali sem sam svoj, ali je Meta moja strežnica? Imam dom na Okroglem, vedro vina v kleti, da ga pijem, ne quid nimis, po potrebi; imam tri gredice, da jih okopljem spomladi, imam celó pet panjev čebel, kravo v hlevu, mačko za miši, golobe pod streho in kokoši — gospodar na Okroglem pa je vendar le — Meta!«

Skoraj zardel je od sramote:

»Pa zaradi nje, da bi bil kmalu tridesetim v Ljubljani besedo dolžan ostal!«

Vlak ga je nosil iz Kranja mimo Drulovke na Sorško polje. Ob vlaku se je smejala solnce, luč je lila v mlado rast in klicala po cvetju. On ni čul, ni videl, čutila sta sopotnika, ki sta stopila k oknu in uživala. Skoraj trenutno se je tedaj starček upravo-vesil: videl je sebe v vlaku med ljudmi, ki so dobri, zajel v vzdušje, ki je prsi širilo. Da nista bila mladi in mlada stopila k oknu, počel bi bil govoriti z njima. Povedal bi bil vse po pravici, da je upokojeni šolski svetnik, da ima doma na Okroglem skrbno, vendar »ležnivo« žensko, ki mu streže, da se po petih letih vozi prvič iz svojega Tuskula v svet — v Ljubljano, kamor ga je povabilo trideset odličnih njegovih gojencev. Ni

mogel povedati. Mlada dva sta stala ob oknu. Niti njiju senca ni legala čezenj... Nekam bridko je občutil stari gospod vso svojo odljudnost: »Glej,« si je mislil, »tako je s teboj. Ta Meta tvoja te je zagrebla pred svetom, da bi te kar gotovo nihče več kot živega človeka ne spoznal. O, strašna je ženska! Fallax, terribilis!« —

Nehote je moral pogledati na mlada dva, ki sta slonela ob oknu, in je zarja, spletena iz solnca in rosne meglice, sijala ob njiju glavama kot venec prečudne svetosti. Tisto trenutje je deklica okrenila glavo. Starček je videl v njene oči in obnemogel v čudni slabosti, povetil oči, prišel v zadrego in iskal ob sebi. Kar je našel, je bila knjiga z glupo idilo o Alojziju in Nežici, kako sta na sprehod plula na otok in se srečno vrnila kot ženin in nevesta. »Alojzij,« je sahnil starček po knjigi v sanji in domnevi, »cedro na gori pozna in ožep na skali, grško zna, kaldejsko in hebrejsko; Nežica,« je vedel še bolj nežno kakor o sestrici, o hčerki: »emblem je elizijskega miru in edenske nedolžnosti...«

Bral je zase, ni vedel, kaj vstaja iz šestih eklog Kosegartnove idile vanj. Vedel je le, da mu je v rokah knjiga, ki jo je bral davno, kakor v sanjah. Bral je, ni vedel, ali sanja ali bedi: Alojzij iz ekloge je bil in ni bil. Nežica iz pesmi je govorila in ni. Tako sta golčala, Alojzij in Nežica, kakor onadva, ki sta ob oknu slonela in jima je zarja iz solnca in meglè pletla dehtečo rožo ob glavi. Dejal je Alojzij:

»Torej Meta, gospa Meta v Begunjah je Vaša teta?«

Nežica iz ekloge je odgovorila:

»Prava teta ni, gospod doktor! Sestra je po poli moji materi.«

»Pa ste bili na obisku? Ali jo večkrat obiščete, gospodična?«

»Vsakih štirinajst dni.«

Za trenutje je Nežica iz ekloge prestala, potem je govorila:

»Vestè, naša teta je posebne vrste ženska. Uh! Take dobre, stare gospe so včasih sitne. Hoče, da jo redno obiščem vsakih štirinajst dni.«

»To nobena žrtev ni, gospodična,« je menil Alojzij, vsevešči o cedrah, ožepu in kaldejščini.

»Pa je,« je ugovarjala slika edenskega miru.

J. PLEČNIK: PROSTOR Z VAZAMI IZ RUSKE CARSKÉ MANUFAKTURE.

»Zakaj? Ali je Vaša gospa teta bogata? Vam pa zato seveda ni prilično —«

»Ni, a mama me silijo.«

»Da bi lepo doto dedovali, gospodična? Ne branite se je! Ljubezen počenja pri želodcu.«

»Zelo grdo mislite!«

»Govorim grdo. Sem pač pravnik. Ali ste zamerili?«

Stari gospod se je zganil: išče, kje je že čul ta vedri, posmehujoči se glas mladega človeka, kje že je čul mehki in topli zvok dekličje moči, ki govori, ne da bi hotela povedati, da je dekliški in samo osemnajst let mlad. Gospod svetnik čuti, da se dogajajo čudne reči na svetu. Povedal bi rad iz vsega srca po svoje. »Ne quid nimis,« bi dejal, »mlada moja! Ampak — tu sem še jaz v vozu, se nisem še zahvalil, da sta me v voz potegnili in da sem svojo ruto nazaj dobil. Ali bi blagovolila, da sedemo lepo in se lepo porazgovorimo, kakor gre? Saj nista kakor naša Meta doma. S teletom v hlevu čebrlja, z gospodom ne zna.« Onadva pa po svoje:

»Gospodična, to je jasno; dedovali boste.«

»Pa še kako.«
 »Tokrat boste za vino plačali.«
 »Bom pa.«
 »Vaš fant Vas bo vesel. Ali ga že imate?«
 »To se ve, da! Iz lecta.«
 »Tistega bom jaz pri oknu v koprive pogнал.«
 »Prosim! Drag spomin. Sicer, kaj bo Vaša nevesta rekla —«
 »Moja nevesta? Nič!«
 »Le ne tajite.«
 »Nič, sem dejal, saj nimam nobene. Hahaha.«

Stari gospod bere, ugiblje, se čudi: »To naj je mladenič, ki cedro na gori pozna in ožep na skali? To naj je dekle, emblem elizijškega miru in edenske nedolžnosti?« Stari gospod ugiblje, išče: »Pa ta moški glas poznam, pa ta ženski glas tudi poznam. Pa to mogoče ni. To vse je bilo pred petdesetimi leti in jaz sem ob razum prišel, ko sem danes za vlakom dirkal in so se mi možgani vneli in je moja Meta doma prav vedela, naj ne hodim na pot.«

A mlada ob oknu po svoje:

»Za kratek čas pravnik ne govori!«

O vem, za denar pač. Koliko ste zaslužili, gospod doktor?«

»Naredimo na menico!«

Ne! Plačujem v gotovini, kakor na tržni dan v Ljubljani.«

»Ali menite, da jaz dolžan ostajam?«

»Dohtar, Vi jezični dohtar!«

»Velja! Ko podedujete za teto, podpiševa poročno pismo!«

»Sram Vas bodi, smrt ji želite!«

»Ne, gospodična! Za narod umrjem, a za Vašo teto tudi.«

»Potem bo moja teta po Vas dedovala.«

»Naj! Bog jo živi, teto v Begunjah!«

Stari gospod se prebuja v življenje. Ve, da je skrajni čas in da je Ljubljana blizu. Treba bo vljudne besede. Njemu, ki mu je v vlak pomagal, njej, ki je ruto odkrila na tleh. A ona dva le v zarjo z obrazom.

»Pa saj sva Ljubljana.«

»Kaj ste to šele sedaj ugenili?«

»Nisem. A mance iskati je lepo.«

»Kaj jih znate?«

»Ali poskusiva? Zamežite!«

»Mežim.«

»Jaz tudi. Ali me vidite?«

»Vidim.«

»Pa pravite, da mežite.«

»Jurist ste.«

»Vi niste, gospodična!«

»Kako? O, prosim! Nasilni ste!«

Stari gospod živi in vidi. Vidi, da je spet ruta. Ni sicer njegova. Svilen ali kakršna koli, ženska rutica je, taka, da si duhovnik z mečjo ne briše prstov pred mašo. Fant jo je izmaknil dekletu in jo tišči v dlaneh in ima na ustih. Dekle zardeva, prosi. »Prosim, gospod doktor. To ni lepo!« »In kaj je lepo? Če bi lepo prosil, za ta majhen spomin. Po štirinajstih dneh vrnem v tem vozu z obrestmi! Saj sva Ljubljana. Jaz Šempeterčan, a Vi?« »Krakovčanka.« »Ni mogoče!« »Kako ne?« »Velja, torej! Čez štirinajst dni.«

»Ali je, ali ni?« ugiblje starček. »Svojčas mi je napisal hvalnico o mestu Ljubljani — Ljubljani. V peti šoli je bilo, pregrešno fantovsko je povedal, tako da je vid jemalo; odkod le fant, kaj tega ima — Pa to je bilo davno. Kje je to! Ljubljana — ljubljena... peta šola in oni fant...«

Starec išče. Mladi se je okrenil, se nasmešnil. Stari hoče govoriti.

»Cedro na gori poznaš, ožep na skali; grško govoriš...«

»Grškega pa ne, gospod svetnik,« bi odklonil mladi.

»A gospodična?« je starček v strašni zmedi, »edenska slika...«

»Da, gospod, a glejte, ruta Vam je spet izpadla,« bi gostolelo dekle. Vlak sune, stoji. Stari se najde, išče prtljago in je ne ve. Misli na Meto, najde vse in meni toplo, hrepeneče:

»Ljubljana — ljubljena!«

A mladi in mlada sta že izstopila... In le idila v šestih eklogah je ostala pozabljena v vozu.

(Dalje.)

EVANGELIST.

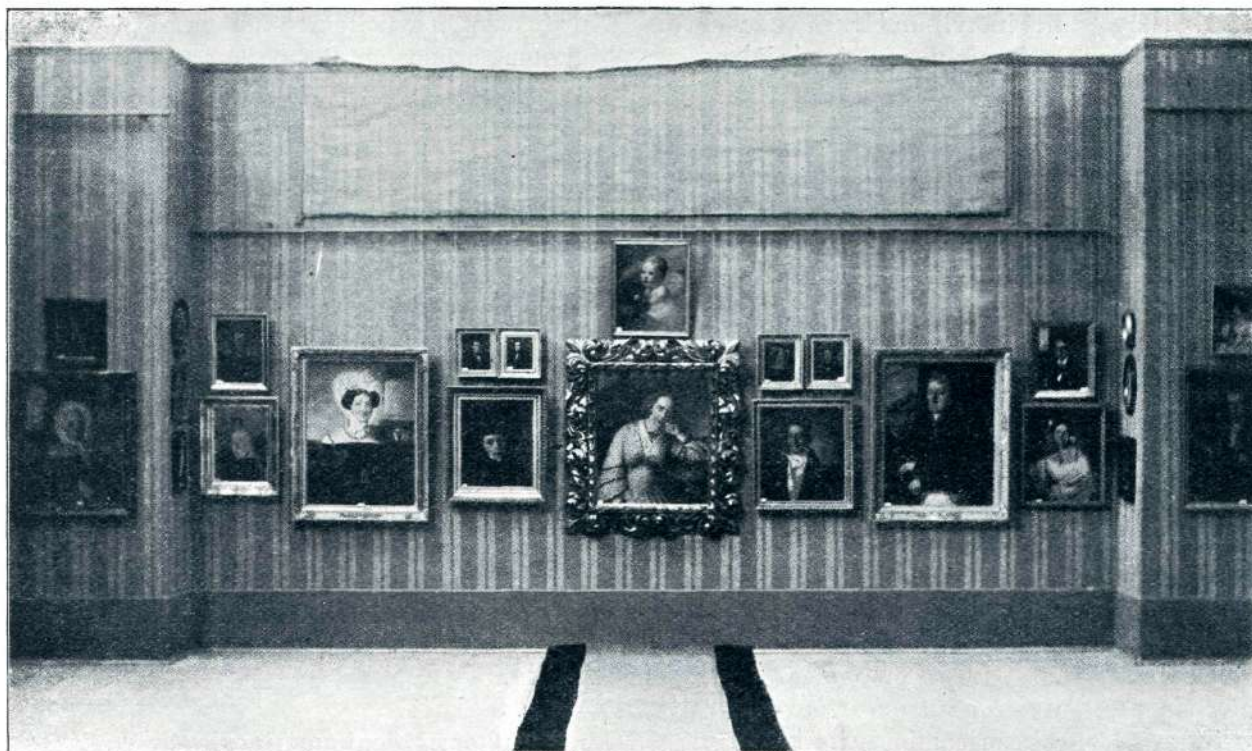
SILVIN SARDENKO.

Rad sem v tistih dneh prisedel k Tebi.
 Kakor v zimi sin k očetju za toplo peč.
 Evangelist! Tvoj Kristus je bil meni všeč.

Ni bil Kristus v knjigah krivih,
 bil je Kristus v dušah živih.
 Ni bil Kristus v lepi sanji,
 bil je Kristus med dejanji.
 Ni bil Kristus v mehki zarji,
 bil je Kristus na Kalvarji.
 Ni bil Kristus v očitjanju,
 bil je Kristus v odpuščanju.

DOMIN SVET

LETNIK 39. V LJUBLJANI 15. FEBRUARJA 1926. ŠTEVILKA 2.

ZGODOVINSKA RAZSTAVA PORTRETNEGA SLIKARSTVA NA SLOVENSKEM V LJUBLJANI L. 1925.

(V sredi skupina štirih portretov Jos. Tominca.)

OSMERO PESMI.

(Idila.)

IVAN PREGELJ.

3. Ljubljéna — Ljubljana.

Eheu, quo me, Ljubljena, rapis tui plenum? Kam me vlečeš, Ljubljana?« se je izvilo od srca in duše gospodu šolskemu sovetniku Frančišku Orešču v polglasnem vzdihu veselja in sladke groze, ko je stopil iz železniškega voza med potnike, ki so ga medse zajeli kakor val in ga nesli s postaje na cesto, kjer so ga pustili kot lahko naplavino v prahu nekdanje Blatne vasi. Stari gospod je strahoma pogledal po samem sebi in se našel, da je ostal še slok, gladek in dostojen. Umiril se je in premotril smer, koder bi šel. Našel je in se usmeril na pot. Tedaj pa je trenutno občutil prečudno spremembo na sebi. Trdi hrbet se mu je

prožno prelil v ravnost, kakor da mu ga je stisnil steznik, noge in roke so se svobodno razvezale, mišičevje v sklepah je zaigralo. Gospodu Orešču je bilo, kakor da ni zdajni, kakor da je trideset let mlajši. Kakor davna sreča ga je trenutno obsenčila in presojila mirna in slovesna učiteljska dostojanstvenost. Ugodje stanovske ničemurnosti se mu je pokazalo v kretnji in na licu, ki se je narejeno skrbno zamračilo, da so sršele obrvi in bodli vzgojno strogi pogledi vodeno plitkih, sivih oči. Stari upokojeni šolnik je bil na mah ves oni stari izraziti lik neskončno skromne stanovske samozavesti z izrazom, ki si ga je bil s trudom privzgojil iz sedmih knjig, kakšen naj bo pravi in idealni profesor, in še iz osme, ki je bila tudi nemška in je učila: Warum, wie und was soll ein Professor nicht sein...

Samega sebe vesel, da še ni pozabil predpisane kretnje in vzgojnega izraza, je stari

gospod zasnival sredi poti in se zanesel pre-
živo v občutju davno doživljenega in bridko
prijetnega.

»Ignacij Jurič!« se mu je trgalo z ustnic.
»Nesrečni človek! Kje je zopet? Kaj po-
čenja pod klopjo? Pa kje sedi! Pa knjige
nima? Herr Gott im Himmel! In v enem
meseču bo stal pri zeleni mizi in dajal od-
govor, ko nič vedel ne bo!«

Užaljenemu učitelju odgovarja dijak:

»Le nič skrbi, gospod profesor. Boste po-
magali, kaj? Le Horaca nikar. Pač, Horaca,
gospod! Pesmi! Donec gratus eram tibi!
Velja?«

»Sedite, molčite,« kliče učitelj.

»Že sedim, gospod! A kakor sva se zme-
nila. Donec gratus eram tibi... Velja.«
»Eheu, quo me rapis?« se skuša iz sanj pre-
dramiti stari gospod in se ne more. Vidi po
sili, trpi in uživa. Ignacij Jurič pri maturi.
Tam je zelena miza v sobi nad glavnimi
vrtati. Skozi okna gleda v šolski prostor ozek
pas svetle nebesne sinjine, niže temna zelen
grajskega pobočja, še niže oster četverkot
meščanske strehe in prav na dnu gornji del
Vodnikovega lika visoko na kamenu, vse
bridek bron, pleča, glava, meniško pokri-
valo. Na plečih tostran in onostran se igra
dvoje golobov, oprezuje mimo tilnika, gruli
in se klanja in ne more vstran v solnce in
pesem poldne. Še v šum zvonov s šent-
klavške cerkve noče, gruli, se klanja in ne
more vstran. V sobi za zeleno mizo so otrp-
nili udje in zastale moči. Predsednik in
deželni nadzornik kroti dremec, šolski rav-
natelj na njegovi desni bulji topo čez zlati
nanosnik, učitelj verstva nadzorniku na levi
hlini sveto zanimanje. Profesor matematike
strmi v papir pred seboj, učitelj slovenščine,
silni Drejec Kragelj niz Modrejce na Tol-
minskem sopiha stojé z roko v boku; edini,
ki uživa, je gospod Orešec, ki izprašuje. Pri
maturi izprašuje prvokrat.

»Ignacij Jurič! Odprite in berite!«

Dijak odpre knjigo, navaja:

»Horaca sem dobil, in sicer pesmi.«

»Berite.«

»Donec gratus eram tibi...«

»Ne! Aequam memento in arduis!«

Dijak dvigne pogled, gleda osuplo, ogor-
čeno, ne veruje, a mora verjeti. Prečudno
trpko ponovi učitelj vprašanje.

»Nun, wirds bald?« postaja predsednik ne-
strpen in dijak bere. Bere gladko, celó pre-

vaja. Nadzornik se je upokojil, dvignjena
roka se je povescila. »Dejal bi,« je videl
dijak, da spi!« Bliskovito se ozre po uči-
telju, ki ga izprašuje, prevaja gladko, kakor
bi bral. Šolski ravnatelj bulji topo, učitelj
verstva hlina zanimanje, Drejec niz Mo-
drejce sopiha, učitelj matematike piše. Pred
oknom bronastemu menihu na plečih pa
grulita goloba in igrata v solncu in pesmi
poldne...

Izprašujoči učitelj se zdrzne, prebledi, po-
vesi v strašni zadregi oči in trpi. Kakor da
se mu roga, poje in prevaja dijak, zdaj z
besedo goloba, zdaj z občutjem golobice:

»Dokler sem tebi bil drag... dokler sem
ti bila še ljuba...«

Rezko se zgane predsednik.

»Dovolj. Morda veste kaj krilatic iz pe-
snika?«

»Vem, gospod predsednik.«

»Prosim!«

»Sapere aude — modri bodimo!«

»Prav! Še kaj?«

»Fuge magna — ogni se velikega.«

»Dobro. Še kaj?«

»Vivitur parvo bene — zadovoljite se z
malim!«

»Je. Še kaj?«

»Sunt certi denique fines — vse, kar je
prav!«

Silni Andrejec niz Modrejce sopiha od
zadovoljstva, učitelj verstva je prečudno
tajno skrnil izraz vesele misli ob ustnicah,
učitelj matematike je udaril živčno s svinč-
nikom ob mizo. Nadzornik, ki se je bil za
trenutek zamislil na prekipevajočo dijakovo
mladost pred seboj in nato kakor primer-
jaje, v ohlapno in plaho osebo učitelja ob
dijaku, se predrami in pokima:

»Es genügt.«

Komisija se posvetuje. Latinsko?

»Odgovoril,« zajelja učitelj Orešec. Nad-
zornik se ogleda. Gospodje kimajo. Le uči-
telj matematike prosveduje:

»Dijak niti resno odgovarjal ni.«

»Kako?« zategne nadzornik. Temna rde-
čica mu zalije obraz. Nato reče težko, slo-
vesno:

»Nekaj trenutkov nisem bil navzoč. Kaj
je torej? Ali je znal, ali ni?«

Gospod Orešec zadržti in prebledi. Nad-
zornik se je vpil zaničljivo v njegov obraz
s svojimi težkimi, karajočimi očmi. Učitelj
jelja zmeden.

»Was ist also?« pozove nadzornik nestrpno.

»Entsprochen!« zahrope hripavi Drejec, ne da bi se menil za nejevoljni izraz v nadzornikovem licu. Oko mu gori jezno in izziva učitelja matematike. Gospod Orešec trpi in je hvaležen, da bi se razjokal. Učitelj slovenščine ga je zaščitil. Matematik pa se še ni vdal:

»Dijak ne kaže, da bi bil zrel. Niti pri taki slovesni priliki kot je matura, ni resen.«

»Pa kdo je kriv?« vpraša strupeno nadzornik in zopet udari z zaničljivim pogledom po učitelju latinščine. Silni Drejec niz Modrejce pa stoji za dijaka.

»Nihče ni kriv! Fant je zrel. In da ni resen? Gospodje, kakor da ne vemo vsi, kako malo resni smo včasih sami v šoli z našimi plehkimi šalami. Roko na srce, gospodje! Dijak je trikrat zrel.«

»Ni zrel,« se bori še vedno jezni matematik.

»Tu!« vrže Drejec niz Modrejce roko na šop povezanih listov. »Njegovo slovensko nalogo berite, pa sodite, ali more kaj takega napisati nedozorel človek. Spis ni naloga, Eine literarische Leistung ist es und Herr Inspektor hat es gelesen und approbiert. Torej zrel.«

»Tatsächlich,« popušča nadzornik, ki je Nemeč, a misli, da slovensko ume. »Naloga ni slaba. Zdi se mi, da fant navaja kaj bogato iz Valvasorja?«

»Und ob,« potrди Drejec. Komisija se upokoji, zedini. Ignacij Jurič je zrel. Z učiteljem, ki ga je izpraševal, nadzornik pa ni zadovoljen:

»Lieber Herr Professor! Sind Sie bei der Prüfung immer so fürchterlich unsicher? Was? Morda se ne pripravljate?«

»Eheu, quo me rapis?« se zopet budi stari gospod Orešec v bridkosti in je trenutno ves slab, ves star; potem pa je zopet vdano veder, skromen:

»Ne quid nimis. Enkrat vsaj, enkrat sem vendar skusil maturo!«

»Pa tista slovita naloga,« sanja znova, »tista Juričeva naloga! Ljubljana — ljubljana. Moj Bog! Pa saj to ni bila maturitetna naloga. To je bila šala iz pete šole, pa meni in ne Drejcu, ki je torej gotovo po pravici sodil, da je pisal dijak slovensko zrelo.«

Tako se išče stari šolnik in najde besedo za besedo, kakor je pisal dijak njemu in ne Drejcu niz Modrejce.

MIHAEL STROY: MARIA SCHREY PL. REDL-WERTH (1842).

»Nemški zgodovinarji, ki bi radi ves svet potevtonili, radi začenjajo pripovedovati zgodbe nemškega rodu z ustvarjenjem sveta. Z isto pravico smem jaz začeti zgodbe naše bele Ljubljane z bajno pravljico o Jazonu ali Jeznem. Ta sloviti avanturist, pripoveduje Valvasor, je prišel s svojimi Argonavti v kraj, kjer stoji danes Ljubljana. Tu pa je našel Barje in ni znal poti naprej. Ob Barju je živel tedaj star ribič. Imel je tri mreže in lepo hčer. To hčer je videl Jezni, ko je mreže obešala, da bi se posušile. Zelo mu je bila všeč in ker je bil nekaj latinskih besed po svetu ujel, jo je takoj pobaral vljudno za pravo pot: »Puella dulcis,« je dejal, »dic mihi, amoena, ubi via recta?« Dekle ga seveda ni umela, a toliko je le razbrala iz njegovih besed in žarečih pogledov, da ji je dal nekako ime, ki ji ni bilo nevšečno. Zato je prikimala, pokazala zdrave in bele zobe in rekla: »Amoena«. Od tistih dob deklica ni hotela, da bi jo kdo kako drugače imenoval. Po njej so nazvali Amoena ves kraj. Tako je ime ostalo, dokler niso prišli v deželo Rimci. Tem podnebje na Kranjskem ni posebno prijalo. Zlasti zoprno so občutili

Ljubljansko meglo. Zato so spačili lepo in prijetno ime prvotne Ljubljane v Aemono. To je bila šiba božja, ali hunski Atila, porušil. Znova je kamenje pozidal bizantinski Narzes, nakar so kraj nazvali za Narzepolo. Za tem je prišel »Pipinov jarm,« vitezi, grofje, sploh sami Nemci. Ti so naše mesto spet prekrstili in nazvali po »leni vodi« Lauen-Bach ali Laybach. Tako poroča seveda Valvasor. Učeni oče Pohlin, ki je dozdej najznamenitejši slovenski Ljubljančan, uči seveda drugače in po pravici, da je bilo že praime našega mesta slovensko, namreč Ljubljéna, kar so pozneje Rimci preveli po svoje v Amoeno in šele pisarji sprevrgli v Aemono.«

»Šolski dovtipi,« se zaveda gospod Orešec svoje tedanje ocene. Vendar obnavlja v duhu naprej.

»Iz ustnega sporočila po narodni pesmi vemo sicer, da je bila Ljubljana sprva dolga vas. Ni neverjetno. Od Kurje do Blatne vasi še dandanes ni preblizu. Utesnili so ‚dolgo vas‘ šele, ko je začel razsajati Turek. Tedaj je bila Ljubljana samo obzidje, grad in stolp. Pozneje je bila sama cerkev, grad in stolp. Še pozneje je bila grad, krčma, samostan, cerkev in stolp. Slejkoprej je tekla po sredi Ljubljanica. Zgodovina poroča, da so jo posečali različni visoki gostje, imenitni cesarji in nadvojvode, strašna kuga, potresi, požari, potujoči vajenci, ki so poljubljali Evin kip na mestni hiši, Primož Trubar, tudi nekateri domači škofje, hudič, ki je krčmarju Plavcu iz ječe pomogel, pa povodni mož...«

»Eheu, Ljubljéna, quo me rapis?« se je zopet prebudil gospod Orešec vzradoščen ob besedi davne dijaške naloge.

Stari gospod se je ta čas zavedel, da je pred Mocarjem, in je vstopil. A še mu ni dalo miru iz sanj in spominov. Domisliti je moral do konca, kakor duhovni, ki je začel in mora domoliti.

»Ljubljana — ljubljena!« je vedel za zadnje v sloveči nalogi. »Bila je Jazonova, pa je postala rimska! Bila je poganska, pa so pokristjanili. Bila je tevtonska, eheu, in se poslovenila še ni...«

Začudeno so gledali in poslušali pri Mocarju starega gospoda, ko je pozvedoval in popraševal po tridesetih gospodih. Vljudno so mu povedali, naj vpraša pri Maliču, morda utegnejo tam kaj vedeti. Svetnik se

je zahvalil za nasvet in se zglašil pri Maliču. Tu so mu vedeli odgovoriti, a ga morali poučiti, da je prišel en dan — prezgodaj. Da le ne prepozno, se je vdal in si najel sobo. Našel jo je po svojem ukusu. Celo malo stensko knjižnico je imela. Med prašnimi knjigami je našel svetnik Horaca. Vzradoščen je odprl knjigo in bral, kakor se mu je odprlo:

»Donec gratus eram tibi...«

Vzdihnil je bridko. Potem pa je bral do konca:

»Dokler sem tebi bil drag... dokler sem bila ti ljuba...«

Odpočil se je in nato vstal, da bi se razgledal po mestu. Šel je, ne da bi mislil, kam, ne da bi hotel, kod. V solncu in luči ljubljanskega polja se je prebudil na grobovih pri Svetem Krištofu. Poiskal je gomilo Metelkovo, grob vernega učitelja svojega, Janeza Kersnika. Potem je iskal prijateljev, iskal mrtvih, a mislil na žive, na vseh onih trideset, ki so ga bili povabili. »En škof, častiti duhovniki, cesarski svetniki, polkovnik in en kapitan,« je občutil z zadoščenjem: »Pa še eden, ki res ne vem, kaj je zdaj, ali gospod svetnik Jurič ali gospod doktor Ignacij —«

Trpko mu je zamrla misel na ustnicah. Srce se mu je stisnilo v bolečini. Kakor da se duši, je hlupal, da bi doumel.

Iz živnega zelenja v vrsti med drugimi grobovi je zijala v starčka strahotno bleda, mramornata plošča. Na kamenu so bile vdolbene trpko in kratko pismenke znanega imena.

»Ignacij Jurič.« Stari gospod je bral in so ga trenutno polile solze, usihale mu prožne mišice, klonila glava in hrbet se krivil.

»Pulvis et umbra — prah in senca,« je jecljal starček in zopet in zopet je bral znano ime skozi solze. Tedaj je zašumelo ob njem. Vonj cvetja je dahnil. Starec ni dvignil glave, a je videl drobno žensko roko, ki je ob njem položila šop dehtechih, rdečih cvetov na grob. Tedaj je starec pogledal in zastrmel. Lepa sopotnica z vlaka zjutraj je stala ob njem. Njemu pa se je srce ogrelo in je vzkliknil:

»O, kako ste dobri!«

Dekle je pogledala presenečeno, spoznala gospoda in se nasmehnila. Beseda ji je za-trepotala na ustnih, a preden je povedala, je dejal starec:

»Glejte! Moj najljubši učenec je bil. Upal sem, da se danes sestanem po tridesetih letih z njim, pa sem ga našel tu.«

Deklica je pogledala toplo v starčeve mokre oči. Potem je stegnila roko in rekla:

»Dobri ste, gospod profesor! Hvala tisočkrat.«

Iskal je zmedeno za besedo, da bi se opravičil in odklonil zahvalo. A deklica je bila že izginila za cipresami. On pa je tegobno iskal, kod je šla, in je prišel z grobov nazaj na cesto. V solncu in pesmi vriskajočega poldne je utonil v nove sanje, v spomine tako daleč, da se je bila skorajda že vsa resničnost tistega življenja izgubila in je dihala davnina le še kot pozabljena pesem in pokopan vonj. Pesem je govorila tegobno slovesno v eklogah Kosegartnove idile; ugasla sreča je vonjala bridko, kot misel na rajno mater.

Pred petdesetimi leti si je bil gospod kot profesorski početnik najel skromno sobo pri dvakrat ovdoveli gospe Ani nekje v Krakovem. Dve leti je že bival v hiši, preden je postal nekam domač. Uvela ga je bila še otročja domača hči Metka. Pred njeno dvajsetletno po poli sestro Marijo je mladi učitelj zardeval kakor učenec v šoli. Potem pa se je bil mladi in sramežljivi začetnik udomačil. Bral je gospodični Mariji pesmi iz starejše in novejše dobe. Tiha in zamišljena deklica mu je rasla v dušo. Sanjal jo je in molil kot ideal »lepe duše«, kakor si je bil zamislil svoj vzor iz Goetheja in še iz baročnosti Kosegartnove pesmi. Sivi gospod Orešec že sam ni več dobro vedel, kaj je bilo pravzaprav pretrgalo tisto njegovo takratno tiho srečo. Kakor v nedopisani pesmi se je za prvim poglavjem idila zgubila v praznem. Nekakim lutkam podobni ste se pojavili za trenutje dve moški postavi v igri. Za prvega je doznal gospod Orešec pozneje, da je postal Mariji zakonski mož, drugi mu je bil ugasnil brez sledu. V starčevem spominu je živel le še kot medla senca s praznim in puhlim imenom Petra Rože. Živahneje se je obujala od časa do časa starcu misel na malo in poredno Marijino po poli sestro Metko, na ljubo otroče, ki mu je bilo nekoč zaplakalo na samem in razodelo, da se ji smili.

»Kdo se ji je smilil?« je skušal stari gospod, živo vznemirjen ob spominu, sa-

DANIEL SAVOYE: POSESTNICA AJMANOVEGA GRADÚ (1725).

memu sebi odgovoriti. Zazibalo se mu je kakor rahlo zagrinjalo pred duhom. Že je verjel, da bo zdajci videl in imel jasno v sliki: Marija na sredi, on sam ob njeni levi z Metko, zadaj gospa Ana. Prav ob strani vstaja iz sivega ozadja še eno lice: Marijin mož, in še eno: Peter Roža.

»Kdo se ji je smilil?« išče starček. Ali sestra, ali jaz ali pa oni zadnji, oni Peter Roža?«

»Peter Roža?« je vprašal glasno, zmedeno.

»Tukaj, blagorodje!« mu je odgovorilo na besedo.

Gospod Orešec se je osuplo ozrl in začudil, ko mu je bilo glasno izgovorjeno ime priklicalo v trenutku ob stran suhotnega človeka njegovih let, ki je zdajci našel korak ob njem in se razvnel neposredno v živahno ogorčenost nekakšne čudno slovesno igral-ske besede.

»Prijatelj pač iz lepših dni, ki so za nami? Za uteho srcu mojemu! Išče tudi pokoja in oddiha na prostem? Pobegnil je mestu, prahu in smradu? Sočutim! Ha! Kmalu bo ta Sodoma pred nama prazna. Vsi dobri jo zapuščajo. Ali pa umirajo! Ha, prijatelj!

Ena je resnica. Le prasci žive še na svetu! Lepota je umrla.«

»Moj Bog,« je beseda neposredno prevzela gospoda Orešca, a ni imel časa, da bi se našel. Čudni neznanec ga je obsul še siloviteje z novimi groznimi besedami.

»Ljubljana naj živi, kličejo. Ljubljano v prah in pepel, pravim jaz. Gnezdo gadje, zalego sodomstva! Cerkve štejete? Ne bodite neumni, prijatelj! Ti stolpi — sramotni kameni so, ti oltarji — žrtveniki so molohu, razvratnosti in krvoskrunstvu. Krvoskrunstvu, prijatelj, vsevprek! Od najvišjih do najnižjih. Očetje jemljó lastne hčere, matere sinove, bratje lastne sestre...«

Gospod Orešec sluti, da je v rokah zno-relega človeka, skuša bežati. Ne more. Tujec ga je ujel za gumb pri suknji in drži krčevito. Svetnik išče okoli sebe in vidi dan in ljudi, ki hodijo mimo ob spomeniku prvega slovenskega pevca. Dva goloba sta kakor nekdanj sedla bronastemu redovniku na pleče in grulita v solncu in pesmi poldne. Znoreli človek pa govori in pripoveduje, namigava, grozi, potaji glas v šepetanje in se zopet glasno roga in smeje. Gospod svetnik se je nekako osvobodil njegove roke in išče, kje bi se otel med ljudi. Išče in ostrmi. Ne čuje čudnega človeka nič več. Vidi le še bronastega meniha, ki mu na plečih grulita goloba. Vidi ob spomeniku dvoje dobrih, mladih ljudi.

»Marija... Ignacij!«

Mlada njegova znanca od jutranje poti sta. Mladenič stiska dekletu roko in govori glasno, brezskrbno, kakor da je v vsej beli Ljubljani doma on sam z dekletom:

»Ne tajite vendar, gospodična! Vi, prav Vi nosite cvetja na grob.«

»Kako morete to vedeti?« se brani dekle.

»Oprezoval sem Vas, ko ste šli z doma. Ljubosumen sem bil.«

»Zahrbtni človek!«

»Ne! V odkritem boju se pomerim z vsakomer, ki mi bi Vas hotel vzeti.«

»Ali sem Vaša?«

»Pa boste, če še niste.«

»Dohtarji ste res nasilni.«

»Za pravico.«

»Zase!«

»Ko boste moja, bom še za Vas.«

»Dajte že mir. Nekaj drugega sem hotela povedati. Prej sem srečala teto.«

»Iz Begunj?«

»Da! Strašno so jo razjezili sosedje. Kar po glavi je pridvela v mesto in išče odvetnika. Tožiti hoče.«

»Ha! — In?«

»Nasvetovala sem ji Vas. Pa ne, da bi se za teto pravdali, da bi jo pogovorili, naj se ne.«

»Bom videl, kaj je.«

»Neumnosti, povem Vam nekaj lahko že jaz. Pojdiva.«

»Prosim.«

Mlada gresta. Gospod svetnik hoče za njima, vzdihne:

»Ignacij! Marija!«

»Njen sin, njena hči. Brat pa sestra kakor povesod v mestu,« se jadi čudni in vsiljivi njegov spremljevalec.

»Kako to vendar?« zavpije svetnik kakor za pomoč. »Kdo ste, da tako govorite? Klevečete!«

Ob njegovi jezni in odločni besedi splahne siloviti govornik kakor ožeta goba in je le še preprost mestni postopač.

»Poklicali ste me prej, gospod profesor. Zdaj me podite. Nočem biti dalj nadležen. A saj razumete. Fortuna non mutat genus. Samó na pósodo prosim. En goldinar, gospod profesor. V najkrajšem času vrnem z obrestmi. Ali hočete, da napišem, kje stanujem? Da boste vedeli, kje me najti?«

»Prosim,« odgovori zmedeno gospod svetnik. Oni je izpustil za gumb in piše na zamazan listič. Piše, išče nato za gospodom Oreščem, ki ga je previdno pustil samega in se srečno otel. Potem meni čudni človek bridko, porogljivo:

»Ha! Plašljivec! Ampak goldinar je junak in je ostal.«

* * *

Gospod svetnik Orešec sedi v veliki praznični sobi pri Maliču. Trideset gospodov je z njim pri mizi, vsi petdesetletni, vsi ugledni: en škof, častiti duhovniki, cesarski svetniki, en morski kapitan in en spisovatelj slovenski. Gospod svetnik je srečen. Gospod svetnik se je dvignil in govori. Veselje je njegova beseda, zahvala. Komaj, komaj najde besedo, ko mora omeniti eno in še eno bridkost.

»Gospodje! Nadejal sem se, da se najdemo vsi. Našli smo se, a vsi se nismo. Ignacij Jurič, gospodje! Ko sem bil danes zjutraj pri Svetem Krištofu, sem ga našel v grobu.«

»Gospodje! Še enkrat Vas prisrčno zahvalim, da ste se me ljubeznivo spomnili. Z nikomer nikdar in nikjer ne bom in nisem užival tega slavja in takega. Nisem mogel. Takrat pred tridesetimi leti sem bil prvič in zadnjič član zrelostne komisije...«

Solze so mu vzele besedo. Njim vsem pa je leglo na dušo. Vsi so se bili več ali manj pregrešili nad njim. Zdaj šele so videli njegovega življenja najhujše razočaranje.

»Ne quid nimis.« se je tedaj starček posilil v smeh in se začel sramežljivo opravičevati, da nikogar ne dolži. Ne nadzornika, ne učiteljskih drugov, ne dijakov.

»Jaz sam sem bil kriv, gospodje, neroden sem bil tako.«

Ne dajo mu dogovoriti. Najvišji med njimi, knez in škof, se dvigne in govori. Govori, kot stari profesor še ni slišal, dvigne čašo in napije. Vsi napijajo, slave. Slave in grmadijo pred svojega starega učitelja darove, ki so mu jih prinesli za spomin. Pa se spogledajo. Niso hoteli šale, pa so jo naredili. Trideset tobačnic so nagrmadili pred starega gospoda, ki ni njuhal nikoli.

Slavljenec vidi darove, opazi zadrego pa pride nadenj kakor, da mu je razodeto. Enkrat vsaj hoče imeti on svojo šalo z njimi.

»Gospodje,« se dvigne, »hvala Vam! Te lepe ure pa vendar ne bomo zaključili brez petja. Vstanite!«

Gostje stoje in čakajo poslušno. Vsi so prešli že mimo petdesetega leta in učitelj med njimi je osemdesetleten. Zdaj pa je dvignil roko, zamižal sramežljivo in zapel zvonko in čisto:

»Gaudeamus igitur, juvenes dum sumus...«

* * *

»Eheu, Ljubljena, quo me rapis?«

Zmeden, truden a mladosten se je po dveh dneh poslavljal svetnik Orešec od Ljubljane. Nekaj čudnega mu je ležalo na duši. Občutil je živo, da ne odhaja domov povsem pomirjen, zadovoljen.

»Ne quid nimis,« se je karal, ko je šel na postajo in jemal od mesta slovo. »Zbogom, Ljubljena! Dala si, kar si imela. Ne vem, čemu še nisem zadovoljen. Po vsej pravici bi moral biti. Sunt certi denique fines!«

Prišel je na postajo, čakal na vlak in se še enkrat raztožil:

»Ljubljena! Saj ničesar več ne pogrešam. Le videla se ne bova nič več. To menda boli.«

FORTUNAT BERGANT: JOŽEF ANTON BAR. CODELLI (1765).

Potem je vstopil v železniški voz. A še je bilo srce nemirno in ni vedelo, po čem. Po domu? Po »ležnivi« Meti na svojem domu? Po komilitonu Časoslovu? Ali po Ljubljeni? Po gomili, kjer je legel Ignacij Jurič? Po sanji, ki le še v vonju živi in v pesmi? Po Mariji? Po Metki? Po tridesetih, ki so mu tobačnic prinesli za spomin? Po vseh in vsem! In le po zlati uri ne, ki jo je bil skrivaj vzel z doma na pot in pozabil pri Maliču na stenski polici za Horacom...

(Dalje.)

MATI IN SIN.

Odlomek romana. Prvo poglavje.

F. S. FINŽGAR.

Vihar je razsajal tisto noč. V curkih, samo po deset do dvajset metrov širokih, je udarjal v gozde, kjer so pred njim padala drevesa kot bilke.

On, osmošolec po maturi, je pa spal, dasi je škripala lesena bajta in so vsi domači vstali in molili. Trikrat je ponoči pritapala mati v njegovo sobico — če je bila vlažna, ozka čumnata, ki so ji doma po pravici rekli »kevdrec«, res sobica — in pogledala sina. Spal je tako zdravo in tiho spanje, da je nekoliko naglušna mati nastavila uho prav

DOMIN SVET

LETNIK 39. V LJUBLJANI 1. APRILA 1926. ŠTEVILKA 3.

SL. 3. J. VAN EYCK: GIOV. ARNOLFINI Z ŽENO.

OSMERO PESMI.

(Idila.)

IVAN PREGELJ.

4. Balada o tobačnicah.

V ratar na gorenjski progi je odzvonil k odhodu in pojoče izklical vso vožnjo do meje in čez. Sprevodniki zapirajo za zadnjimi popotniki vozove, loputajo z vrati in čakajo s piščalkami med ustnami.

»Fertig!«

Sprevodniki so dvignili roke in brlizgajo. Trenutno je vse tiho. V kratki molk zatrobi vlakovodja. Vozni stroj izpusti paro in zavriska prešerno, da jekne od hiš in streh in šišenskega vrha. Stroj zahrope globoko in bruhne kepo saj, pare in dima. Vrže jo po sebi kakor kožuh, zasope zopet, zajme glob-

lje po sapo v pljuča. Kakor pošastni udje se razgibljejo ob njegovem temnem trupu oljnati vzvodi in zgrabijo v kolesa. Trup izbljuje novo kepo dimov, para zasuklja v steber, ki omahne in se nagne kakor posekan jagned. Kolesa tekó gladko. Ječé se trgajo vozovi v beg za strojem, sujejo z odboji drug ob drugega, se odbijejo in uravnajo, valujejo in se zibljejo v rahlem pogonu v polzečo pesem preme poti na svetlih tračnicah...

Solnce je ob sedmih zjutraj že na nebu. Meglic z nad Ljubljane še ni popilo, v svet nad Šiško pa sije polno, čisto, brez koprene. Vlak brzi v jasnine, gre kakor med mejjicama v lastni senci in temoti dimov. Prebil se je v podobo žive in polzeče golazni, rožljajoče kače s premim svetlim pasom po sebi. To je beg oken v vozovih z odsevom jutra in polja, s pesmijo razvnetih lic in cvetjem človeških oči...

Ljubljana, zbogom!

Begotnila je mimo. Popotnim v vozove raste prvi gorenjski svet: Vodnikove luže do zadnjih jelš in vrb pod Utikom, Dravljje z romarsko cerkvico, Savlje, Kleče in bridke samote nizko pod savski Brod.

»Balantovo polje!« je zamrmral spoštljivo in toplo gospod svetnik Orešec. Sam zase je sedel v tesen predel. Skozi tanko steno sliši iz sosedstva vedro družbo govoriti, smejati se in peti mlado pesem.

»Balantovo polje,« občuti samotni gospod še topleje, še bolj domačnostno. Kakor nekoč v šoli mu je slovesno. V spomin mu cvetó prve slovenske umetniške besede, zdrava lepota Vodnikovega kupleta o zadovoljnem Kranjcu.

»Povsodi se maham, kot čvrst korenjak, pa delam pa baham pa pijem tobak.«

Stari šolnik se je razvezal celó v medlo deklamatorsko kretnjo. Pa mu je roka trenutno omahnila. Trenutno mu je ugasnila stanovska vedrost na licu. Oči so pogledale nemirno, oprezujoče. Šel si je z roko za uho in poslušal napeto, bolešno. In zdaj je čul in verjel, da ume. Kolesa pojo pod njim. Pojo razposajeno, porogljivo:

»Pa pije tobak, pa pije tobak...«
»Tobaka pa že ne,« ugovarja starček polglasno, vljudno, a resno »tobaka pa ne!«

Kolesa pa kričijo glupo, neugnano:

»Pa pije, pa pije, tobak, tobak...«

Rjovejo. Uživajo, da morejo rjuti. Staremu šolniku so kakor zbesnela četa najporednejših šolarjev.

»Pa pije tobak, haha, tobak, haha...«

Starčku je prešlo v živce. Zatisne si ušesa, da ne bi čul, odprl je okno v jutro in lepi svet. Jutranja jasnina se lije nadenj kakor bleščeč slap, ravan se trga in razgrinja begotnim očem kot kraljevski plašč. V sosednjem predelu pojo mladi ljudje in se smejejo. A kolesa preglušajo jasnine, jutro in pesem mladih ljudi. Pa saj ne pojo več. Kakor božjastna grla hlipajo, da bi čim bolj, tem hitreje in več žalila:

»Pa pije, pa pije, pa pije...«

Truden in ubit omahne stari gospod nazaj na sedež ob svojo potno torbo. Vzame jo na kolena, odpre, da bi našel knjigo z eklogami in se pozabil. Knjige ni, pač pa je v torbi trideset tobačnic.

»Pa pije tobak, pa pije tobak...«

S tresoč se roko izlušči starček prvo darilce iz tesnega bogastva, bere napis in trpi vdano:

»Cesarski svetnik. Tedaj pa mi je v eni šolski uri trikrat klobuk z obešala zbil.«

Starček ogleduje drugo tobačnico in trpi:

»Morski kapitan je in junak. Pa mi je motil s kravjim zvoncem pouk.«

Tretji dar:

»Vezilo častitega duhovna, ki mi je šestkrat eno in isto Vilharjevo »Ljudmilo« za boljši red deklamoval.

Četrti spomin:

»Spisovatelj slovenski! Le zakaj je mene v pesmi sramotil!«

Peta bolešt:

»Presvetli gospod škof! Moj Bog! Errare humanum. Ekscelencija, zakaj ste mi hudo objestno vsak lapsus popravljali!«

Tobačnic ni konca. Iz slednje se budi v odsluženega šolnika spomin nove, svojevrstne dijaške porednosti.

»Še en častiti gospod: zdel mi je, da sem žalostni Don Quichote. Sodni prvosednik: pred samim gospodom ravnateljem me je sramotil. Tone iz četrte klopi: neugnano je prepisoval. Debeli Lojze: če ni jedel, se je smejal. Odvetniško otroče: kot nadležna

muha je mučil sedem let. Ta? Simulant! Njegov brat? Potuhnjenec! Lipe, ha! Ali še kruli, prha in kot mezeg z nogami tepta? Še eden! Doktor vsega zdravilstva. Če sem ga le vprašal, pa je bil bolan. Zadnji! O! Nomen odiosum. Kar mi je ta naredil, — Schwamm drüber!, — mu je vdahnil hudič...«

»Pa piii-je — to-bak.«

Kolesa stoje in molčijo. Vlak je v Vižmarjih. Samotnemu potniku je zrastle na desni Šmarna gora, kakor da ga hoče razvedriti. Bridke strmine v jasninah je čez noč odelo mlado zelenje. Za trenutje se zave starec neke davne sladkosti. Božja pot tja gori, pisan gad v pečevju, čudovit razgled raz zeleno sedlo, trata, čudno dehteči cvetovi — ključki Matere božje: narcisi...

»Tobak, tobak... Pa pije tobak...«

Vlak vozi dalje, kolesa obnavljajo svoj glupi kuplet. Travnate ježe pod progo odgovarjajo, strmine pod Grmado odpevajo, jez na Savi pod Medenskim selom soglaša:

»Toobak, pa pije toobak...«

Staremu šolniku je posinelo lice od ljutosti in osteklenelo v vse bolne gube stare polti. Ustnice so se razvlekle prečudno, kakor v božjasti, kakor v čudnem atavizmu.

»Odi profanum vulgus — Im Namen Seiner Majestät des Kaisers! Ruhe will ich!« Tišina. Iz molka jekne polglasno, prijateljsko pomilovalno:

»Armer Hascher!«

Stari gospod odgovori, kakor da je spregovoril resničen človek, njegov prvi ravnatelj, pošten Tirolec Nußdorfer — Orešec, kakor on sam.

»Gospod ravnatelj, želite?«

»Armer Hascher!« govori domišljeni predstojnik, »Bischt ja scheckbrav. Und ein slavischer Nußdorfer magscht auch sein. Gelt's! Za profesorja pa ne.«

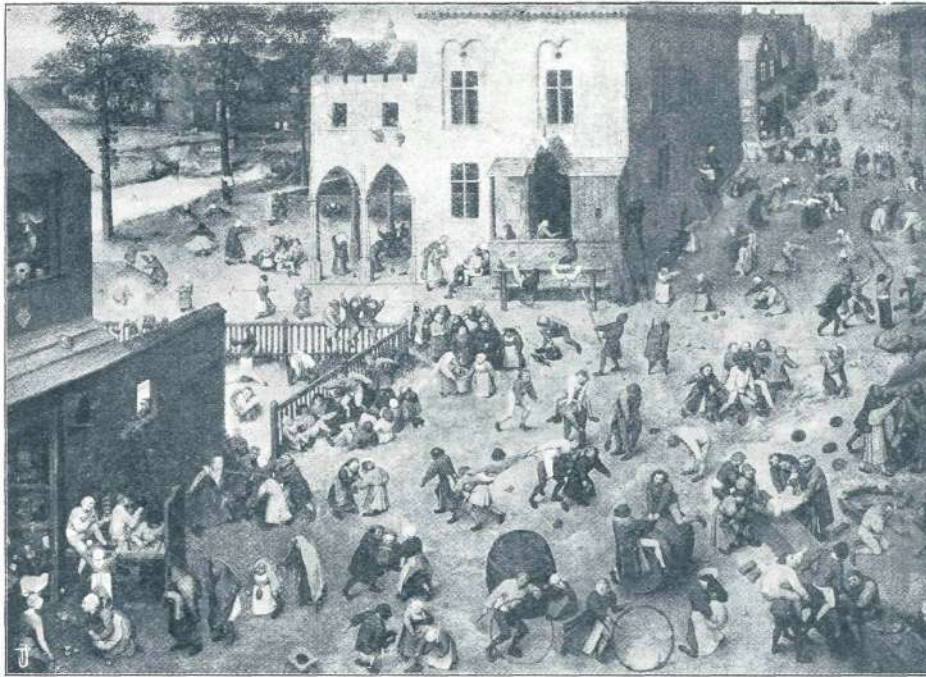
»Gospod ravnatelj! Po treh knjigah sem se metodiziral. Najtehtnejšo znam, bi dejal, na pamet.«

»Das feine Buch, gelt's? Wie soll ein Professor nit sein?«

»Tako je, gospod ravnatelj.«

»Armer Hascher! Hascht gebüffelt, wie man eben nit sein soll!«

»Odi profanum!« se hoče znova utrgati gospodu svetniku Orešču iz razboljenega osrčja. Pa mu glas zamre v grlu. Vse življenje se je učil, da bi prosvedoval, pa mu ni ne enkrat uspelo...

SL. 7. P. BREUGHEL STAR.: OTROŠKE IGRE.

»Quem dii odere,« trpi. »Krivični bogovi! Dali so mi norčavo veselje do šole, drugega pa nič. Samo veselje in ljubezen. Ljubezen! Saj bi sicer ne bil prenesel. Tako pa sem!«

Mirneje, kakor da motri življenje nekoga drugega in sebi le prav bližnjega, misli stari šolnik v življenje svoje šole in v šolo svojega življenja nazaj. Saj je brezkončna tragedija, kar mu snujejo spomini. Le on je tak, da celó tragedijo čuvstvuje nekam idilično, tegobno vdano, živčno nestrpno, a ne porazno.

»Postoj in premisli brez ničemurnosti, svetnik Orešec! Armer Hascher, je dejal Tirolec. Ni bil hudoben človek. Domačini so ti bili bolj bridki. Armer Hascher, je dejal, in da sem stockbrav. Saj se ni lagal. Marljiv sem bil, šolo sem ljubil in svoje učitelje oboževal. Kdo je bil kdaj mirnejši na šolskih klopeh? Pa je komaj v desetih letih en sam samo enkrat to opazil. Blagi gospod Kersnik. Kako je dejal? »Mein Gott! Da hab' ich den stillen Buben gänzlich übersehen. Kako že, kako mu je ime?« Blagi gospod Kersnik, anima pia! Zato sem posetil Tvoj grob. Ti ne, Ti nisi ubil še one nezmatne drznosti in samozavesti v meni, ki sem jo prinesel na svet! Ubijali so jo drugi. Zlasti tisti štajerc! Z algebro in logaritmi in psovko. S psovko, Bog mu jo odpusti! »Der Idiot!«

je vpil. »Kaj gubanči svoje čelo! Ali ni že nizko dovolj?« Idijot! Saj je rekel takisto? Rekel je! Bog mu odpusti! Svojo grdo napako je imel. Gosposkim in lepo oblečenim je vse spregledal, kmetiških poštenih nerodni ni mogel.«

Gospodu svetniku se hoče zasvitati nekako veselo spoznanje.

»Šolar Orešec je storil svojo dolžnost! Poslušen je bil! Učitelj Orešec vsaj sirov ni bil. In vesten. Veliki Goethe ga ne bi zavrgel. Le tistega je imel za nerabnega moža, ki ne slušati in ne velevati ne zna.«

Zopet usahne samotnemu veselo spoznanje. Občutje, da je bil vendar neskončno neporaben, zavest brezmejnje šibkosti se budi znova v starega gospoda. Vse to bridko se zgošča v njem v blazno bolečino enega samega velikega poniževanja, kakor ene same poti skozi tisoč šib, tisoč posmehov, zabavlje, krivic. Že sošolci ga tepo. Vedó, da je Oreščev, doma iz strašno strgane hiše in da ga je sram. Rodil se je v njej in ljubi slamnati dom. A vanj stopiti za dne, da bi ga videli! Sram ga je. Potem pa prva ura v mestni normalki. Kmetiški, okrogli klobuk, birmanski, so mu napolnili z govnom. Pri igri so ga strahovali, da je moral ves čas stati mirno v kotu na dvorišču. Če je bil kak glup priimek, njega se je prijel. Nastavil je

Miklavžu. Kuhanega korenja so mu natlačili v čevelj. Gospodinja sama jim je potuho dala. Tintnik so mu napolnili z mrtvimi muhami, na stol, preden je sedel, nateknili rjavih peres. Z lečo mu je sosed v šoli prežgal jopič na hrbtu. Zmrzoval je na stranišču zaprt. V juho so mu pljuvali in kdor je le mogel, ga je ščipal, suval in lasál. Kadar so drugi mirno legli spat, je on previdno iskal pod odejo skritih polén. Zbolel je za nalezljivo boleznijo. Prepeljali so ga v bolnišnico. Ko je blaznil v vročnici, je imel pokoj. Ni še okreval, že je imel sošolca ob sebi, ki je že bil prebolel in mu ni dal miru. Dvakrat se je zgodilo, da se je skušal braniti. Prvo krat so ga sošolci hudobno zatožili v šoli, v drugo so ga pretepli, da je bil ves črn. »Saj so me lahko, občuti z nekakim zadoščenjem gospod Orešec. Kaj neki je bilo zašlo takrat vame! Pipec sem bil pokazal.« Že se budi v starčku občutje prav tiste davne ljutosti. »Pipec, da! Tega se boje vsi,« snuje v sebi. »Saj še pes ugrizne, če ga dražiš, še golob in grlica kavsnetá.«

»Poskusil sem, a kavsnil ne,« se zopet zaveda tegobni gospod svoje plahosti. Potem pa hoče vreči raz sebe, otresti se neljubih misli, pozabiti.

»Quem dii odere... Prestal sem. Tirolec mi je povedal dobrohotno, kaj sem. Silni Drejec niz Modrejce me je opsoval po tolimnsko sirovo. Kako je dejal? Saj ne morem ponoviti. Zamerim mu ne! Le sebi očitam, da sem mu nekoč najporednejše dijake zatožil, pa jih je potem strahovito pretepel. Otroka tepsti je vendar strašno grdo.«

Zopet kljuva bolest v starčevem srcu.

»Drejec, anima fortis, ave! Ne sodim te! Prav je bilo, da si tepel, in le eno ni bilo prav. Da nisem tepel še jaz.«

Stari gospod živi, zmaguje. Giblje z rokami, bliska z očmi, trese kakor da lasa in uhlja:

»Takole, častiti duhovni, takole slavni spisovatelj, gospod cesarski svetnik, prečastiti gospod škof! Hočete še? Werden Sie nun Ruhe geben?« — — —

»Pa pije tobak, pa pije tobak,« zatulijo kolesa svoj norčavi spev. Obnemogel, ubito vdan se stari šolnik sesede. Trdost v licu mu plahni, bolna trudnost mu daljša gube na licu in čelu. Obupano pogleda skozi okno. Gleda, ne uživa. Ne spozna, nima bridke lepote bližnjih planin od Kočne čez Zaplato,

Storžič do Stola in Begunjščice, nima jasnih, ki so se zbudile izza borovih in brezovih logov v prvem Sorškem polju. Le zaščemelo ga je v stare oči v močni luči, da je povetil pogled in zopet imel bridkost tridesetih tobačnic.

»Cesarski svetniki, častita duhovščina, morski kapitan, slovenski spisovatelj, en škof...«

Kolesa pa dražijo venomer:

»Pije, pije, tobak, tobak...«

Strašno tegobna misel na pipec živi v starem šolniku. Rezko vstane in se nagne skozi okno. Ravno polje je zavriskalo vanj. On pa je dvignil torbo s tobačnicami in zagrabil. Ogleduje dar, bere, ume, dvomi in trpi:

»Prečastiti gospod škof! Odi profanum!«

Starček je spustil škofovsko darilce skozi okno.

»Duhovnik! Odi!« Druga tobačnica zleti v polje.

»Cesarski svetnik,« je hlipal starček in vrgel v tretje.

»Slovenski spisovatelj,« je zavpil in zavihtel z roko.

»Pa pije tobak, pa pije tobak,« se trgajo kolesa od besnosti in vihrajo mimo Drulovke v stene in smrečje ob Savi. Stari šolnik hrope ves iz sebe, ne ve več, kaj dela. Dvignil je torbo skozi okno, čaka še trenutek, nato izsuje naglo, krčevito:

»Odi profanum et arceo!«

Popotniki v sosednjem vozu so nekaj videli in postali pozorni. Neki človek nizko v lazu doli je zavpil in zamahnil z roko. Gospod Orešec je opazil kretnjo in jo bral za pretilno. Slaboten, z mrzlim znojem na čelu se je opotekel od okna in sesedel brez moči, ves prevzet. Zatisnil je oči v nejasni slutnji, da bo prišlo zdaj zdaj nekaj strašnega. Tako trpi topo, brez misli, brez volje in čaka, čaka...

Vlak stoji.

»Krainburg!« kliče sprevodnik. Gospod Orešec se kakor prelomi iz mrtvila in groze. Ne more pa doumeti ne kje je ne čemu ne kdaj. Zmedeno, nagonsko išče pri sebi. Z višine doli gleda nanj troje cerkvenih stolpov, bridko ostrih v obrisih na svetlem jutranjem nebu. Svetnik Orešec išče vsedalj. Zaveda se, ker ne more najti; ne verjame še, a je nestrpen.

»Mulier semper fallax,« se mu zbuja v spomin. »Časoslov mi je doma potisnila za

dobro četrť ure naprej pa še je hotela, naj zlatega žepnega ne jemljem s seboj. Pa sem ga le vzal. In zdaj — moj križani Bog! — zlatega časoslova ni!»

Strašna zmedenost se je polastila starčka. Kakor otroku mu je hotelo iti na jok.

»Ni!»

Še išče nestrpno, trpi v dvomu, ali ni ure izsul iz torbe s tobačnicami. Ali pa so mu jo ukradli? Ali jo je pozabil? Z verižico vred? Pri Maliču? Kje neki drugod! Plane iz voza k sprevodniku, kdaj odhaja vlak v Ljubljano.

»Takoj! Kar prestopite,« pove sprevodnik po nemško...

Dobro uro pozneje je gospod Orešec spet v Ljubljani, — in to je tretje pesmi konec! — pri Maliču. Spet je najel sobo. Našel jo je še nepospravljeno, se zaprl vanjo in iskal. Pretaknil je vse, pregledal pod, stene in strop. Le na polico s knjigami se ni ozrl. Brez ure se je spomnil proti večeru na vlak.

Sam ni vedel, kako je prišel še pravi čas...

(Dalje.)

NA OTOKU.

MIRAN JARC.

Pod vejami,
ki nam hočejo zastreti
pogled na baročni vodomet in goreče nebo —
spletamo pogovor.

Veš za pesem, ki uspava čas?...
Ali že se plašijo listi pod dihom rastoče noči.

O, da bi naše besede
preglasile votlo
strmenje,
ki preži na nas zatočence.

Čudno jasne
— kot nikoli ob dnevu —
so nam oči ob tej uri,
ko se človek budi...

Se li bojimo tišine,
ker bi se v njej ugledali
kakor v zrcalu?

Za smehljaje se skrivamo
kot za kopreno šuštečih vej. —
morda, da ne bi videli
široko razpetega molka
vesolja...
morda, da ne bi slišali
tiho stopajoče smrti...

SENCA ESTERE.

MAGAJNA BOGOMIR.

Moj Bog, zakaj so me pripeljali na ta široki vrt? Povsod krog mene rasto kostanji in molče. Več mesecev so bili beli, kot da bi mleko raslo iz njih. Ko sem jih prvič ogledoval, je pristopila sestra: »Si želite pomladi, gospod? Sneg bo skopnel in videli boste rože po gredicah.« Zakaj je rekla tako? Videl sem rože nekoč. Rdečina, tako lepa. Nageljni in za njimi modre oči. Visoki so kostanji, ali njihovi listi in sence pod njimi molče.

Pred uro je stala častita sestra poleg drevesa. Nad njo zelena krona, krog nje šopi rož med travo. Lepa je bila bela sestra, visoko drevo in duh cvetja. Pristavil sem se, ko sem šel mimo. »Dober dan, sestra Estera,« sem rekel. Nasmejala se je: »Niste si zapomnili mojega imena, gospod! Nisem Estera. Spomnite se, da sem Pija.«

Začuden sem jo gledal in se spomnil Dan-teja. »Tudi ona je rekla tako,« sem odgovoril.

»Kdo?«

»Pija. — Ricordati di me, che son la Pia.«

»Kaj pomeni to?«

Zmedel sem se in nisem znal odgovoriti.

»Ni bila morda Estera?«

»Ne. Kdo je to Estera? Mislil sem, da je Vam tako ime.«

»Spominjajte se modrih oči,« je odgovorila po kratkem molku. Začudil sem se.

»Velikokrat ste klicali modre oči, gospod!«

Prinesite, častita, nekoliko papirja! Pisal bi rad. Prijetno bi bilo ležati v travi poleg klopi in sanjariti,« sem rekel.

»Pesnik ste bili nekoč in veliko pisali.«

Začudil sem se in nisem razumel. Zakaj naj bi bil jaz pesnik?

Odšla je in prinesla papirja. Spomnila me je modrih oči.

Ah da, rdeče rože, nageljni in za njimi modre oči. Toda tukaj so samo rože, rože. Kako naj pišem?... — —

Danes je bil zdravnik tretjič pri meni. Sestra Pija je stala poleg. Gledala me je čudno tiho. Kaj je vendar na meni, da me gleda tako in kaj hoče zdravnik? Ko me je obiskal prvič, mi je položil roko na ramo in mi gledal v oči.

»Lepota,« je rekel.

»Lepota,« sem odgovoril.

»Naredite stavek ali pojasnite mi pojem!«

DOMIN SVET

LETNIK 39. V LJUBLJANI 15. MAJA 1926. ŠTEVILKA 4.

SL. 14. NIZOZEMSKI SLIKAR 1. POL. XV. STOL.:
MOŽ S KLINČKOM.

OSMERO PESMI.

(Idila.)

IVAN PREGELJ.

5. »V Betanijo.«

Ko je odhajal večerni gorenjski vlak, zarja nad Polhograjci še ni bila popolnoma ugasnila. Lovila se je v redke pramene zračnih meglic, ki jih je bila vrgla za dne visoka pomladanska burja na večerno nebo. Kakor v prečudno zračen in prostoren ateljé se je lila s te roznate koprene mehka, umirjena luč nad Ljubljansko polje, na bele poti, na mehke setve in tiha okna samotnih domov, tonečih za polji v Brinju. Sapa, ki je še vedno vela od gorenjske strani, je dušila šume strojev in ljudi na postaji. Go-

renjski vlak je vzvaloval na pot tako rahlo in mehko, kakor da je potegnila čudovita roka kito gibkih čolnov z brega na mirno jezersko gladino. V čistem somračju še niso bile zaživele luči po vozovih, splahnila in izgubila pa se je trenutno vsa zatočnost, ko je sunila sapa skozi okno, ki se je bilo odprlo samo. Zavonjalo je po mladi, rahlo segreti zemlji, nato pa takoj hladno po nočni senci in po daljnem mrazu, ki ga je sapa nesla z visokih planinskih snežišč. Vozni stroj je šumeče izpuščal paro in bobnel zamolklo. Od Šiške je zatrepetal večerni zvon. »Saj gremo v novo zimo,« je spregovoril občutljiv popotnik in zaprl okno, ki se je bilo odprlo samo.

Svetnik Orešec, ki je bil stopil med prvimi v voz, se je stisnil v kot ob oknu. Počutil se je skrajno izmučenega in oslabelega, da se ni mogel niti več prav zavedati, čemu in kako mu je minil dan v brezkončni tegobi, ko ni ne jedel ne pil ne sedel. Togo vdano kakor petleten otrok nekoč, ko je prišel z materjo z daljne božje poti, je usihal sam vase v telesni in duševni onemoglosti. Mrazilo ga je neprijetno, po odrevenelih udih so mrgoleli mravljinčci, podzavestno se je oglašala želja po močni pijači, krepilni juhi in udobno topli postelji. Ena bolešt mu je udarjala na vrh: motna skrb iz predstave, da ima še tako daleč in dolgo na Okroglo domov. Ta bolj telesna nego srčna briga, je dušila njegove druge skrbi, ki jih je bila preglasila splošna izmučenost, jih nekako zalila kakor plitka povodenj nizek otočič. Zdaj pa zdaj so še hotele vstajati v zavest, polagoma pa so utonile popolnoma. V občutju prijetne nebriznosti je starček imel lepoto zarje in cvetočega neba. Prav tako nehotoma je videl vstopati sopotnike, ne da bi jih gledal. Za trenutje so se pojavili pred mrtvim njegovim pogledom znano-domači obrazi z večerno zarjo v očeh in na licih, za trenutje so ga zajeli zvoki domače besede: pojoča loška, v čudne ejevske glasove zavlečena žabniška, zavestna kranjska, svojstvena tržiška, bohinjka, kroparska. Dva potnika sta

govorila nemško. Svetniku se je zdelo, da ju pozna. Bila sta slovenska mestjana iz — Kranja.

»Eheu! Bil je tevtonski in se poslovenil še ni!« —

Staremu gospodu se je telo rahlo ogrelo. Same po sebi so se mu zaprle oči. Za trenutje se je izgubil v popolno neobčutljivost brez zarje, brez sanje, celo brez domače besede in domače žalosti. Potem pa sam ni vedel, ali spi ali bedi. Božajoče mu je dahnilo v čutnice, prijetno zatohlo, znano in ljubo.

»Odor domesticus lavandulae,« je vedel prijetno veder, »sladki domačinski vonj! Odkod?«

V polsnu je odprl oči in videl v motni luči dve potnici, ki ste mu bili sedli nasproti. Prva je bila stasita ženska zrelih let, košata, nekaka mestno-kmetiška oblastnica, »mogočna gospa«. Od nje je velo mrzlo in zdravo vzdušje, ki se ji je bilo zajelo v obleko. Njena družica je bila drobna in stara meščanka. Ko je snemala rokavice, je sinila njena bleda, otroško drobna roka. Starčka je prevzelo sladko ganotje. Z njenih kril je zaudarjalo po sivki:

»Odor domesticus lavandulae...«

Tedaj je vzvaloval vlak na pot, rahlo, mehko, kakor da je čudovita roka potegnila kito gibkih čolnov z brega na mirno jezersko gladino. Svetniku se je čudno sladko zameglilo pred očmi, nekakšna omotica mu je segla v glavo, dobro, strašno, lepo, skoraj tako, kakor kadar mu je mati nenadno razgibala zibel...

»Odor domesticus lavandulae,« se je gubil v občutju čudnega pozabljenja, čudne sreče, sanje, ki se mu ni hotela jasno izobličiti v zavest. Za kratko trenutje komaj se je zableščalo v spomin, a zopet utonilo. Zopet je vzhajalo nazorno in zdajci je živelo in je videl polno, jasno in kakor v resnici.

Odor domesticus... Čista, tiha, prav majhna soba z enim samim oknom, s pisalno mizo, s posteljo, z omaro za obleko. Na pisalni mizi gori luč. Okno je odprto. Nočni veter se igra z belimi zastori in diha v luč, da hoče zubelj plapolati in se stenj dimiti. Zunaj na vrata je že dvakrat potrkalo: »Gospod profesor Francé! Večerjat!« Odor domesticus lavandulae. »Tako pridem, gospa Ana! Tako, gospodična Metka! Odor domesticus... Le še tri vrstice, tri zadnje

v pesmi s tremi eklogami: »Odor domesticus lavandulae.« Živahna Metka se ni strpela dalj. Potrkala je v tretje in odprla: »Tak-le, ali boste šli ali ne boste?« Živahna Metka, ki vse ese po svoje izgovarja! Sika. Ne pusti dopisati. »Odor domesticus lavandulae,« bere slovkovaje z lista, se zasmee, plosne z rokami, privije luč in hoče odločno: »Tako, zdaj pa kar hitro, gospod France!«

»Kakšna čudno predrzna sla!« motri dremajoči starček svoje gledanje v sanjah. »Kolika ničemurnost! Mladost pač, norost! Pisal sem, pesnik sem hotel biti, slaven spisovatelj. Da bi mi ime živelo vekomaj in da bi Slovenci še tri pesmi imeli. Gospa Ana eno, da bi se ginjena jokala, gospodična Metka, kadar bo bolj odrastla, da bi se smejala, in le gospodična Marija svojo, da se ne bi ne smejala, ne jokala, le da bi brala, brala... Brhala.«

Zdajci je snivajočemu ugasnila misel na trojno pesem. Trpi v negotovosti in dvomu. Sliši. Ali sanja ali bedi? Odkod je zavonjalo po sivki? Odkod in s katerih ustnic se je utrgala beseda? Tako tegobna kot nekdanj, le še bolj trudna, kakor da se taji in se potajiti ne da. Ali ste potnici spregovorili?

»Rhes, Meta! Boš videla, da ne bom več dolgo. Zato pa me Anica tako skrhbi.«

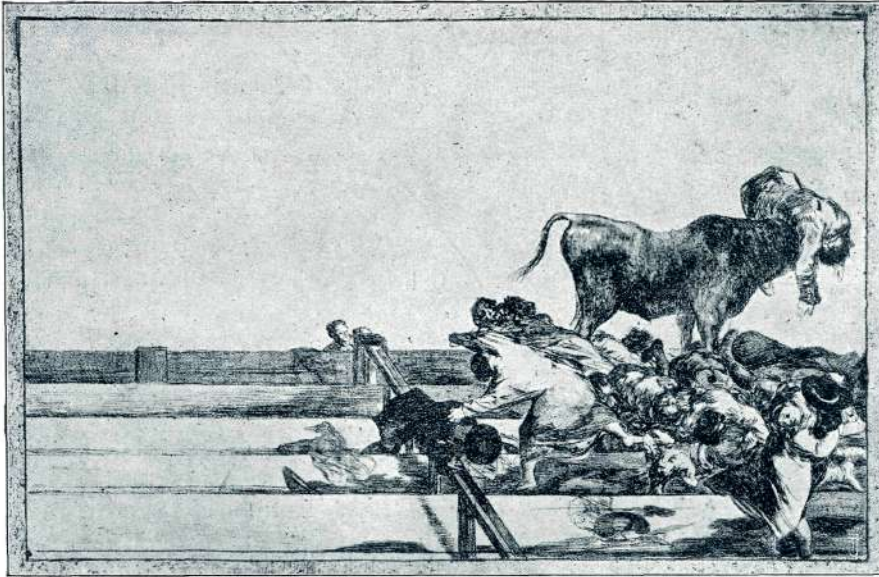
Kdo odgovarja? Katera Meta? Potnica, ki veje od nje zdravo in bridko po hladnem vzdušju? Mogočna gospa?

»Kaj boš! Vsi smo v božjih rokah! Za Anico se pa ne boj! Saj ni noben otrok več. In jaz sem tudi še živa, Bog pomagaj, pa teta sem ji.«

»Bog pomagaj,« ponavlja čudeč se tegobni in dremajoči šolnik, »kaj se bom čudil, če bi zdaj še gospa Ana spregovorila. Poskusimo! Posnemimo nagajivo Metko! Recimo! »Veš kaj, mama! Ne toži no, venomer! Saj niši še tako slaba, ne! Prav zdrava si videti, kar cvetoča!« Ali ne bo odgovorila gospa Ana? Ali odgovarja? »Jaz pa cvetoča! Frocek! S a j v e š, k a k o.« Ne! Gospa Ana se ni oglasila. Ni je blizu. Blizu je žena, ki sika kakor nekdanja Metka in si je prilastila gospe Ane prečudno krilatico.

»Verhjem! Vsak dan si videti mlajša,« govori mestna potnica.

»Mlajša? Saj veš, kako!« je odgovorila mogočna gospa.

SL. 9. FRANCISCO DE GOYA: BIKOBORBA.

Stari gospod vstaja iz sanj, vidi določeneje in spoznava. Trudnost sanj pa je tako sladka nad njim, da noče bedeti. Noče odpreti oči, da bi se ne zbudil popolnoma. Hoče svoj vonj, sladki vonj po sivki, hoče pesmi, ki poje v pogrkvajočem eru, hoče za običajni »seveda!« igravo krilatico. Ima prvo in drugo, ko omenite popotnici pravdo zaradi poti čez neki travnik v Begunjah. Vsa vas se hoče pravdati proti nemu...

»Segoltneži! Saj so kar zbesneli. Če bi se jim kar takole pustila.«

»Oh Meta! Mirh v sosedstvu je vendarh še najboljši.«

»Saj veš, kako! Pa imej mir, če ga ne dajo.«

»Kaj pa je doktor rhekel?«

»I kaj bo rekel. Pogledati pride v nedeljo.«

»Da prhide...«

»Tak pa ni ne,« se jadi nato močna gospa, »kakor drugi dohtarji, ki pravdarje po mešetarih na cesti lovijo. Ali verjameš, da me je skušal pregovoriti, naj se ne pravdam. Takale šleva! Gotovo malo zna, pa si zato nič ne upa.«

»To vem o njem, karh mi je prhivila Anica,« se nekako opravičuje meščanka.

»Saj to je! se jadi še vedno kmetiška oblastnica, »kako pa, da mi ga Anica priporoča? Doktor Jurič, teta, doktor Jurič! Saj jo še kar slišim. Kaj pa ima opraviti deklet z advokati?«

»Meta! Anica je vendarh pametna!«

»Saj veš, kako!« —

Ženi molčita. Stari gospod pa govori. Govori o sebi, samemu sebi kakor v molitvi. »Mlavec, ki pozna cedro na gori in ožep na skali. Njegov sin je torej? Doktor Jurič! A ona, emblem elizijskega miru in edenske sreče. Anica! Anica? Kako da ne Marija? Kje sem ju srečal? Na vlaku! Dobri mlavec me je potegnil v voz. Rešil me je, recimo, morda strašne smrti pod kolesi. In ona? Kako dostojno me je opozorila, da sem izgubil ruto! Pa kdo ste potnici? Mestjanka s sladkim lavendljevim vonjem! Mogočna gospa, ki si je prisvojila besedo gospe Ane iz Krakovega! Meta je iz Begunj. Bogata teta. Mlada dva sta govorila o njej. Da se hoče pravdati. In se in bo čudno pogledala, ko izve, da si je pripravdala odvetnika v sorodstvo. Da bi ga, da bi ga le, in bi še jaz, stari in resni šolnik, kakor v molitvi povzdignil pred njo roke in še pokleknil, če bi ne hotela slišati, pa jo prosil: »Mogočna gospa Meta! Bog je tako hotel, naj se imata!«

Ganotje, ki se je vnelo v starem gospodu, mu je privabilo solzo v oči. Mežikal je in iskal kakor skozi kopreno v lice svojima sopotnicama. Ustne so gibale, da bi spregovorile. Tedaj pa ga je streslo v mozeg. Okno je bilo zopet z ropotom zdrknilo v okvir. Kakor bodeče oster slap je sunil nočni hlad v voz in vrgel starčku ogljenega prahu in ogorkov v oči. Nenadni šum, mrz in zaslepljene oči so ga bridko vzdramile iz vseh sanj. Izmel si je oči in iskal skozi okno v noč. Okno je bila »mogočna gospa«

zopet zaprla, oči so rahlo ščemele, a videle. Videle so medel soj nekje za brezovimi dobravami. Vzhajalo je podobno vzbočenemu lisičjemu hrbtu. Potem pa je stalo polno na nebu, lepo okroglo, bleščeče kakor zlat denar...

»Ura!« je zastokal starec. V trenutku je imel vso žalostno vsakdanjost, skrb, bolečino, trudnost, jad in strah.

»Ura, zlata ura. Kaj poreče Meta!«

Stari gospod je stresel z glavo, zlezal tešneje sam vase. Ne more pa se stisniti dovolj in se otresti gledanja, ki vstaja v njem:

Meta na Okroglem, mulier fallax! Saj je tisto minuto, ko je odšel z doma, šla gledat, ali res ni vzela zlate ure s seboj. Zdaj ve, da jo je. Prvo, kar bo naredila, ko bo doma vstopil, bo, da si bo potisnila roke v boke pa vprašala izzivalno:

»Tako pozno, gospod? Naj le pogledajo na uro! Zakaj ne marajo pogledati? Ježeš! Pa je vendar niso izgubili?«

»Izgubil je nisem,« misli, da bi ugovarjal stari gospod narejeno malomarno. »Meta! Le kaj Vas ta moja ura toliko skrbi! Sploh naj Vas moji časoslovi nič ne brigajo. Dobili boste po meni, kar boste dobili in kar Vam gre, časoslovov pa nikdar nikoli.«

»Saj sem vse vedela, da jo bo res izgubil,« govori Meta v svetnikovi živi domišljiji.

»Nisem,« se jada razdraženo šolnik. »Kaj pa morem, če so mi jo vzeli.«

»Vzeli, seveda,« ne verjame Meta. Stari gospod sam čuti, da mu tega ne more verjeti. Spričo tega, da je še pred kratkim res izgubil knjigo z eklogami, spričo tega, da se spominja, kako je posejal zadnja leta dvajset žepnih rut, pet dežnikov, tri palice, klobuk in poldrugi par zimskih rokavic. Spričo vsega tega in še tega, da je vse to Meta prej vedela, nego on sam.

»Vzeli, seveda!«

»Vzeli, Meta, če dovolite! V Ljubljani, na javnem trgu pod Vodnikovim spominkom; če veste, kje je to.«

»Ali sem poleg stala, da bi vedela?«

»Tale gumb tu-le poglejte, ki bi mi ga bil tat tudi skoraj snel s suknje...«

»Kdo pa, za božjo voljo?«

»Tat, sem rekel.«

»Pa bi ga bili prijeli!«

»Drži izgubljenca!«

»Saj pravim. Doma bi bili pustili tako dragocenost.«

»Če bi bil vedel, saj bi sploh z doma šel ne bil.«

»Nu! Saj Vas odslej tudi res ne bom nikamor več pustila.« — — —

»Če bo tako,« se je nekako našel v svojih živih predstavah stari gospod in zopet rahlo zrastel iz sebe; »če bo šlo tako in ne huje. Moj Bog, če bo nesrečna ženska nato mirna, če ne bo hotela do skrajnega!« Ali je še kdaj rekla, da naj bo, kakor je: »Kar je, je!« Nikoli še ni rekla. Svojo bo gonila: »Ura se mora najti! Tem bolj, če je ukradena in ne izgubljena. Zakaj pa so postavili orožniki! Kdo je tisti tat?«

Strašna tegoba obhaja starega gospoda. Motno se zaveda, da vendar ne gre kar tako dolžiti koga, da je tat, če ga samo sumiš.

»Gumb bi mi bil skoraj utrgal s suknje,« se skuša umikati v živo domišljenem pogovoru z Meto, »strašno bedasto je čenčal pa goldinar si je izposodil —«

»Vrnil ga bo, če je še uro vzela! Kdo je bil, hočem vedeti!« je skrajno nasilna Meta. Furija, pa taka! Saj jo bo prizadelo! Tako trpi starec in gine, gine v topo pokornost, molči. Mo'či. Nima toliko razsodnosti, da bi pametno odgovoril na neumno vprašanje, da tatu navadno ne poznamo. Molči in se je sam obdolžil.

»Če ste mu goldinar posodili, ga poznate,« ga lovi modra Meta.

Starec ne more vzdržati več. Seglo mu je v vse živce, zagrabilo mu je v čelo in zatilnik. Ob tej bolečini mu vstaja še hujše razburjenje. Ob tej bolečini, ki jo je stari šolnik že kar pozabil, in se je zdaj zopet obudila, huje kot kdajkoli v šoli, ob katerem koli dijaškem izgredu. Slabotni osemdesetletnik nič več ne ve, ne kje je ne kako. Čuti le neskončno slabost in onemoglost, čuti, da mu je znoreti in skoprneti.

»Kdo je bil, hočem vedeti,« mu šumi glas osorne strežnice v brnečo glavo, ki mu je težka, kakor da so ga udarili. »Kdo je bil?«

»Herr Gott im Himmel!« je zdajci planil stari gospod iz domneve v živi svet, stegnil roko z ostro kretnjo, da se je močna sopotnica njemu naproti rezko nagnila v stran in pogledala začudeno. »Herr Gott im Himmel, Meta! Da bo že mir! Peter Roža je tisti tat!«

»Saj veš, kako!« je odjeknilo onstran brezmejno zaničljivo. »Siromak pač, da se Bogu smili, tat pa nikoli.«

SL. 10. REMBRANDT: BEG V EGIPET.

Kdo govori? Stari Orešec strmi, išče in se ne more najti. »Mogočna gospa,« teta iz Begunj je kakor on sam vstala. Zardela je togo, oko se ji bliska.

»Metka,« jeclja šolnik zmedeno, slabotno in se seseda na klop.

»Meta sem, ne Metka,« ugovarja zlostno žena. »Kdo pa si ti? Škric, stari! Kaj pa ti je vzel Peter Roža? Pamet?«

Stari svetnik sedi, gine brez moči. Giblje z ustnami, ne izgovori. Oko mu zalije temota, nekaki mrzli curki mu lijo čez čelo. Še vidi, da se »mogočna gospa« nekam osuplo umirja. Še vidi, kako se je njena sopotnica krčevito sklonila nadenj. Še občuti sladko vonjavo, skuša jecljati:

»Odor suavis lavandulae...«

Ne more. Gine. Čuti le še, da je ona žena prijela svojo močno družico za roko, čuje kakor iz strašne dalje glas, ki je dober in pogrkuje:

»Meta! Za božjo voljo. Gospod Frhancé, gospod Orhešec! Ali ga ne poznaš?«

* * *

Svetnik Orešec se budi iz kratke omedlevice. Na jeziku čuti prijetno grenkobo Hofmannovih kapljic, odpre oči, se nasmehne, spregovori:

»Marija, gospodična.«

»Vdova, gospod Frhance.«

»Metka?« vprašuje z očmi in tiho besedo še dalje slabotni gospod.

»Metka, saj veste, kako. Ampak odkar sem stara — Ali Vam je že kaj boljše?«

»Dobro!« šepetne starec in se ne laže.

»Pa kam se peljete?« je skrbna »mogočna gospa«.

»Na Okroglo.«

»Bog pomagaj! Pa smo že mimo Otoč.«

»Marija.. Metka,« ve sam v sebi stari gospod; »kako je to lepo in dobro biti z njima! Odor suavissimus lavandulae... Naj minejo Otoče, naj mine vse... Odor domesticus persuavis...«

Ženi se posvetujete.

»Veš kaj. Z vozom ga vzameve s seboj.«

»Oh, Meta! Če ti ni narobe...«

»Saj veš, kako.« — — —

Deset minut kasneje je bil onemogli svetnik na deželjskem koleslju. Utonil je kakor otrok med dvema ženskama, ki ste kakor sestri čez brata še svoja oblačila zgrnili čezenj. Starček trepetal od mraza in oslabelosti in se joče od miline. Vozi se mesečini naproti, jeclja bolno, vprašuje otročje:

»Metka! Marija! Pa kam? Na Okroglo?«

»V Begunje! Poženi, Jaka!« Jaka je namreč domači hlapec. »Poženi!«

»V Begunje,« ponovi starec. Še bolj milo mu je. Misli se mu bledejo.

»V Betanijo!« se prevrača beseda v njem. »V Betanijo! Z Marijo, ki je dobra in tiha, in z Metko, ki je skrbna gospa. V Betanijo?... Z Marijo, z Metko, ali z Marto?...«

»Saj veš, kako!«

(Dalje.)

OSMERO PESMI.

(Idila.)

IVAN PREGELJ.

6. »Ta bolezen ni za smrt.«

Srečno ste se bili pripeljali gospa Marija in gospa Meta z gospodom Oreščem skozi mesečino v Begunje ali Betanijo, kakor je vso pot ponavljal starček, sahnoc kot šibko dete v sladkem varstvu ljubečih ga žensk, gospe Marije in gospe Mete; Marije, ki je boljše del volila, in Marte, ki se je veliko prizadevala (in bi vendar ne mogli povedati o njej, čemu je hlapca z vozom naročila v Radovljico in ne v Lesce), pa jo hočemo s tem svetopisemskim imenom odslej zvati, da ne bo nejasnosti spričo druge Mete v povesti, ki je z Okroglega. Marija torej in Marta. Tako se je vdajal stari šolnik občutju izvirne sreče v vlogi brata betanijskega Lazarja, bodisi, da mu je rastlo ugodje domišljane sanje iz mesečin, bodisi, da se je zavedal spričo telesne slabosti še živeje toplega zavetja sredi med Marijo in njeno skrbljivo sestro.

Kakor svojemu ljubljenu bratu ste sestri Marija in Marta postlali trudnemu gostu v najbolj zračni in najlepši sobi svoje Betanije, ogreli ga s čajem in odeli z bridko čistim perilom v trpko natrpanih blazinah, da je ganljivo neznamen tonil v njih. Že dremaje pa je trmasto hotel kljub pozni uri, da bi pisal svoji strežnici na Okroglo, Meti Okorn, kakor je brbljal, skrbni strežnici, ki ji vestnosti v oporoki ne bo pozabil, a naj netočnost domačega časoslova takoj popravi in naj je zlata žepna ura nič ne briga... Preden je dopovedal, se je izgubil v spanec, sestri pa ste odšli po prstih in vzeli gorečo svečo s seboj. Le nekaj trenutkov je bilo še slišati šum njiju obleke in bosih nog. Še pet ali šest pritajeno šepetanih besed, vzdih v molitvi, šum posteljnine iz njiju sobe, potem je zagrnila bajna tišina ambrozično ležišče njiju odisejskega gosta. Mesečina se mu je namreč razprostrla kakor svetlo zlata preproga ob posteljo, nočni hlad od Svetega Petra mu je rahlo trkal in pel na okna; pritajeno je šumela z desne voda Begunjščica, iz prostorov v pritličju je v rednih presledkih zabrnela struna v švarvalderci. Noben pes se ni oglasil, noben fant ni voglaril, noben petelin ni bedel jutru naproti, ki je zorelo še daleč

in nizko za visokimi planinskimi vrhovi in najvišjimi zvezdami...

Tako bi zdaj pustili mirno spati svojega junaka, dokler ga ne bi zbudila s poljubom rožnoprsta Zora, če bi mogli ostati zvesti zahtevam pravilne in klasične idile, kakoršna je n. pr. Kosegartnova pesem v eklogah. Pa ne moremo, ker smo dosledno resničnostni in zato celó Mete z Okroglega nismo točneje imensko tipizirali. Ne moremo, ker idilični noči ni sledilo idilično prebujenje. Vrstnice našega ljubkega ženskega vzora, že omenjene Nežice iz eklog, ki je emblem elizijškega miru, nam bodo morale oprostiti, da bomo pustili viseti svojega junaka med življenjem in smrtjo, in to temprej, ker smo jih vljudno vnaprej potolažili, da se ni bati najhujšega, izposodivši si naslov za poglavje iz Janezove evangeljske besede.

Zgodilo se je torej, da je trudni svétnik zaspal, zaspala skrbna Marta, da ni zalajal pes, noben fant voglaril, noben petelin zapel jutru naproti, ki je zorelo daleč in nizko za planinskimi vrhovi in visokimi zvezdami. Marija kljub sladki tišini ni spala. Ni mogla. Nenadno snidenje s prijateljem mladih let ji je bilo obudilo spomine, ki niso ponoči, če smemo priletnim verjeti, nič manj nadležni kot kesanje v znani Gregorčičevi pesmi. Sestra Marija torej ni spala in je zato ostro čula, ker kljub svojim letom ni bila še prav nič naglušna, vsak šum noči. Štela je ure in četrti, ki so brnele iz švarvalderice v pritličju, vznemirjala se ob trkanju mrtvaške ure v mrtvem lesu, slutila šum padajočih rosinih kapelj v drevju na vrtu in se zdajci povsem predramila, ko je zaslišala stopinje bosih nog v spalnici gospoda Orešca. Sapo je zadržala v pljučih in se vzpela po koncu. S pritajenim vzklikom (da bi zavpila, se ne bi spodobilo v idili) je zdajci zastrmela na vrata, ki so se iz svetnikove spalnice rahlo odprle in je v njih zrastle drobna, bela postava čudno mesečnega bitja. Neumno strahotne misli so za trenutje zavezale ženi vse kretnje. Potem pa je bila z enim gibom iz postelje pri mesečnem starčku, ga zajela krepko v svoje roke, da se ji je ves sesedel v objemu, in vprašala, kaj hoče. »Ura!« je šepetal jokavo kakor otroci, »ura! Ich lass' mir meine Uhr nicht stehlen!« Tiho, a z odločno silo je umela gospa Marija potolažiti spečega. Rahlo ga je sprevela nazaj v njegovo sobo

in posteljo, ga premraženega znova zadelala v blazine in obsedela ob njem. Šele prvi petelinji klic jo je dvignil. Čudno raznežena in bridko nemirna se je splazila nazaj. Skrbljivo je pogledala po sestri, ali spi. Marta je spala. Tedaj je Marija legla in stoprv začutila, da ji lice gori. Sama sebe in svoje deklinške sramežljivosti vesela, se je nasmehnila. In tedaj so ji ugasnili tudi vsi šumi: pojoči petelin, brnenje jutranje ure iz švarcvalderice, mrtvaški črv v mrtvem lesu, rosa, utrinjajoča se z mladega listja na vrtu...

* * *

Zdajci pa jo je vrglo po koncu in je strmela. Iz sobe od svetnika je stopila površno napravljena sestra Marta z resnim, čudno zaskrbljenim licem. Trenutno je stala Marija ob njej, jo prijelala krčevito za roko in vzkliknila:

»Jezus, ali je umrl?«

»Saj veš, kako,« je menila kratko Marta, se hitela obleči, ne da bi še kaj rekla. Molče je nato odšla. Marija jo je slišala klicati hlapca Jako, naj takoj zapreže. Takrat se je gospa Marija šele prebudila iz čudne slabosti in otopelosti. Videla je, da je svetel dan. Od fare je bilo čuti zvon, ki je vabil k maši. Žena je vrgla naglo obleko nase, šla nato počasi proti vratom v Oreščevo spalnico, pogledala skozi priprti vhod in planila nato naprej. Tedaj je vedela. Toneč v blazinah je hropel stari gospod, kakor da se duši. Lice mu je bilo neprirodno zardelo in zabuhlo. Zdajpajdaj se je skremžilo v tajnostni bolečini. »Gospod Frhancé,« je zastokala žena. Roka, ki mu je šla z njo čez čelo, jo je spekla. Blodno so iskale bolnikove oči v njen obraz. Ustne so se trudno razvlekale v nasmeh. Gospa Marija je slišala besede, ki jih ni umela:

»Odor suavissimus...«

Suh, vse telo starčevo pretresujoč kašelj je zapiskal bolnemu iz pljuč. Tedaj se je gospa Marija vsakdanje mirno zavedela svojega življenjskega poklica. Vdovištvo njeno je umrlo, materinstvo je znova živelo v starem telesu. Mirno je stopila po vodo, zmočila brisalko in jo ovila mehko bolniku okoli pekočih senec...

* * *

SL. 17. KRIZANJE. FRESKA IZ CERKVE S. MARIA ANTIQUA V RIMU.

Ne zameri Levkoteja, ki si otela božanskega Odiseja iz valov in morskih vrtincev, ne zameri bela božica z usmiljenim srcem, da Te vtikam v to svojo kaj malo homersko pesem! Moralo se je zgoditi. Kakor sem namreč resničnost, tako moram do zadnjega vestno beležiti zgodbo svojega junaka. Glej, pa se mu je zares zgodilo, da je Tebe, božica usmiljena, zazrl v svojem vročinskem prividu. Privid, boš vprašala, ali je privid resničnost? Je, beloudna Ti vila! Tako vsaj trdi že Lajbnič, ki dovoljuje vidni svet v pesmi ob svetu, ki vstaja v prividu, pijači in pesmi kot možni in zato vendar resničnostni svet. Da obrazovatelj le verjetno podaja in da le človek s prividom pravilno vidi! Podajam pravilno in ne vprašam dvomeč, da li ni videl in gledal junak moj pravilno. Je! Kot profesor po poklicu je gledal pravilno in videl nujno, kakor je videl. Kakor sploh more videti, občutiti in imeti star šolnik, ki je vsega sveta modrost in zlost zajel do dna — iz Homerja...

Vrglo ga je vznak in je verjel, da je pravkar splaval, kakor beremo v tej in tej knjigi nebeške odiseje, da je splaval z otoka mirne ljubezni na splavu v morje in se je zdajci nad njim v oblakih neba pojavil sirovi obraz sovražnega boga in je jezni bog

spregovoril: »Wasch? Bischt noch da, Häscherl? Werd' Dir schon heimleuchten!« In je zdajci strela razbila splav in vrgla bednega brodarja v valove, v meglo in mrak, da toguje v vrtincih, ko ga zalija sila mrzlih curkov in bridkih slapov, da ga kuha zavrela mrakotnih voda in omlednih pen. Brodar pa plava in se bori. Zdaj: zdaj se utrinja upanje v njem, da doseže obrežje in vzplava na suho. Zdaj: zdaj hoče verjeti, da se bosta preklala meglà in mrak in bo sinila skozi lepota sladke boginje z usmiljenim srcem in čudežno kopreno:

»Levkoteja, Levkoteja!«

Glej, želja živi! Megla se je preklala. Obličje bele vile se nagiblje iz višin.

»Levkoteja, Levkoteja!«

Stegnila je roko, pobožala, pomogla. Vrtinci se umirjajo, valovi ne šume, globina ne grabi in ne duši več. Levkoteja govori in dehti po sivki:

»Gospod Frhancé!...«

»Gospa Marija! Kaj se godi vendar z menoj?«

* * *

Bolni gospod Orešec se je zavedel motno in strmél. Nad seboj je zagledal človeka v duhovniškem roketu in s štolo in slišal njegovo besedo. »De profundis,« je slišal in se mu je beseda začela iz navade tiho utrinjati za glasno govorjeno, tako kakor stokrat v šoli, ko je ljubeče šel in blagohotno za besedo ljubega mu, težko klasično besedilo prevajajočega dijaka: De profundis clamabo... Zdajci je umel do dna, da ga devajo v poslednje olje, in molil vdano, v mislih za obrednim besedilom: »Po tem svetem maziljenju in po svojem neskončnem usmiljenju, naj Ti odpusti Gospod, kar si pregrešil z očmi, ušesi, nosom, usti, rokami in nogami...«

»Po tem svetem maziljenju...« čuvstvuje trudno za zmisлом besede bolnik in vstaja mu neugodje, da bi povedal določno, izrazito:

»Prosim Vas, častiti! Man balsamiert doch die Lebenden nicht ein! Sicer! Če je v redu in če mora biti tako...«

»Mora biti, Frhancé!« sluti bolnik pomirljivo dobrotni glas gospe Marije. Vonj sivke ga prevzame do duše. Plava v ugodju, poje:

»Marija, Levkoteja! Otela si, otela si!«...«

* * *

Budi se nejevoljno. Miru mu ne dajo, da bi spal. Zbit je. Vsi udje ga bole. Z bratom Petrom ležita v eni postelji. Brat Peter nagaja, ne pusti spati. Ne, saj ni Peter. Saj je sestra Anakleta v bolnišnici. Tako je! Za golico je zbolel, leži. Sitnari ženska vsak čas. Hoče meriti vročino. »Soror Anakleta! Tak dajte mir!« Ne! Ni sestra Anakleta. Strežnica Meta z Okroglega je. »Was will das Frauenzimmer?« Ob treh budi? »Meta! Verujte! Točnosti me ne boste učili! Ne Vi, ne nihče. Ich weiß meine Stunde! Mirujte! Ura je šele tri.«

»Kannst recht haben,« čuje bolni in čuti bridko sirovo roko na svojih udih. Roka razgalja, trka, tipa. Moška roka je. Beseda je tudi moška. Sapa tudi. Brinovec veje iz nje.

»Kannst recht haben, alter Scherb. Preiskati se boš pa le dal. Zato sem prišel. Nun, still halten!«

»Still halten,« se togo vdaja bolni v svojo usodo. Zdravnik preiskuje in govori sam s seboj, godrnjav, ki mu je beseda zadirčna kakor brinovec, ki veje iz njegove sape.

»O Homannu iz Radovljice pač nisi še nikoli nič slišal. Si? Tem boljše. Veš, da ne razvaja, a da pomore, če le hoče. Če hoče, ne če more, umej!«

Bolnik se čudi, pozablja lastne boli in čuvstvuje z lečnikom, ki mu je beseda tako čudno žolčljiva. Medlo se spominja, da je čul pripovedovati o njem, kako malo sreče je našel v življenju. En sin se mu je ustrelil, drugi je znorel. Edina uteha mu je hči, katero je srečno omožil. Pa kdo ve, kako je...

Zopet se jadi po svoje zdravnik:

»Immer wieder der alte Dreck! Es beginnt lobulär, wird akut und erblüht als Pneumonia. Und speziell und immer gerade dem Homann. Hudič naj zdravi!«

Zdajci se zasmije bolešno:

»Involutio senilis. Sem res radoveden, kaj naj pri taki dispoziciji počne srce. Obs der alte Philologe überhaupt besitzt.«

»Ima srce,« vzklikne nato porogljivo, čudno zavistno. »Ima ga in prav mlado je, hudič ga vzemi!«

Bolnik je ob tej pikrosti našel vso zavest. Trudoma spregovori: »Gospod doktor, ne počutim se preveč slabega...«

Homann molči togo, uporno. Z desnico išče še vedno za utripanjem srčne žile. Z levico

SL. 18. FRANS MASEREEL, PRIZOR IZ BOLNIŠNICE.

pa je segel v žep. Po uro, da bi meril, verjame bolni in strmi vdano. Strmi in ne ume. Stari lečnik ni izvlekel ure. Zagledal se je v majhen medaljon, ki kaže neko sladko kodrasto obličje. Bolni oprezuje natančneje in se še bolj čudi. Staremu zdravniku teko težke solze po licu.

»O, gospod doktor!« prevzame bolnega brezmejno sočutje. »Vaša hči? Vaša vnučinja?«

Lečnik se rezko zdrami in skrije medaljon. Bruhne bolno: »Er stirbt...«

»Umrem!« se nasmehne bolnik vdano.

»In alle Ewigkeit nicht!« dogovori lečnik. »Will ers glauben?« Z medlim smehom pritrđi bolni. Prečudno živo vidi. Nikoli v življenju ni tako. Brez koprene gleda staremu lečniku v razboljeno dušo, ume njegov žolč, dasi ne ve, odkod mu vstaja. Mrko motri zdravnik bolnega vrstnika. Za kratko trenutje se mu zgane mehko ob ustnah. Tiho, kakor da ga je sram, spregovori:

»Das Frauenzimmer, das Er vordem geschaut. Moja hči! Danes je tretji teden v grobu.«

»Gospod doktor,« skuša bolni sožalno dvigniti roko. Oni zmaje nejevoljno z glavo in vpraša: »An Pneumonie, meint Er? Zu dumm! Kakor bi za pljučnico sploh ljudje mrli. Vermeint immerhin schwerkrank zu sein?«

Bolniku se medejo misli. Ne ve, ali iz nove slabosti ali iz žolča, ki bridko kaplja iz

zdravnikove rezkosti in posmehljivosti. Le bolj sluti samo zmisel tega, kar Homann golči, sam zase, zmedeno.

»Ampak srce, srce. Ta prekleti kos mišičevja! Er seinethalben kann sich gratulieren lassen. Hat ja Leder statt Fleisch, Leder, Ochsenhaut...«

Bolniku gine zavest. Novi valovi ga prijemajo in mečejo v pošastne šume in vrto-glave vrtince. Zalijajo ledeno, kuhajo ogabno.

»Levkoteja, bela, z usmiljenim srcem, otmi!«

Zopet se bolnik zave, vidi, Homann se je z medlo mirnim obrazom nagnil nadenj. Zdajci se vzravna in oddahne, deje stanovsko:

»Ärger wirds nimmer. Jetzt mag er ruhn.« Bolnik gre z očmi za njim, ki je vstal, stopil k oknu in spregovoril nejevoljno, trdo z gospo Marijo. Gospa Marija je prikimala in gre iz sobe. Zdravnik se zopet približa bolniku, molči, kima z glavo in vpraša nato:

»Glaubt Er an Gott?«

»Verujem,« se oddahne bolni gospod. Oni molči. Nato pa se mu iztrga hripavo in sunkoma, da zalije vonj po brinovcu vse čutnice bolnemu profesorju:

»Er glaubt es... Ich auch!«

Giblje z ustnami, ki se mu hočejo razvleči v strašen porog, kima z glavo, kakor ljudje s čudno krčnimi žilami. Govori sam zase, nehote:

»Ich auch. Sonst... sonst träte ich vor
Ihn hin und möcht' Ihn anbelln: Gott
Luder! Nieder mit Dir!«

»Zaradi hčere,« ve bolni, »zaradi mlade,
materinske. Na pljučnici je zbolela, pa ji
srce ni preneslo in mu zdaj že tri tedne v
grobu leži...«

Brezmejno usmiljenje in pomilovanje
zgane bolniku ves drob. Ne ve, kako. A našel
je moč, se vrgel iz blazin kvišku in molí
onemu proseče, sklenjene roke naproti:

»Herr Doktor! Sein Wille geschehe...«

Gott Luder! In Ewigkeit. Amen!« zahrope
zdravnik in omahne iz sobe. Nekaj trenutij
pozneje pa je čuti, kako psuje hlapca, ki
ga popelje nazaj v Radovljico. Hlapec Jaka
molči in trpi vdano. Pozna radovljiškega
dohtarja. Naj psuje. Ko bo doma izstopil, bo
dal srebrn goldinar za pijačo...

* * *

Vonj po brinovcu je ugasnil bolnemu v
čutnicah, prijetno dehti zopet po sivki in
sili veselo besedo na ustnice:

»Odor lavandulae suavis...«

Pol bedec pol blazneč doživlja bolni: blizu
je sladko obličje gospe Marije. Mrakove
razgrinja in meglo trga spred meglečih se
oči:

»Levkoteja, bela, usmiljena...«

In Levkoteja govori. Golči z besedo in
glasom gospe Marije:

»Frhancé! Gospod Frhancé! Ali hočete
piti?«

In on hoče piti. Pil bi brezkončno. Iz nje-
nih rok, iz njenih oči, ki ljubijo, služijo in
trpe. Zanj trpe.

»Levkoteja! Gospa Marija! Kako si dobra.«

Ona se bolno nasmehne, ne odgovori. Bolni
se še bolj razneženo razvnema:

»Dobra si. Vsi ste dobri. Tudi oni nesrečni
iz Radovljice. Oni naj se ti smili, ne jaz.«

Gospa Marija posluša, ne ume. Po svoje
pripoveduje bolnik:

»Lej, hči mu je umrla, jaz pa ne bom.
Veš, da mu je moralo biti hudo. Kaj pa sem
jaz? Kaj so mu drugi? A žive in on jih
oteva. Le hčere ni mogel. Veš, da mora vreti
žolč v njem...«

Silno ganotje se polašča bolnika. Hlipa,
jok mu sili v grlo:

»Saj ga umem, saj ga. Gott Luder, je hotel
kleti, pa je molil za mano: In Ewigkeit.
Amen. Moliva, gospa Marija!«

Mehka trudnost vzame bolnemu zavest in
bridkost. Ko zopet živi, mu je dobro. Le
prav na dnu duše leži nekaka tiha bojazen,
čudna radovednost.

»Marija!«

»Gospod Frhancé!«

»Nisem skusil, ti si. Ali je velika sreča biti
zakonski? Ali je blagoslov?«

»Morhda je, Frhancé!«

»Otroci, kaj ne?«

»Otrhoci.«

»Pa sreča, tiha, popolna sreča —«

»Srheča je, karh verhjameš vanjo. V
srhečo.«

»Verjeti v srečo! Marija, in Ewigkeit.
Amen. Verjemiva do konca.«

Kakor v sladko pesem sahne bolnik. Že
ne vidi več, že ne sliši več. Le vonj gre z
njim, sladki vonj po sivki.

Odor lavandulae domesticus...

* * *

»Betanija!« se budi bolnik v zavest in
čuti, da je vstal v življenje. Oči so jasne, v
udih ne trga in ne kljuje več, dušiča teža je
spadla s prsi. Lastno telo in življenje okoli
živi v odpočite čutnice, misli in čuvstva.
Gospod Orešec se je dvignil v blazinah. Ima
svetlo sobo, z oknoma, ki gledata v večerno
nebo. Zdajzdaj bo to nebo zažarelo v šumeči
poletni zarji. Glas zvonov lije s solncem v
sobo. Delopust zvone. Zunaj pred oknom je
šum človeških glasov. Bogved, da so prav-
darji, gospa Meta — Marta, občinarji, doktor
Jurič. Ljubi Bog! To trenutje so se spora-
zumeli in gospa Marija je zapela srečno:
»Meta! Bog Ti plačaj. To si prhav storhila.
Sosed, mirhni sosedi so vendarhle božji bla-
goslov.« Gospa Meta, ki je skrbna Marta, še
rahlo trpi, da je popustila: »Blagoslov
božji! Saj veš, kako! V Begunjah ne!« »Tudi,
tudi. Verhjemi!« sili gospa Marija. »Tudi,
tudi! Verjemi!« ponavlja veselo in vdano
gospod Orešec za glasom gospe Marije.
zlekne nazaj na ležišče in počiva v ugodju
brez konca. Zvon je utihnil, šum človeških
glasov se je razbegel. Le še pesem večernih
murnov utriplje glasneje, le sape s planin
trkajo na okna in zarja šumi polno kot ne-
skončen nebeški slap...

Tihe stopinje v sosednji sobi dramijo go-
spoda Orešca. Posluša napeto, ugiblje za
zvoki, ki jih ne pozna. Postaja mu nadležno.
Slika dveh golobov vstaja staremu šolniku

v spomin: bronastemu menihu sta sedla na rame, grulita in se sklanjata in ne moreta vstran.

»Poljubljata se,« doume rahlo vznemirjen in zasramočen stari gospod, »lepe reči to. Ta Jurič pa Anica, ta mladec, ki naj grško ume in še kaldejsko, ta deklica, emblem elizijskega miru.«

Stari gospod nima časa čuvstvovati. Mladenič je zdajci spregovoril na glas.

Če ti je prav, Anica, pa prosim že jutri tvojo mamo za te. Pa še gospo teto. Hočeš? Preden odidem. Hočeš?«

»Seveda hoče,« misli šolnik. Potem pa se zave samega sebe, sanj svojih v boleznih in ga obide mehka bridkost:

»Seveda hoče! Le jaz nisem ne hotel ne mogel. Sein Wille geschehe in Ewigkeit. Amen!«

* * *

Glasna beseda je zbudila znova gospoda Orešca in je videl, da je jutro. Ob glasni besedi je iskal zmedeno in ni našel takoj, kje je. »Meta, moja strežnica,« je iskal ob glasni besedi, »ali sem na Okroglem?« Tiha, proseče pomirjajoča govorica gospe Marije, ga je stoprv potolažila:

»Tu notri spi, govorite bolj tiho!«

In Meta se vda, a ni bolj tiha. Kako bi, pri vseh svojih skrbih.

»Pa da so res preboleli? Saj ste dejali takisto, zlahtna gospa?«

»Prebolel je, hvala Bogu.«

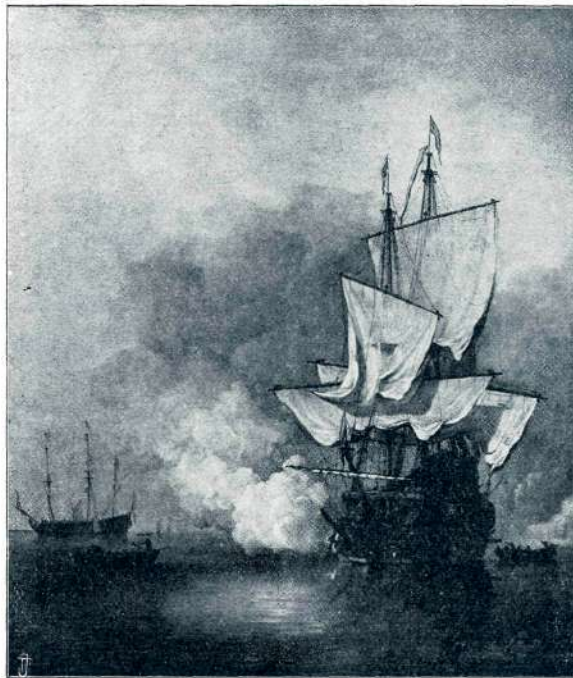
»Uh! Saj sem takoj vedela, ko sem za mašo dala, pa se na Brezje obljubila. Bog pomagaj, da je res tako.«

»Le tiho, le tiho!«

»Seveda. Zato, ker spi. Naj spi siromak. Uh, saj je kakor otroci. Kar nič si ne ve pomagati. Koliko strahu sem prestala ta teden.«

Neskončno radovedno posluša stari gospod, kako ga ocenjuje njegova Meta. Vznemirja ga rahlo, a mu je tudi všeč. Zato je pač ni najel, da bi ga milovala kot negodno otroče. Zato ne, pač pa da mu gospodinji in ga po želji postreže. To že! O gospodinjstvu naj pa le pripoveduje. Da jo prašiča skrbita, ki nočeta več tako slastno žreti. Da bo Sovka telila. Da so vaški otroci v črešnjjo na vrtu zlezli pa ji veje polomili.

»Le tiho, le tiho,« prosi zopet gospa Marija in Meta se trudi, da bi ustregla. Vljudno

SL. 19. VILJEM VAN DE VELDE, STREL IZ TOPA.

hvali mleko, ki ga ji prilija gospa Marija h kavi, medli v hvali o kruhu.

»Oh, gospa! Pri taki oskrbi, saj ni čudno, da je gospod prebolel, zahvaljen Bog in Mati Marija...«

Potem pa govori zopet o sebi in svojih skrbih. Da včasih ne ve, kje se je še glava drži. Da je bila Jerici iz mlina za birmansko botro. Da je bilo dekle že skoraj na oklicih z Mežnarjevim iz Naklega.

»Moja Hero,« se spominja gospod Orešec. Meta pa nejevoljno, da so se skopuški stari zaradi sedemdesetih goldinarjev pri doti sporekli in da zdaj s poroko nič ne bo, pa ji je Jerice žal, ki nikoli boljšega ženina našla ne bo.

»Taki segolteži, pomislite, gospa. Zaradi sedemdesetih goldinarjev.« Sama bi jih od svojega dala in bi jih, če bi le za trdno vedela, da se bo gospod zopet popravil in bo mogla pri njem ostati in služiti...

Tu je premagalo gospoda Orešca. Zaklical je. Osupli ste stopili ženi k njemu. On pa je velel:

»Sedemdeset goldinarjev, ste rekli? Dajte jih iz mojega, Meta.«

»Gospod!« je zaklicala Meta in polile so jo solze.

»Prav,« je menil nekam zmedeno stari gospod. Strogo in uradno je dejal nato:

»Ali pa veste, Meta, da časoslov doma pre-
hiteva za četrto ure?« Strežnica je zastrmela,
se nato skesano našla in dejala:

»Saj je ne bom več golsnila, gospod. Da so
le spet živi in da govore.«

In gospod Orešec je živel in govoril, dokler
se ni Meta potolažena vrnila na Okroglo.
Stari gospod je bil s samim seboj zado-
voljen. Prebolel je bil hudo bolezen, utrpel
za tujo doto sedemdeset goldinarjev, izgubil
zlato uro, a se smel nadejati, da bo prav radi
te ure imel pri svoji strežnici mir ..

Krepil se je od ure v uro, iz dne v dan.
Stregla mu je gospa Marija. Gospa Meta,
skrbna Marta, je imela svojega posla dovolj.
Tako je vstal šibek sicer, a veder v solnce
in sinjine gorenjskega neba. Odisej v Beta-
niji je bil skoraj pozabil svoje Itake na
Okroglem. Okroglo ga ni pozabilo. Strež-
nica Meta je sporočila, da se bosta Jerica
iz mlina in pa Mežnarjev vzela.

»Moja Hero,« se je nasmehnil svetnik in
se ozrl zmedeno na gospo Marijo. Listala je
po drobni knjigi ob njem.

»Berete?« je dejal proseče. »Dajte na glas,
da bom še jaz slišal.«

Gospa Marija je začela brati. Starček pa
je ostrmel in strmел do konca. Vdano, da ne
bi motil, tiho, da bi se pesem njenih sladkih
besed ne razbegla.

Odor lavandulae... persuavis... (Dalje.)

OKAMENELOST.

MIRAN JARC.

Ostro občrtala je vsejasnina
drevesa, hiše, ceste... Predmet vsak
razkriva se določen kakor lik,
odločen kot mejnik. Širnó sinjina
se boči nad okamenelim svetom.

Ljudje po ulicah, na cestah, v parkih
(kot da razstavil bi puščobne lutke)
se zakonito krečejo. Kioski
strme v obrisih jarkih kakor sohe
ob poti v tempel lažnih sproščevanj.

Ob vili kockasti se plaho skriva
magnolija. Boji se li cveteti?
Mar sebe vidi mrtvo tam na zidu,
kjer sonce riše ujetnico samotno?
Kako bi upala se tu cveteti.

Obsekani kostanji v strogi vrsti
nemijo kakor sužnji prikovani,
proseč v belino vseosušajočo,
ki žarko vzpeta iz obzorij sklanja
se nad zemljó in nad človekom mrtvim...

Vse: skladnost geometričnih podob,
omrežje urnikov, pregraj in mer,
števil in zakonov... brezbesedje...
Široko zeva v strogem redu mir,
kot da reži se ogromen okostnjak...

PESEM.

MIRAN JARC.

So šele v naju kraji oživali?
S pogledi sva kot zarja prebudila
vsak grm, cvet... Kaj si se začudila,
bojiš se dalje po tej poti beli?

Po vejah, preko jase se srebri
življenje v čisti sončnosti...

A midva sva obstala v tej bleščavi,
molcé je segla senca po planjavi:
Ne smeva dalje v pozabljenje sinje,
predaleč vtisnil bi spomin stopinje.

TRENOTJE.

MIRAN JARC.

Le enkrat biti v vsem kot svit, kot dih,
drevo z drevesom, biti brez imena...
Postoj! Od samega zavzetja tih
je gaj, igravo sončna je koprena
zapredla tebe, mene, brezo mlado
v krog čarovit. Skrivnost se razodeva:
O, sestra, znanka davna, kje iskala
si pota, ko sva se nekoč razstala...
Odgovor v nemo izzveneva.

V brezčasju ti in jaz in breza mlada...
A drugič da prispeva po tej poti?

Le enkrat biti v vsem kot svit, kot dih!

ZRNO.

JANEZ JALEN.

Andrejec orje, Andrejec, mlad gospodar.
Tema se bo naredila, ne bo dooral no-
coj. Na vse zgodaj bo jutri zopet na
njivi, da preobrne preostale brazde, povleče,
vseje in zabrana še pred vročino, ko konji
muh ne prenesejo: »Bi stopil za spoznanje

DOMIN SVET

LETNIK 39. V LJUBLJANI 15. AVGUSTA 1926. ŠTEVILKA 6.

IVAN GROHAR: SV. CIRIL IN METOD.

OSMERO PESMI.

(Idila.)

IVAN PREGELJ.

7. Vesela ekloga.

FVnesta VisV InCepIt ReDeMptoris NostrI ProCessio. Locopoli, die 3. Martij.« Oče gvardijan Agatangelus je odložil pero in stopil k oknu, ki je bilo odprto na samostanski vrt. Vonj mlade zemlje in prvih vijolic je puhtel kvišku, izza samostanskega vrta pa je zaudarjalo zoprno po

olju in barvah. Tam zadaj je bila namreč pristava loškega meščana Kosena. Bratovščina presvetega Telesa Kristusovega jo je bila porabila za delavnico. Že nekaj dni so se tu trudili vsi domači mizarji, podobarji in slikarji, da pripravijo potrebno orodje za slovesni obhod na veliki petek. Izmed očetov kapucinov, ki so prevzeli pokroviteljstvo pri tej procesiji, je bil določil oče provincijal za reditelja očeta Serafina. Bratovščina mu je izplačala za ta trud po navadi devet goldinarjev za tobak, oče gvardijan Agatangelus ga je oprostil za ves postni čas matutina in kora. Oče Serafin se sicer te samostanske olajšave ni poslužil. Verjel je, da njegovo deto pri procesiji ni težje mimo onega, ki ga je predstojništvo naložilo očetu gvardijanu, ki naj bi vestno sestavil poročilo, kako, kje, kdaj in s kolikim uspehom se je pripravil, izvršil in dopolnil pobožni obhod.

»Funesta visu incepti Redemptoris nostri processio,« je ponovil oče Agatangelus na glas, kar je bil pravkar zapisal. Kakor da zbira besede, je nato strmel skozi okno. Obrvi nad očmi so se mu sršile, ni bil dobre volje.

»Sitnosti,« je zamrmral, »pa le čemu! Za božjo čast seveda! Za burko pač in je res, da bi se sam gospod Kristus smejeti moral, če bi prišel poslušat, kako bodo pačili po loško in žabniško Njegovo sveto besedo.«

Očetu Agatangelu loška govorica ni bila nevšečna, saj ga je živo opominjala njegove lastne, ki je bila tolminska. Tudi pobožni obhod meščanske bratovščine mu je bil prav tako pri srcu kakor vsem drugim očetom v samostanu. Sitno mu je bilo le to, da je provincijal zahteval natančnega poročila: »Kako, kje, kdaj in s kolikim duševnim in blagovnim uspehom?«

»Sitnosti,« je zamrmral redovnik še enkrat, potem pa mu je ugasnila v lepem moškem obličju nejevolja in se je odločno obrnil nazaj k mizi in začel pisati. Zapisal je, kako so se zglasili pri njem v ponedeljek po prvi postni nedelji trije Ločani, kot odborniki bratovščine presvetega Telesa in želeli, da bi kakor doslej častiti očetje kapu-

cini prevzeli vodstvo pri procesiji. Po uveljavljenem sklepu v bratovščinski seji so plačali vnaprej petdeset goldinarjev zl. vr. ali 59 gl. 15 kr. deželnega denarja za popravo in nabavo obhodnega orodja, nosil, odrov, slik, križev, banderc, obleke za igralce in opreme za konje, pa še vsega, česar bi trebalo. Poročal je dalje, da je prevzel oče Serafin rediteljstvo kot magister processio-nis in z veliko spretnostjo osnoval načrt za obhod, izbral potrebne igralce, razdelil vloge, sporočil vsem sosednim faram, naj skrbijo, da se najdejo pripravní ljudje, ki bi pri obhodu nosili zlate podobe in odre z alegorijami in nastopili kot jezdecí, vojaki in biriški hlapci. »Laudo eum,« je hvalil očeta Serafina, »vse, kar je počel, je prav storil, onera tulerat, olajšav glede kora, matutina in priboljška se pa ni poslužil...«

Tisti trenutek je nekdo potrkal očetu gvardijanu na vrata.

»Vstopi, v božjem imenu!« je kliknil redovnik.

Vrata se še niso odprla.

»Tak odpri, saj ne tiščim,« je viknil oče Agatangelus živeje in se dvignil. V sobo predenj je stopil tedaj visokorastel, neroden mladenič in se plaho poklonil, vrteč svoje širokokrajno pokrivalo v rokah. Dobra volja se je zrealila redovniku na obrazu.

»Lovrčev Janez, lej, ti si? Kaj pa bi rad?« je vprašal vedro, z rahlo zasmehljivim pomilovanjem. »Nesrečni Longinus brez sulice! Kam pa meniš še gnati v vis? Kaj pa je? Ali je mati zbolela? Ne! Kaj pa gledaš oplášeno? Govori, nu, teslo! Ali si se zopet z Debelakovim Matijo sprijel, pa ti je, neroda, spet kosti pretresel? Prav si naredil, da te je, nu! Naj ti le leze v zelnik pri Plavčevi Mariji! Tak, eden, dva in tri! Ali si ob glas prišel?«

Visoki fant je odločno zmajal z glavo. Nato je dejal neposredno, sunkoma, tako, da je bilo čuti, kako silno se je bil premagal, preden se je pri svoji plahi prirodí odločil, da pride in vstopi pri očetu gvardijanu. Ob ustnah mu je hotelo podrhtevati kakor na jok, ves zardel je bil in težke rosne kaplje so mu stale na čelu.

»Saj vem, da je vse prav, kar Bog stori,« je bruhal iz sebe, »in da je moralo tako priti, ker bi sicer odrešenja ne bilo. Pa naj ga oče Serafin le sami igrajo, Judeža prekletega, amen, jaz nikoli; in se bom že na Ljubniku

skril, če bo treba, da me našli ne bojo, in Judež nisem in ne bom, amen pa hudičeva smojka.«

Sam svojih besed se je ustrašil mladenič. Oče gvardijan je odstopil za korak, ga premeril od nog do glave, stopil ostro tik predenj in mu dvignil svoje roke na visoke rame.

»Kaaj, kaaj, kaaj?« je zategnil. »Hudičeva smojka, si dejal? Pa tu v moji celici? Pa pred mano? Apage, lovač, ven!«

Sunil je kar vznak dolgega fanta, da je nemilo odletel v vrata in jih trpko stresel v podbojih in rožancih.

»Ven!« je ponovil redovnik in se z dvignjeno roko zopet bližal presenečenemu fantu, ki je zdajci pobledel, zdrknil na kolena in hlipal jokaje za besedo:

»Oče gvardijan, oče Agatangelus, odpustite!«

Redovnik se je umiril, odstopil, meril nekaj trenutij s sršečimi se obrvmi ponižano dušo pred seboj in dejal nato:

»Govori, izgubljenec! Pa tako, da te bom poslušati smel in umeti mogel. Kaj si hotel reči o Judežu prekletem, pa da se boš na Ljubniku skril?«

Bil je Lovrčev Janez tedaj med najgoršimi fanti v mestu Loki. Le plašen pa neroden. Staro mater je imel in veliko posestvo. Bil je edinec. Slučajno, recimo, je živela prav tedaj v mestu nekaj mlajša deklica, ki je bila prav kot Janez edinica in bogata. Prav nič plašna ni bila, nič nerodna. Plavčeva Marija je bila, pa lepa; loška roža so ji rekli. Njen oče je bil pameten mož in očetu gvardijanu velik prijatelj. Oče Agatangelus in Plavec sta bila že pred leti doumela, da ne bi bilo prav nič narobe, če bi se pametna Marija in nerodni Janez vzela. Take reči v Loki pa že od nekdaj ne ostanejo dolgo skrivne. Janez in Marija sta zato javno slovela kot nekaka veljavno si obljubljena zaročenca. Tudi sama sta to vedela. Janez je bil ves srečen, Marija se je vedla hladneje, kakor vse mlade ženske, ki so pametne, a malo ničemurne.

»Debelakov Matija...«, je tedaj iztisnil preplašeni Janez pred očetom Agatangelom, »Debelakov Matija pa Plavčeva Marija...«

»Pa ti, teslo, kaj, ne,« mu je posegel oče gvardijan v besedo.

»Pa Judež v procesiji,« je popravil Janez in buljil plaho redovniku v obraz. Tedaj se

oče Agatangelus ni mogel več premagati. Na glas se je zasmeljal in vzkliknil:

»Tele ti, nesrečno. Nu, pa kolni, če drugače povedati ne veš, amen, pa loška smojka!«

Silil se je, da bi bil resen, ko mu je zdaj mladenič razkril boleost svojega srca. Oče Serafin da mu je odločil vlogo Judeža lškarijota v igri, Matija Debelakov pa bi igral svetega Jeronima. Plavčeva Marija bi bila sama žalostna Mati božja, Španova Katrica pa spokorna Magdalena.

»Nu, pa je dejal sveti Jeronim,« je pomagal dobrohotno gvardijan.

»Je dejal Debelakov Matija,« je pripovedoval Janez, »da Mati božja Judeža nikoli za moža jemala ne bo.«

»Pa je Plavčeva Marija pritrdila?«

»Smejala se je.«

»Pa si dejal, naj bo Matija Judež. Da bo lepši par z grešno Majdo?«

»Sem dejal, pa so rekli oče Serafin...«

»Da boš ostal Judež ti. Prav je tako! Pojdi!«

»Oče gvardijan,« je zopet prosil mladenič.

»Pojdi,« je velel znova gvardijan. Glas mu je bil zasmehljiv in obenem slovesno užaljen. »Pojdi!« je ponovil, »saj menda še veš, kako sem te učil in kaj je bila Gospodova beseda Judežu. Pojdi, mu je rekel, Judež, in stori, kar si namenil. Pojdi še ti, v Ljubniku se skrij, za božjo čast se potuhni, če meniš, da te bo potem Plavčeva marala. Če te bi, vendar rečem ti, jaz, jaz sam ji bom povedal, da te ne sme! Lovrčevega Judeža ne, porečem, amen in loška smojka! Nu?«

Obrnil je plahemu mladeniču hrbet in šel molče k oknu. Potem je slišal, da so se vrata odprla. Ozrl se je in zasmeljal. Lovrčev je bil oplašen odšel.

»Se že začanja,« se je smejal oče gvardijan, »nu zdaj naj pa poročam očetu provincialu, resno in dostojno, kakor gre z našo procesijo.«

* * *

Ob polištirih na veliki petek dne 11. aprila se je razgrnila loška procesija na čast božjemu Odrešeniku mimo kapucinske cerkve čez most na Dolenji trg, nato po Karlovcu nazaj v gornje mesto in pod samostan. Sveta tišina je burila pobožna in radovedna srca. V svečani molk so šumeli le koraki množice

IVAN GROHAR: MATI.

v obhodu, konjski peket in glasna beseda igralcev, glumečih velike tajne Življenja in Trpljenja božjega. Zdaj pa zdaj je jeknil preko mesta lovski rog za znamenje, naj žive podobe na nosilih in vozovih obstoje. Zdaj pa zdaj je zaihtelo iz množic, ki so šle v sprevodu ali pa gledale ob strani. Zdaj pa zdaj je v sveto občutje zavpil domač reditelj, zamrmral nejevoljen noseč pod bremenom ali pa zaškripal oder na ramenih. Veličastno je rastla v mesto izza kapucinskih zidov bogata igra žalostnih in pretresljivih podob. Na čelu procesiji je šel v rdečem mož z zvezdo na palici. Tri korake za njim je jahala na belcu Smrt s tamburjem. Črno odet praporščak je sledil z banderom, ki se je vlekle za njim in ga je s tal pobiral črno odet otrok. Nato je prišla prva podoba: Paradiž. Deset mož iz Reteč in deset mož iz Gorenje vasi je nosilo oder, na katerem je igralo sedem likov: krilatei, angel z mečem, hudič, Eva in Adam. Adamoviči so šli zadaj. Sledili so člani krojaške bratovščine, nato angela s kelihom in mošnjjo, za njimi sodarji in zidarji, angel z vrvmi, angel z mečem, čevljarji, angel s šibo, angel s sramotnim stebrom, peki, angel

s plaščem, angel z žablji, mesarji, angeli z gobo, z lestvo, s krono in petelinom. Zublji gorečih sveč po oknih so začeli živeti v nagibajoči se dan, ko se je razvila druga podoba, žalostna Smrt s spremstvom iz vseh stanov: od kralja do berača, od papeža do lovača, od starca do otroka; izgubljena duša, Lucifer in hudiči. Bilo je grozno gledati in še bolj grozno poslušati. Smrti je zvižgala kosa, izgubljena duša je vekala, strašno se je krohotal hudič... Sledila je podoba zadnje večerje na vozū, ki so ga vlekli, kakor je bilo že prišlo v navado, Kosenovi konji. Sledili so jezdeci, obrist z granatirji in silni Samson. Vrt Getzemani s Kristom, ki poti krvavi pot, je neslo šestnajst mož iz Dorfarjev in Crngroba. Potem je šel hudiču v vrveh Judež — Lovrčev Janez, prodajal Krista v besedi in nato cagoval pred farizeji v rdečih kapah, pred Kajfo, Ano in štirimi leviti. Pilat na konju s paži na strani je sledil. Dolga vrsta križenoscev, spokornikov in pobožnih ljudi je molila zadaj in si klicala usmiljenja nebes. Sedma podoba je kazala bičanje, osma kronanje, deveta Kristusa pred Pilatom. Zadaj so togovale Mati Marija, Veronika s prtom, Magdalena, — Španova Katrica — Marija Salome, Kleofa in druga Marija. Longinus s sulico je opominjal glasno k pokori. Sladka je blestela žalostna Mati božja, lepa loška roža Marija, Plavčeva edinica. Trije konji so vlekli Kalvarijo z alegorijami tožečih štirih delov sveta, Amerike, Evrope, Azije in črne Afrike. Sam in oholo zgovoren se je dal nositi učenik Jeronim, ki ga je glumil Debelakov Matija. Štirje leviti so nesli skrinjo zaveze. Štirinajst meščanov v rdečih suknjah je tovorilo božji grob. Šest drugih je nosilo goreče plamenice, godba z ljudstvom in duhovniki, vse se je zgrinjalo v glasni molitvi in pesmi v zadnji konec kakor v rep. Pred špitalsko cerkvijo in pred znamenjem na trgu so postajale skupine in govorili igralci. Večer je zalotil sprevod sredi pota. Otroci, ki so videli, kakor je bilo vse prej in poslej, niso deset noči imeli mirnega spanja več. Poredneži, usidrani v zasedi na visokem mpostu, so oprezovali, da bi vsaj malo šale imeli z vračajočimi se angeli, s hudiči, z biriči, z leviti in z alegorijami..

* * *

V ponedeljek po beli nedelji, 20. aprila, ko se je bilo pomladno zelenje povzpelo iz

ravni že visoko v bukovje na Ljubniku, je beležil oče gvardijan Agatangelus še zadnje, kar je moral po vesti sporočiti svojemu redovniškemu predstojniku, provinciјalu o. Romualdu. Bridko razigran je beležil nezgode, ki so se zgodile pri procesiji in solil poročilo z glasnimi opazkami.

»Item je Luciferja popadel samostanski pes... za kar smo mu nasuli košaro kosti. Dva angela sta se vrnila brez perutnic, šest hudičev brez repov; eden se sploh vrnil ni, tako da je pač hudič hudiča vzel. Leviti s Trate in Suhe so prevrgli in razbili skrinjo zaveze... Bomo pač potrpeeli. Orodje ni iz novega testamenta in ga je moči in scena passionis pogrešiti. Huje je, da je vrgel konj Smrt iz sedla. Zlomila si je roko in smo ud uravnali. Deo gratias, da se le ubila ni. Še najbridkejše! Sramotno se je obnesel učenik Jeronim, scilicet Debelakov Matija. Že pri prvi postaji si je šel grlo namakat v gostilno, da poslej nič več pametno učiti ni znal. S težkim srcem, a vestno, sem moral zapisati tudi to...«

Tu je potrkalo očetu Agatangelu na vrata. Trenutno za tem so se sunkoma odprla. Lovrčev Janez je stal v njih, sopihal kakor meh in povedal ves iz sebe:

»Zdaj pa imajo, oče gvardijan! Za Judeža sem šel pa srebrnike služil in Marijo izgubil. Da se mi vse mesto smeje, pa mi je Matija zdaj zares dekile prevzel in sem rekel, da če sem že zares Judež in ferdaman, kaj bi cagoval. Še obesil se bom, pa bo, pa naj hudič vse vzame pa smojka zlodjeva!«

»Janez Judež!« je zavpil oče Agatangelus. »V cerkev mi greš, pa takoj, pa trideset očenašev zmoliš za pokoro, ker si zopet krel. Apage in moli, dokler ne pošljem pote, da se pomeniva nadalje.«

Nič kaj rad ni poslušal fant, šel je pa le in stopil v cerkev, da bi molil. Molil ni, kesal se je pa in dejal sam pri sebi:

»Obesil se ne bom, ženil pa tudi nikoli. Marija me ne mara, jaz pa druge nobene. Pa če je tudi Španova Katrica zlato dekile in bi bila Magdalena Judežu družica po človeški pameti. Tudi Katrice ne! Naj jo Matija ima, ki jo je že tri leta štimal.«

Tako je cagoval mladenič. Oče Agatangelus pa je medtem poslal samostanskega hlapca k Plavčevim. Dekle naj pride, lepa roža Marija, pa takoj, pa v zakristijo.

Dekle je prišlo, še preden se je posel vrnil. Verjela je, da jo kliče oče gvardijan, da bi mu s cvetjem pomagala okrasiti cerkvene oltarje.

»Roža Marija,« se ji je z veselo porednostjo poklonil redovnik. Ona mu je spoštljivo poljubila roko. Povprašal je po očetu in jo prosil, naj ga pozdravi. Potem pa je dejal resno:

»Sedi, Marija! Povedati ti moram nekaj važnega.« Za nekaj trenutij je utihnil slovesno, potem pa je rekel živahno:

»Še enkrat te moram pohvaliti, Marija. Zgledno lepo si se vedla na veliki petek. Gotovo si od srca občutila vso veliko žalost nebeške Matere.«

Dekle je od veselja temno zardela, redovnik pa je nadaljeval:

»Pa saj veš sama, da je skoraj greh, če pačimo, pa četudi v sveti igri kaj tako svetega, kot je deviška Gospodova mati. Gotovo se dobro zavedaš, kako malo si ji podobna, pa če si tudi in te vsi kot tako poznamo ne le po licu in udih, tudi po duši lepa in so ti zato zdeli, da si loška roža. Umeš?«

»Umem!« je odvrnilo dekle, dasi ni prav nič slutilo, kam meri redovnik.

»Vidiš,« je nadaljeval, »zdaj bi te le še tega spomnil, da ostani vselej taka kakor do zdaj, tudi tedaj, ko ne boš več dekle, temveč zakonska žena. Sveta božja Mati naj ti bo za zgled. Starega in nerodnega Jožefa je vzela, pa ga ljubila, ker je vedela, da je božja volja tako. Pomisli! Sveta roža Marija pa Jožefa nerodneža.«

Prenehal je in se nekako čudno hahljal:

»Svetega Jožefa, lej, sem dejal. Preprost je bil pa tako, da ne vem, komu bi ga primeril. Ali ne meniš, da mu je Lovrčev Janez nekaj podoben. Po svoji skromnosti, sem hotel reči.«

»Pa ni star,« je ugenila po svoje deklica. Redovnik je slovesno prikimal: »Prav si rekla. Star ni, prav prijeten pa tudi ne. Tak je, nu, včasih, da že kar lepo ni več in ga res prav privoščim Debelakovemu Matiji, ko se šali iz njega, dasi bi rekel, da ta preteti Matija nima prav, ko še tebe v svojo šalo vpleta.«

Zopet je zardelo dekle.

»Matija!« je povzel strogo gvardijan. »Razposajen naj bo. To ni grdo. Pa ali veš, kaj je med procesijo naredil? Igri se je od-

tegnil, pa šel pit. Zdaj pa ga spremisli, kakšna sirota utegne biti Španova Katrica, če bo njegova žena. Saj jo štima? Katrica, ki je bila pri procesiji za spokorno Majdo. Če je Matija samemu Bogu v krčmo uhajal, kako bo šele ženi, ko jo bo imel. Ali je tako, ali ni?«

Plavčeva je sramežljivo prikimala. Oče Agatangelus je zopet molčal. Potem je vprašal trpko:

»Marija! Kaj se nista tvoja starša svoj čas nekaj z rajnim Lovričem zgovorila, da boš Janczova?«

»So,« je dahnila deklica medlo.

»Bodi, kakor koli je že. To je, da te taka pogodba nič ne veže in da boš smela moža izbirati po svojem sreću. Dejal bi le, da tvoji starši niso izbrali slabo. Čim dalj gledam namreč tega Janeza, tem bolj mi je všeč. Pa še zlasti zato, Marija, poslušaj! Zato, ker je včasih tako strašno pustovski, da si kar nič ne ve pomagati in se ga je zdaj lepo še grd priimek prijel, da je Judež Škarjot. Pa ti dem, malo bolj zvestih fantov je na sveti in če je Judeža igral, pomisli, da ga je v božjo čast. Veliko žrtev je vzel nase. Le spremisli prav. Največjo žrtev! Zakaj Pilata igraš, Kajfeža, desnega šaharja, farizeje, še Luciferja, ki ga je naš pes za stegno popadel, ali pa hudiče, ki so jim otroci repe potrgali. Ampak Judeža, izdajalca! Mica, Janez je bil pokoren in ponižen. Hudiča-izdajalec je oblekel, ampak Bogu je bil tak še ljubši. Ali tebi ni?«

Dekle je rdelo do bridkosti in povešalo glavo.

»In če ti ni,« je hitel dopovedati redovnik. »če ti ni, vsaj nosu ne smeš vibati nad njim! Mati božja pa nad poštenim Judežem! Matija Debelakov pa naj bo lepo spodoben. To ti povem zdaj naravnost in mu povej, ker čujem, da se zdaj nekaj okoli tebe smuče, pa ti morda ne veš, da je bolj Judežu v sorodu kot Janez, ki dozdej še nobene Španove ni tri leta štimal, pač pa tebe ljubil in se zdaj zaradi tebe končati hoče in bo gotovo kaj neumnega počel ali pa celó zbolel.«

Dekle je trepetalo in molčalo:

»Tako je ta reč, roža Marija,« je še rekel redovnik. »To sem ti moral povedati, da boš pravi čas vedela, kdo je bil zvest in bi utegnil biti kot tvoj mož pošten kakor sveti Jože, pa še kdo bo Judež, pa otrokom in teb'

v krčmo uhajal, če ne bo še kaj hujšega počel, kake še nečedne lajdre — kaj vemo? — štimal.«

Dekle so polile solze.

»Otrok!« je zavpil tedaj gvardijan narejeno dobro, »jokati se ti ni treba. Če si kaj kriva, lej, saj lahko popraviš. Če si kriva in če ti je Janez kaj pri srečju.«

»Mi je pač,« je reklo dekle s solznimi očmi.

»Ampak Judež je bil. Ali se bo spodobilo, da bo k oltarju vedel rožo Marijo? Jezike loške spremisli,« je še dražil redovnik.

»Mar so mi,« je rastlo dekle. »Da bo Janez le enkrat moj, ga bom že naučila, da ima pesti. Potem naj se ga varuje Matija.«

»To je beseda, dekle!« je vzkliknil oče Agatangelus, a do tal zopet previdneje:

»Ali bi ne hotela malo potolažiti fanta, ki obupuje, pa sem ga prej nagnal za pokoro molit v cerkev? Za pokoro, lej, ker je klel, pa da bi za té molil, Marija! Ali naj ga pokličem?«

»Pa ga dajte, oče gvardijan.« — — —

Tako je uredil modri oče Agatangelus še zadnjo nepriliko, ki mu je izvirala iz slovesne procesije. V poročilu očetu provincijalu je ni zabeležil. »Te zadnje veselosti,« je menil, »ne privoščim nikomur drugemu. Naj mi bo v tolažbo v bridki smrti uri. Spomnil se bom na to, pa se smejal. Očetje tovariši bodo rekli, da že tostran vidim nebeško veselje. Amen.«

Dva meseca pozneje je s slovesno mašo Janeza in Marijo poročil. (Dalje.)

SLAVOSPEV MESTU.

— TONE SELISKAR.

Pišem pesem izgnanec, v samoti trpkih planjav,
govorim tebi, rodni brat, iz temnice plahih gozdov,
pišem pismo kakor izgubljeni sin v sluteno smer,
pišem ti slavospev in hrepenenje ko ljubljenci svojega srca.

Iztegnjen v visočino, na stolpu svojih misli stoječ
te gledam v blesku žarometnih spominov vseh dolgih let,
in tako je težko mi, da bi grizel v črto, ki med nama leži,
da bi krilil z rokami ko pogubljenec v davečih valovih voda.

Obzidane ceste — ko žarka prema skozi tisočero življenj,
ljubke ulice in senčni prehodi v mračnih obokih zidov,
hiše v dolgih vrstah v eno samo nerazdružno telo
in stolpi, kopajoči se v oblakih, segajoči skozi zastore teme!

Razmaknjeni trgi, oboroženi z bleskom in strahom belih palač,
temni koti, obgrajeni z gnilimi pročelji beznic,
skrivnostna predmestja z vročo pesmijo lesa in nakoval,
rdeče tovarne in množice v divjih izbruhih strasti!

Mesto, morje, goreča noč v meni sredi ravnin,
ki me žro, mrtvičijo, polnijo z grozo svojih prstenih lie,
da bi se trgal, hitel, plul v tvoj široki objem
v hram tvojih svetlih — resnico zakrivajočih zagrinjal.

Ti ne veš, kako je strašna resnica vseh živih resnic,
razgaljena po njivah, po ogromni ploskvi rodovitnih step,
po zemlji, ki jo čutim v sebi, kakor da sva dva
spojena v okov, v misel in podedovano rojstvo gorja.

Slavospev tebi! Tu je solnce in grivasta pesem vetrov
in trpljenje in smrt! (V tebi jo skriva ogenj tisočvoltnih plamen!)
In smrt... V razkošnem blagostanju odpirajočih se grud
umirajo gladne žanjice v grozi nepojmljivih pravic.

DOMIN SVET

LETNIK 39. V LJUBLJANI 1. OKTOBRA 1926. ŠTEVILKA 7.

TURNIŠČE, ROMANSKA, GOTSKO PREZIDANA APSIDA.

OSMERO PESMI.

(Idila.)

IVAN PREGELJ.

8. Žalostna ekloga.

Wie man geschrieben 1311 hat allhie zu Crainburg Herr Diepold von Stein, ein braver Rittersmann den Herrn Balthasar von Landspreis, einen gleichfalls ruhmbehaltenen Ritter, in einem Turnier ums Leben gebracht, und damit selbigem ganzem Geschlecht, dessen dieser der Letzte war, den Garaus gemacht.

Valvasor.

Im jar des Heyls 1550 an des guoten sand Mathaei tag ze Chreinburch, da der guotsant Cancian rast... v letu odrešenja Gospodnjega za svoj šestdeseti gol sem se odločil jaz, Matej Plodel, točasni mestni sodnik v Kranju, da napišem svoji

ljubi hčerki Agati v spomin, ko pojde zamož, da bo sama brala in povedala svojim otrokom o prežalostni svatbi zadnjega gospoda lanšpreškega, kakor se je vse zgodilo od začetka do kraja in sem bil jaz imenovane-ga gospoda lanšpreškega verni oproda, mu služil z mečem in plunko, z bajanjem in basnijo, ga pospremil ponosno na konju v to mesto Kranj po slavo in nevesto in ga od tu mrtvega odpravil staremu očetu v samotni grad. Pišem in me solze oblivajo ob bridkem spominu. Jočem in se spoštljivo klanjam božji vsemodrosti, ki je dopustila, da je bila mojega življenja najbolj bridka pot meni samemu v poznejšo največjo življenjsko srečo, da sem prav tisto nesrečno uro in tisti žalostni dan jaz sam našel tu v Kranju stalen dom, ljubečega tasta, čigar zet in naslednik v službi sem postal, užil življenja visoko slast ob ljubljeni ženi, ki ji zdaj že tretje leto objokujem grob, in vladal mestu pravično in modro, vsem dobrim prijatelj in ščit, sovražen in strog maščevalec vsem zlim. Bogu slava in čast vekomaj!»

»V letu Odrešenja trinajst sto enajstem, v lepih binškoštnih dneh je prišel k mojima tedanjima gospodarjema Urhu Lanšpreškemu in njegovemu sinu Boltežarju sel s pismom od visokega gospoda gornjegrajskega opata Wulfinga. 'Slava Bogu in čast,' je pisal opat svojemu po poli bratu Urhu, 'slava Bogu in čast! Zdrav sem, tisti grčavec kakor pred leti pa ne več. Enoletna nemška voza, v katero me je spravila, kakor veš, zvesta služba prijatelju Henriku, pravemu češkemu kralju, mi je omajala kosti. Ich bin ein wegemueder man! Ne pritožujem se. Ljubi Bog me je morda s prezgodnjo slabostjo posvaril, ki sem se rodil v hudo bojevitih časih in se nisem mogel odtegniti niti s svojimi nekrvavi božji službi posvečenimi rokami, bojni igri in kri prelivajoči pravdi. Prosim Boga, naj mi bo milosten sodnik, in tolažim se, da nisem nikoli sukal meča ne v krivični vojski ne proti šibkim ne proti ljudstvu, ki največ trpi, ko se gospoda koljejo med seboj. Bil

sem vojak v boju, nisem plenil, nisem zažgal. Ne misli pa, ljubi brat, da sem popolnoma ohromel. Še imam moči, da oberoč vihtim težki meč, ki sem ga krstil za »leva, vpijočega v puščavi«, še bi igral s kopjem in lahkim ščitom v šaljivi bojni igri. Le nikogar nimam, ki bi mi v taki igri stal. Pa sem mislil na mladega Tvojega sina Boltežarja. Bil bi mi ljub in dobrodošel družabnik. Ne vabim ga k sebi. Vem, da Ti je edinec in zadnja uteha in pomoč v starih letih, poslednji svojega rodu po štirih bratih, ki so junaško padli v boju, Tvoj Tobija in Benjamin, ki se ga tudi jaz v molitvi spominjam vsak dan. Tako, glej, me ne tarejo tolikanj telesne slabosti, veliko bolj me mori puščoba. Nimam namreč tudi nikogar bližnjih, da bi mi bral iz knjig, ki se mi praše po policah, pa bi želel, da bi tudi Tvoj sin bral iz njih pa izvedel, kako zorimo že na tem svetu lepemu viteštvu na onem svetu, kjer nas bodo nebeški rogovi klicali v družbo z angeli in nadangeli, naj se borimo proti Luciferju in Endekristu za večno plačilo in presladko pohvalo kraljice vseh kraljic, nebeške naše Gospe Marije, rože skrivnostne, čast ji vekomaj! Tako je pisal visoki gospod opat Wulfing. Jaz pa sem vse vestno prebral in stolmačil svojima gospodoma Urhu in Boltežarju. Gospoda sta se posvetovala in hotela, naj pišem. Če je božja volja takó in če se visokemu gospodu opatu ne vsiljujeta, sta pripravljena, streči mu po svoji moči. Gospod Urh še ni tako star, da ne bi mogel za visokega in ljubega brata prenesti kratke ločitve od sina, sin Boltežar pa tudi ni več tako mlad, da se ne bi mogel s pridom in veseljem postaviti v službo visokemu in dobremu stricu, ki ga Bog ohrani zdravega, vsemu rodu v čast in vsem sramotilcem poštenja v strah. Tako sem jima napisal in sel je odnesel sporočilo. Po osmih dneh se je vrnil. Gospod opat je pisal: »Nebeški Gospé Mariji, roži skrivnostni na čast se odrekam veselju družbe, ki sem ga upal samoljubno. Mimo minljivega razvedrila volim za nebeško veselje samoto in tegobo starih dni, po bridki nemški še svojo vozo in si sam vežem roke. Boltežar, moj ljubi stričnik, naj ne hodi. Amen!«

»Ko sta gospod Urh in gospod Boltežar to slišala, sta bila žalostna. Tedaj sem mislil, da ju morem potolažiti in jima svetovati.

O, da bi nikoli ne bil! Rekel pa sem: »Gospod opat je svet mož. Odrekel se je skromni želji. A če bi gospod Boltežar vendar šel v Gornji grad, silno bi razveselil starega strica. Znano je, da je tegoba hujša nego bolezen in da nenadno veselje človeka pomladi.« Tedaj je gospod Urh pogledal name in potem na svojega sina. »Pojdem, oče,« je rekel gospod Boltežar. Oče je prikimal, ga pokrižal in blagoslovil. Jaz pa sem dal tisto uro sedlati in obljubil staremu očetu, da mu bom sina pazil kakor zenico v lastnem očesu. Odjahala sva z mladim gospodom. Takrat so se vzdignile z grajske strehe črne ptice. Gospodu Boltežarju se je plašil konj. Mene je obšla temna slutnja. Ko pa sem videl, kako lahko je moj gospod ukrotil plašno žival, me je minil strah in obšla velika milina. Ni bilo lepšega mladeniča mimo gospoda Boltežarja. Svetli, kodrasti lasje so mu kakor zlata čelada krili jasno čelo. Sinje oči so gledale veselo in zavzeto v mladi svet, ustnice, rdeče kakor dva draga kamena, so se nasmihale. Tako je jezdil v lepo binkoštno jutro kakor sam božji vitez sveti Jurij. Prosil me je, nekaj pa je srce samo gnalo in sem pel: *Ih het zu hand gelocket mir ain falken waidenleichen...* Pel sem, pa me je obšla nova žalost in se mi je pesem sprevrgla: *Trûric ist das herze mîn wan ez will nu winter sîn.* Gospod Boltežar me je pokaral. Potem pa sva srečno prišla v Gornji grad. Gospod opat je bil ves iz sebe od veselja. Objel je gospoda Boltežarja, obljubil mu, da ga bo posvetil za viteza in ga še drugače častil. Tudi jaz sem bil deležen časti. Pa je že moralo tako priti, da se je tisto veselje pozneje sprevrglo v žalost in bi jaz še zdaj klel tisto kratko radost, če ne bi vere imel, da smo vsi v božjih rokah in se vse mora tako zgoditi, kakor je božja volja.«

»Visoki gospod opat Wulfing pa se je bil res ves pomladil. Vsak dan zjutraj po molitvi se je meril v junaški igri s svojim stričnikom. Meni je srce poskakovalo v prsih, ko sem videl bojno spretnost svojega gospoda. Saj sem mu bil jaz učitelj in voditelj in gospod Wulfing me je pohvalil, da sem večče učil. Tedaj mi je bilo to priznanje v čast, danes me boli in se tolažim le še z besedo gospoda opata, da oportet bellicare, treba je vojske! Bog pomagaj, da je bilo in še bo tako...«

TURNISČE, APOSTOLI, FRESKA IZ LETA 1585.

»Ob nedeljah in božjih praznikih, ki jih je bilo v Gornjem gradu dokaj več nego smo jih vajeni praznovati posvetni ljudje, se gospod opat in gospod Boltežar nista borila. Za take dni sem jima moral bajati in basniti iz knjig, ki jih je imel gospod opat. Bral sem zlasti iz knjige, ki jo imenujejo zlato pesem. O, koliko prečudno nebeških zgodeb sem tedaj spoznal o visoki Gospe, nebeški Kraljici, ki si jo je bil visoki gospod opat izbral za svojega življenja in sreca kraljico, obtožujoč se prenekaterokrat, da ji ni ostal vedno zvest.«

»Šest tednov sva se že mudila z gospodom Boltežarjem v Gornjem gradu. Tedaj sem rekel svojemu varovancu, da se bova morala posloviti. Šel je h gospodu opatu, ki me je pozval. O gospodu Boltežarju me je vprašal. »Ali ni morda v mogočnem varstvu?« Odgovoril sem, da je, gospod opat pa je bil nejevoljen in sem videl, kako močno se mu je bil prikupil sinovec. »Viteza hočem napraviti iz njega in posvetim ga,« je govoril.

potem pa mi je velel, naj pišem. »Urh!« je narekoval, »Bog s Teboj! Veliko veselje si mi napravil. Ne bom Ti pozabil. Pusti, da obdržim Boltežarja še štirinajst dni. Palica je, kakor jo je Bog urezal za žezlo, a uglajena ni. Ugladim jo jaz, ti se pa ne boj zanj, Ti pa hvali Boga, da Ti je dal heredem, dediča. Meni ga ni. Bil sem duhovnik, boril se contra fas, proti dostojnosti, a ostal sem čist in neomadeževan, čast bodi nebeški Gospé Mariji, roži skrivnostni, amen.« Lanšpreški gospod Urh je odgovoril opatu: »Obdrži Boltežarja še štiri tedne pa v oporoki ga ne zabi. Tudi oženiš mi ga lahko, ki morda veš vrednih nevest, kakršnih v samotah lanšpreških ni.« »Oženim naj ga?« se je zamislil gospod opat in dodal: »Ženi naj se sam!« In gospod Boltežar se je res ženil sam. A kadar se jaz na tisto svatovanje spomnim, moram vedno zopet ponoviti iz pesmi, ki ni vesela: Trûrie ist das herze mîn wan ez will nu winter sîn...«

»Bilo je že pozno pod mrak, ko je naznanil rog s stolpa, da prihajajo gostje. Gospod opat je sprejel potne: gospoda Volka Sovneškega z ženo, sinom in mlado sorodnico. Sovneški so bili visoki gospodje. Tri zvezde v sinjem polju so nosili. Vse zvezde in sinjino nebes pa je nadsijala sovneška mlada sorodnica deklica Rozamunda. Gospod sovneški je bil na poti v Radovljico h gospodom Lipniškim. Osirotelo in ubogo sorodnico je vzel s seboj, ne bi li našla sebe vrednega ženina, ki bi jo kot sladko breme prevzel gospodu Volku z ramen. Razglasilo se je bilo namreč, da je zbral gospod Albreht iz rodu Ortenburžanov pisano krdelce vitezov v gorenjskem gradu, odkoder jih misli vzeti v prvih poletnih dneh na viteški boj ali turnir v Kranj. V tem boju so hoteli visoki deželni gospodje proslaviti vesel dogodek, da so se nehale bridke vojske s kraljem češkim, ki mu je do zadnjega zvesto služil opat Wulfing. Opat je za vse to izvedel šele od gospoda Volka. Prebledel je od jarosti. Njega edinega bojni drugovi niso bili povabili. Bil pa je mož krepke volje in je znal svojo jezo brzdati. Vljudno je stregel gostom in je skrnil svojo užaljenost. Jaz sem vendar spoznal, kako mu je, pa povedal svojemu gospodu. Poslušal me je razmišljeno. Kaj mu je bilo za žolč stričev, on je imel tedaj samo eno pred očmi: videl je bil gospodično Rozamundo in jo ljubil. V spanju sem ga slišal vzdihati. Šel sem in govoril z gospodom opatom. »Če jo zasnubi,« je dejal trpko, »naj jo. V Kranj se skazovat pred njo ne bo šel. Roža je Rozamunda, a Lanšpreških blagajski rdeči cvet ne bo lomil kopja za njo.« Tako je mislil strogi gospod in sem povedal gospodu Boltežarju. Nič ni odgovoril, le zardel je. Ko so Sovniški odhajali in je pomagal gospodični v sedlo, ji je bil obljubil, da se bo z njenim znakom boril za njeno čast. Vsa srečna je poslušala. Tisto uro se je začela moja in mojega gospoda bridkost. Skrivaj, da ne bi izvedel gospod opat, sem moral za svojega gospoda poizvedovati, kdaj se zberejo vitezi v Kranju. Gospod opat je moral nekaj slutiti. Postal je bil ozlovoljen in mračen. Trpko je rekel gospodu Boltežarju: »V treh dneh se vrneš k očetu!« Potem mu je velel, naj gre v cerkev, se pripravi za sveti zakrament in naj moli vso noč. Gospod moj je poslušal. Gospod opat pa je dal drugo

jutro slovesno zvoniti k veliki maši. Po maši pa je pozval predse k oltarju mojega gospoda. Kakor božji vitez sveti Jurij se je svetil moj ljubi gospod v orožju, ki je bilo vredno ceno močnega posestva in je bilo viteški dar opatov mlademu njegovemu sorodniku. Jaz sem gospodu stregel kot bojni oproda. Opat je blagoslavljal goli meč, pel psalm in antifono, naj Gospod blagoslovi novega viteza; kakor je blagoslovil kralja Davida v boju z Golijatom, da bi nikogar z orožjem ne ranil po krivici, temveč branil vse pravično in dobro. Gospod Boltežar je nato trikrat zavihtel meč. »Mir s Teboj!« mu je voščil opat. Gospod Boltežar je opasoval meč. Svetlo je učil stric: »Speciosus forma prae filiis hominum, accingere gladio tuo super femur tuum potentissime.« Potem je napravil gospod opat veliko gostijo, obdaril gospoda Boltežarja in se poslovil od njega. Bilo je deževno in megleno jutro, ko sem odšel z gospodom svojim iz Gornjega grada. Jahal sem molče za svojim gospodom. Ko pa je zavil v Kamniku pod gorami navzgor, sem vprašal, kam. »V Kranj,« je rekel. »Gospod,« sem ga rotil, »nikar! Stric bi hudo zameril, ki noče tega.« »Pa hočem jaz,« je dejal trdo gospod Boltežar.

»Bog mi bo morda odpustil, sam si ne morem, da nisem bil tedaj bolj odločen proti svojemu gospodu. Bil sem pač kakor on sam mlad, samoljubno željan videti sijajno igro. Prepričan sem pa tudi bil, da se bo gospod Boltežar obnesel, ki sem ga videl, kako zna igrati s težkim orožjem, v hitrem toastu in še v pametnem popuščanju tako dolgo, da se nasprotnik upeha. Ko sem ga slišal, kako hoče proslaviti gospodično Rozamundo in še rožo Blagajev v svojem grbu, kako veselo upa, da mu bo uspelo priboriti častno zadoščenje užaljenemu stricu opatu z viteškim darilom za zmago, sem se mu odobrujoče podredil. Tako pač snuje načrte človeška pamet, božja roka pa je, ki jih zdajci prekriža. Gospod Boltežar je jahal po zmago in nevesto, pa si je smrt prisnubil. Mene je slutnja vso pot morila, pa sem v Kranju našel toliko srečo, da zanjo gospoda Boga nikoli dovolj zahvaliti ne morem.«

»Prišla sva v Kranj teden dni pred velikim Šmarnom, pred dnem, ko so se imele začeti igre. Že je bilo v mestu kaj živo drznih jahalcev od daleč in blizu in na loki pod

MARTJANCI, SMRT SV. MARTINA, FRESKA (JANEZ AKVILA IZ RADGONE, 1392).

mestom so se urili za slovesni boj. Na trgu pred cerkvijo pa so noč in dan gradili zidarji in mizarji odre za visoko gospodo, pregraje za borce, stolpiče za trobače in stopnišča. Izbrali so bili tudi že častno predsedstvo igram, pribočnike in svetovalce pa svetli odbor, ki bi pregledal pred igro orožje in ščite in konje, odklonil nevredne borce in pripustil častne in neomadeževane. Bil je med vitezi tudi gospod Diepold Kamenski. Slovel je kot hud razbijač, časti pa mu niso hvalili. Odklonili so mu pozneje konja. Bil je proti vsem predpisom grizljiv in togoten. Vsakega drugega bi bili za tako nečastno dejanje odslovili kot nevrednega, da se meri v turnirju. Pa je imel gospod Diepold močnih priprošnjikov v mejnem grofu goriškem, gospodi devinski od morja in Turjačanih s kraške zemlje.«

»Z gospodom Boltežarjem sva našla gostoljubnega prenočišča pri tedanjem mestnem sodniku Hermanu Unverzichtu. Ko sva se

natančneje zgovorila z gospodom Hermanom, me je ginjeno objel kot sina svojega mladostnega prijatelja, ki mu je bil nekoč rešil življenje. Sam in njegova lepa in dobra hči sta me stregla kot starega prijatelja. Tako sem mogel služiti svojemu gospodu, da ni pogrešil ne dobre jedi ne prijetne postelje. In kakor je on gorel za čast in ime gospodične Rozamunde, tako sem zdaj še jaz blagroval dobroto in lepoto svojega srca kraljice Apolonije Unverzichtove.«

»Tako je minilo sedem dni, visoki praznik vélike nebeške Gospe in ponedeljek, ko smo orožje in konje razstavili in ščite obesili v ogled. Bilo je prečudno barev in likov, ki so strašili in kazali slavno prošlost viteških rodov: lev in orel in tur, tičja perot, srebrna gora, zmaj na stolpu, nosorog, sekira in puščica, lilija in kača, kozel in ogenj bruhajoči vol. Meni se je zdelo, da najlepše sijejo sovneške zvezde v sinjem nebu pa blagajska roža mojega gospoda Lanšpreškega. O moj Bog! Zvezde sovneških so takrat vzhajale,

blagajska roža pa se je imela osuti drugi dan potem ...»

»Tedad pa je iskal gospod Diepold Kamenski spora z mojim gospodom. V vaji na loki pod mestom pred jasnim licem gospodične Rozamunde, ki ji je dvoril tudi gospod Diepold, se je izkazal moj gospod za izbornega jahača. Svileni vrvice je snela s svojih nedrij in mu z njo okrasila bojno kopje za pravi boj. To je videl gospod Diepold in je zbledel. Iskal je prilike, da bi se znesel in se je. Zaničljivo je stopil k odru, kjer so viseli ščiti. Udaril je po znamenju Lanšpreških in vprašal zasmehljivo: »Ali ni to grb kmetiških Wulfingov? Osat imajo v požetem polju. Moj gospod Boltežar je zbledel in odvrnil: »Blagajska roža ni osat in je častna, kar konjska čeljust nikoli ne bo. Tako je rekel, ker je vedel, da so bili sodci odklonili gospodu Diepoldu grizljivega konja. Gospod Diepold se je potuhnil. Jaz pa sem svaril svojega gospoda, naj se varuje protivnika.«

Glas se je utrgal beroči gospe Mariji. Tiha solza ji je zablestela v očeh. »To so besede, gospod Frhance,« je rekla, »pa če človek vanje s srcem posluša, mora mu biti hudo.«

Stari šolnik je prikimal. Kakor njej so se bile tudi njemu orosile oči. »Berite,« je dejal. »Gospod Plodel, ki pripoveduje, je našel svojo srečo in hčerki v spomin je napisal vse do konca, gospodični Agati, ali po naše Dobrotljivi, kakor ste tudi Vi vsa dobrotljiva, gospa Marija.«

S čudnim zavzetjem je pogledala gospa Marija na gospoda Orešca.

»Saj čutim,« je rekla, »kakor da berem Vas pa da ste prav zame povedali.«

»Berite!« je menil starček in se sramoval rdečice, ki mu je šla v lice. Gospa Marija je brala.

»Gospod Boltežar Lanšpreški se je ponesrečil v boju. Gospod Diepold Kamenski mu je bil prebil sklepanec pod vratom in ga vrgel s konja. Krvavečega sem dvignil in odnesel. Konjska čeljust je hlastnila po osatu, se je še šalil, bruhajoč črno kri. Potem pa mu je lice zbledelo in smrtna sraga pokrila čelo. Nič več se ni šalil. Dedno dragocenost mu je hranil oče doma, zlato čašo s kameni kakor kri. Gospodični Rozamundi jo je volil v dar. Z njenim imenom na ustnih je izdihnil. Jaz pa sem vzel mrliča in gospod Herman Unverzicht mi je bil v pomoč, da

sem mrtvega sinu sprevel staremu očetu na dom. V visokem solncu smo hodili, meni pa je bilo, da jašemo skozi noč brez zvezd ...»

»Urh Lanšpreški je za tri nedelje preživel sina. Nad njegovo rakvijo je viteški glasnik razbil domači grb, krvavo rdečo rožo blagajsko. Jaz pa sem vzel dedni dragulj, zlato čašo, s kameni kakor kri. Iskal sem v Kranju, na Sovneku in v Lipnici, pa sem našel v Mekinah. Tam sem slišal, kako je molil škof nad gospodično Rozamundo in jo zval v Kristusovem imenu, naj pride, izbrana, da se ji zaroči, ker je zima minila, grlica gruli in vinogradi diše ... Še sem slišal, kako je vse one preklel, ki bi mlade nune devištvo zalezovali. Izročil sem verno, kakor je volil gospod Boltežar. Nova sestra Klara je vzela dar in ga nesla pred tabernakelj svojemu nebeškemu ženinu. Tam se je zrušila. Nič več ne vem, kaj se je poslej zgodilo z njo ...»

»Šel sem v Kranj, da zadostim po volji gospoda Urha Lanšpreškega gospodu Hermanu Unverzichtu s sedmimi markami oglejskega novca za pomoč, ki jo je bil naklonil za mrtvega gospoda Boltežarja. Ostal sem v njegovi hiši in ko me je vrednega spoznal, mi je dal hčerko za ženo. Bog me je nagradil za zvesto službo mladih let. S svojo ljubo pridružno sva pokopala sivega očeta in objokovala njegov grob. Potem sva živela hčerki Agati, ki jo je nama dal ljubi Bog. Še mi je v spominu uspavanka, s katero sva z ženo vzibavala najino dete: Ich het zu hand gelocket mir ain falken waidenleichen, das hat verloren all sein gir und tuet sich von mir streichen ... Če pa se domislim, da sem s to besedo sprevel gospoda Boltežarja v smrt, me solze oblijajo in grlo mi postane hripavo. Owe! Trüric ist das herze min wan ez will nu winter sin ...»

9. Tretja ekloga ali kratka.

»Trudni ste, ne berite dalje,« je dejal tedaj gospod Orešec.

»O, saj ni dolgo,« je odgovorila gospa Marija.

»Ni,« je potrdil starček, rdel in šepetnil:

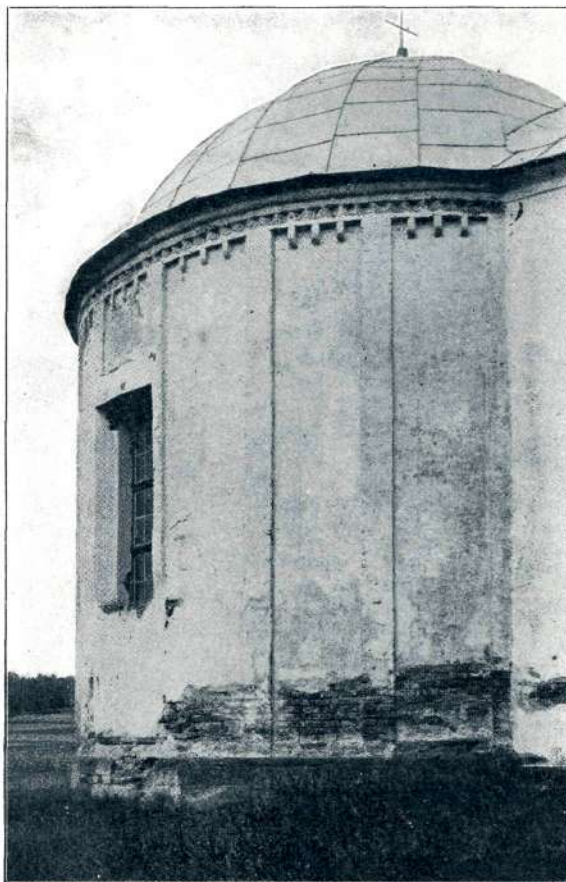
»Znam vso zgodbo od kraja do konca na pamet.«

»Na pamet?« se je čudila žena. Starček je začel pripovedovati.

»Bilo je v časih slavne in blage cesarice Marije Terezije. Takrat mesto Radovljica še

ni bilo tako spačeno, kakor pravijo, da je dandanes. Tedaj sta živela v mestu dva otroka, kmetiški Rok pa gosposkega kanclista hči Doroteja. Rokov oče je bil cerkvenik in pevec. Od očeta se je navadil Rok pobožnih domačih pesmi. Ko je pasel domačo kravo v rebri za mestom, si je pel. Tudi tistega dne si je prepeval pa prav najdaljšo od štirinajstih skrivnosti, od prve, ki je en sam Bog, do trinajste, ki je Jezus sam, ko bo soditi prišel nam, vsem živim in mrtvim štirinajsti dan. Tedaj je nenadoma stala pred pojočim pastirjem gosposka Doroteja. Pevec je utihnil, gosposka hčerka ga je gledala molče. Potem pa je hotela, naj še poje. Zmajal je z glavo. Saj bi bil pel, pa mu ni dalo grlo. Sramoval se je deklice, ki je bila lepa. Šla je, se vrnila s kosom belega kruha pa zopet hotela, naj poje. Ni maral. Kravi je kruha nadrobila. Njemu je šlo na jok, pa se je moral zasmejati. Vsa je zardela od nejevolje deklica. 'Tepec,' je zavpila in udarila Roka po licu. Potem je bežala. Tedaj je Roku odleglo in čudno veselje ga je obšlo. Nikoli še ni pel bolj čisto. 'Devet je korov angelov, deset je zapovedi Boga, enajst je tavžent teh devic, svete Uršule družic...' Prav nič ni videl, da se je tedaj vrnila deklica; pustila ga je peti, zaploskala veselo, skočila nato k njemu in ga poljubila na lice. Pevec Rok odtlej ni več pel.»

»Leta so tekla. Pastir Rok je šel za hlapca, gosposko Rotijo so starši poslali v samostansko šolo. Nič več je ni videl Rok, pozabil je pa ni. Tako so mu dozorela leta, da se je moral skrivati, ker so ga v vojake lovili. Ujeli so ga in služil je osem let. Potem se je vrnil brez leve noge in desne roke. Groš vsak dan je služil. Tako je hotela blaga cesarica Marija Terezija, ker je bil v ognju pri Kolinu. Pod Lavdonom pri Katzenbachu pa je pustil zdrave ude. Takšen je stopil prav na praznik svete Ane k maši v radovljiško cerkev. Bilo je slučajno prav tisto jutro, ko je prišla žlahtna gospa Rotija prvokrat k očiščevanju. Pogledala je po nemarnem soldatu, spoznala ga pa ni. Rok jo je spoznal in ugibal vso mašo, čigava je neki zdaj. Bilo mu je hudo in dobro, kakor kadar človeka mrzlica stresa, in je tudi verjel, da ga prečudno spreleta od starih ran. Ni molil, le iz pobožne pesmi se mu je spovračalo na ustnice: 'Sedem je v letu grdih sobot, na

SEILO, ROMANSKA ROTUNDA.

čast Materi sedmih žalosti. Tudi osmi meč jo boli. Brusijo ga ji tiste žene, ki so zavrgle svoje može.»

»Vstal je od maše in šel k županu. Skazal se je, da za pravo delo ni več in da ob samem soldaškem grošu tudi ne bo moči živeti. Župan mu je bil birmanski boter pa je dejal: 'Kaj pa za nočnega čuvaja, Rok? Ali bi šel? Ure boš klical, lej, saj znaš, in zeblo te brez dvoje udov tudi ne bo prehudo.' Rok je prikimal. Boljšega čuvaja Radovljičani niso imeli ne prej ne slej. Vse ure vsako noč od prve do zadnje hiše je prepel in še svojo šalo imel pozimi, ko so bridke sape brile od Stola in z Begunjščice: 'Če me zebe? V levo nogo pa desno roko.' Pa mu je bil desni rokav prazen in leva noga lesen količ.»

»Tako je služil Rok dvajset let in več. Gospa Rotija pa je medtem ovdovela in pokopala vse svoje otroke. S staro služkinjo je živela v mali hiši ob koncu mesta proti Lescam. Od tam je prihajala v mesto le še

v cerkev in na svoje grobove. Nekoč je v visokem snegu obnemogla, da jo je našel Rok in nesel nazaj domov. Tako se ga je spomnila iz mladih let. Odslej ji je služil: utiral gaz k zornicam in ponoči pel: »Sedma je Mati žalostna, osma, veselja nebeškega, devet je korov angelov, deset zapovedi Boga, enajst je tavžent teh devic, svete Uršule družic...«

»Lonček vročega mleka je dobival za to budnico vsako zimsko noč na Rotijinem oknu, ko je prišel ob enajstih mimo. Sedem zim zapored vsako noč. V osmi zimi za praznik svete Lucije ni našel nič. Začudil se je, zakaj pri Rotiji je gorela luč. Odpel je svoj del in šel. Opolnoči se je vrnil, ob eni, ob dveh, ob treh. Mleka ni bilo. Ko se je zdanilo in je videl, da so vrata k Rotiji samo priprta, je vstopil. Našel je gospo v naslanjaču. Mislil je, da spi. Na mizi je bil njegov lonček mleka. Popil je. Potem pa ga je groza stresla. Lice gospe Rotiji je bilo bolj belo kot mleko. Zvesti čuvaj je dahnil gorak poljub vanje. Pa ga je mrzlo streslo v vse ude, še v levo nogo in desno roko.«

»Tako je vrnil poljub za poljub. V deveti zimi nekoč je sedel truden na Rotijin grob. Tako so ga našli zjutraj mrtvega. Nič več ga ni zeblo ne v prazen rokav ne v lesen količ.«

— — —

»Gospod Frhancé!« je vzkliknila gospa Marija, »ta zgodba! Saj ste jo pisali Vi!«

»Jaz, gospa Marija!« je odvrnil svetlo stari šolnik.

»Pa o roži loški veselo povest?«

»Jaz.«

»In žalostno iz Kranja?«

»Jaz.«

»In siromak Peter Roža?«

»Peter Roža, siromak. Ne hudujte se nanj. Saj brali ste vendar, Vi, rajna Vaša mati in gospa Meta Sajveškako.«

Tako je zrastle tisto uro iz svoje moči gospod svetnik Orešec in je stal poveličan, lepši mimo svojega davnega prednika, božanstvenega Odiseja pred Fajaki, pred kraljem in pevcem in lepo hčerko Navzikajo...

Gospa Marija pa je hitela oznanjat sestri Meti čudno vest. Potem so v Begunjah praznovali v skromni domačnosti zaroko gospodične Anice in gospoda doktorja Juriča. Ženin je povabil gospoda Orešca za svojo

pričo pri poroki. Zdrav, pomlajen se je stari gospod nato poslovil od Begunj, da se vrne na Okroglo. Bila je njegovih starih poti pet a ekloga...

»Ali ne morda zadnja, kakor v lepi pravljici?«

»Zadnja! Saj veš, kako!« — (Konec.)

PESMI.

FRANCÈ VODNIK.

Zapuščen.

Pod zarjami večernimi je šla
moja deklica
in bila je kot noč temná.

Kot rože, ki jih je nosila
večeru njena drobna dlan —
meni so vžgale rano v srcé.

Sam vase sklonjen, bled nad grobom sanj
zaradi nje, ki je v blesku zarij šla,
sem dolgo jokal zapuščene solze vanj...
(Pod belim nebom črni ptič motno vesla.)

A ko zajoka mesec vrh neba,
bo zadnja žalost mimo šla
in omáhnile mi bodo rôke
in omáhnilo mi bo srcé.

Očiščenje.

Kaj sem vam storil, sestré,
da tako temno jokate v me —
ali morda ihtite za moje grehe?
(Jaz sem grešil nad vami, o čiste!)
Kako vaša bela telesa v noč ihte —
oh, odpustite mi, sestré!

Sen in pesem nad vsem stvarstvom bdita
kot lučki zadnji; čezinčez mesečina razlita.
Sam vase kot v brezdno padam jokajoč
in do belega jutra vso noč
mi srčne rane krvave —
oh, odpustite mi, sestré!

Zadnjo rožo venečo roka drži,
s plamenom belim v srcu gori
samotna večna luč kesanja
za svetlo milost odpuščanja...
a božji angel mimo gre —
oh, odpustite mi, sestré!

DOMIN SVET

LETNIK 39. V LJUBLJANI 15. NOVEMBRA 1926. ŠTEVILKA 8.

RIHARD JAKOPIČ: SLEPEC.

OSMERO PESMI.

(Idila.)

IVAN PREGELJ.

10. Sovetnika Orešca godovni dan.

Auf die Postille gebücket... Oprostite vsi živi emblemi elizijskega blaženstva nemško besedo, ki je ušla piscu izpod peresa. Iz Vossove idile se mu je neprisiljeno vzela, dasi ni točna. Gospod sovetnik Orešec je bil za svoj visoki god pač kakor Vossov

poštenjak Tam popil pri obedu steklenico vina. Zgodilo pa se je to v juniju in ne pozimi in glave tudi ni naslonil na postilo, temveč na slovensko knjigo Prešernovih Poezij na tisti strani, kjer se bere o Andrejčku in Barbki. Smešno berilo za starega gospoda. Kakorkoli, bi dejal Cankar. Svetniku se je iz slovenske idile vzela misel na njegova dva varovanca, na mladca, ki cedro pozna, na mladenko, ki diše edenski mir. Iz dobre misli pa se je tedaj spletla svetniku živa sanja, ki se je kot sanje zavedel seveda šele, ko se je zbudil. Lenobni bralec bo menda zdaj zadovoljen. Uveli smo čudno vsebino nadaljnjega, kakor gre po starih predpisih pripovedovati zložno in pametno, česar se že imenovani Cankar kljub resnim opominom do smrti navadil ni bil...

»Hm,« je spregovorilo čudno zagrljeno in nekam trudno, »hm. Redoljub, je rekel. Lepo ime! Le če bi vedel, ali je sebe tako nazval ali pa mene. Sebe? Mene? Sebe? Mene? To se vpraša! Se-be? Me-ne? Se-be? Me-ne?«

»Hm!« je zagodel tedaj tudi svetnik Orešec, »hm! Kaj pa če sem se-be in te-be, se-be in te-be, stari komiliton, ki do danes nič nisem vedel, da govoriti znaš!«

»Stari komiliton, hehehe,« se je zahahljal svetnikov časoslov, »da se čudiš? Nil novi sub sole, glej! Zakaj ne bi stara ura govorila? Saj je dovolj dolgo molčala. Čas ka-zala, pa mol-ča-la, dos-ti dol-go...«

»Dolgo, komiliton. Od tistih dni, ko je stala na komodi v Loki pri Plavcu, odkoder se je za doto preselila k Lovričevemu Janezu, pa se spet selila k urarju in od urarja v gorsko župnišče in iz župnišča kot zapuščina zvesti kuharici, ki je mlademu dijaku Orešču volila svoje zadnje in svoje vse.«

»Zgovoren si,« je odgovoril časoslov, »v nerodnem stavku si povedal skoraj vse. Treba pa ni bilo. Stara ura ima svoje spomine pač le v glupi šolski nalogi. Bral sem jih, ko si vsako leto zopet — heu te miserum! — z rdečilom beležil slovnico vanje. In hoc non te laudo.«

»Kaj hočeš, predpisi,« se je opravičil šolnik.

»Kaj predpisi! Dovtip, dovtip, učeni prijatelj, dovtip, če veš, kaj je to, dov-tip, dov-tip?«

»Komaj bi vedel. V šoli jih ni.«

»Pa so iz šole. Pa še v slovensko opero, najmlajšo. Glavni junak v njej je nem od kraja do konca. Dov-tip, prijatelj, dov-tip.«

Stari časoslov se je zgubil v svojo trpko življenjsko govorico. Že je dvomil stari šolnik, da bo še spregovoril po človeško. Pa se je komiliton znova zahahljaj in rekel:

»Redo-ljub, redoljub! Ali pa umeš, kar rečeš? Ali si šel besedi do dna? Ali ne misliš, da je morda glupa?«

»Glupa? Kako misliš, komiliton?«

»Glupa, sem dejal, in lepa tudi ni. Tako uho imam pač, huduj se ali pa ne. Beseda tvoji strežnici Meti iz ust je cvet, iz tvojih šolskih bukev modrost pa smet. Tu cvet, tam smet, cvet, smet...«

»Beseda je beseda,« je odgovoril skoraj nejevoljno šolnik.

»Pa ni, pa ni, pa ni,« je ugovarjal časoslov. »Pa se jagod s slike najej, pa se mleka iz pesmi napij! Tako bom dejal in le tisto je prav, kar živi.«

»Že kar po godčevsko golčiš,« se je otresal svetnik.

»Propoved visoko v hoduljah ti gre. Ti mene umeš, jaz včasih te ne!« je znova grajal časoslov.

»Od moje modrosti si zajel, pa se prevzemaš, komiliton!«

»Od tvoje modrosti? Haha. Redoljubova modrost! Kaj pa je to?«

Ne žali, prijatelj!« se jadi šolnik.

»Dov-tip, dov-tip,« se roga v krasnem ritmu časoslov. »Govori o modrosti! Pa besedi pomena ne ve. Iz knjige in šolske naloge pač. Iz krilatice na hoduljah visečih, bobnečih, strašočih, ha-ha, ha-ha.«

»Tedaj me ti uči, če bolje veš. Govori! Kaj je torej modrost?«

»Mladost!«

»Mladost? Ki prav nič za red ne ve?«

»Zato, ker ji ga treba ni!«

»Bridek si, kot žolč, komiliton!«

»Plehek si kot dežnica, šolnik!«

»Petdeset let sem v mlade duše cepil lepih naukov.«

»Dovolj, da spoznaš, kako samopriden si bil.«

»Nadut? Domišljjav?«

»Norčav!«

»Norčav si ti, komiliton.«

»Resnično, do smrti ne boš prav umel.«

»Errando discimus, pač.«

»Docendo, je učil iluminat z železnim čelom.«

»Errando, je prav.«

»Docendo, je tudi!«

Kakor v bridki stihomitiji sta se kresala prijatelja. Onemoglo se je rušil šolnik:

»Der Gescheitere gibt nach.«

»Ganz recht, der Professor,« se je rogal časoslov in začel peti brezmejno posmehljivo:

»Gott ist groß, Professor größer, Gott weiß alles, Professor besser.«

»Ali pa se zaveda, da žali?« je planil svetnik.

»Dov-tip, dov-tip, dov-tip,« je gubil časoslov polagoma svoj rezki človeški glas.

Tedaj je svetnik Orešec oko odprl, se prebudil in zavedel. Pred njim je stal zanamarnjen človek in se lomil v slovesnih poklonih. Svetnik je strmel. Potem je spoznal in povedal:

»Peter Roža!«

»Jaz sam!« je odgovoril tujec...

* * *

»Jaz sam!« je ponovil z glasom, ki je vela iz njega nekaka težka užaljenost. »Jaz sam! Dobrodošel ali pa ne. Po poslih, ki so nujni.«

»Prosim, sedite,« je bil svetnik takoj ves vljuden in dostojen. Peter Roža je odklonil sedež. Stegnil je roko in položil pred svetnika srebrn novc:

»Dolgujem gospodu goldinar. Tu je denar!«

»Ta malenkost, dovolite,« je bilo skoraj sram svetnika.

»Nič malenkost! Dolžnost,« je odrezal oni in si segel igralsko z desnico na srce.

»Zdaj bom pa še jaz svoje terjaj,« je dejal. »Gospod svetnik je namreč blagovolil sumiti o mojem poštenju, imenoval me je takorekoč javno tatu. Zahtevam takorekoč zadoščenja ali pa dokazov, da sem mu jaz zlato uro ukradl.«

Gospod Orešec ni bil v majhni zadregi.

»Vili ste me za gumb,« je jecljal plaho, »skoraj bi ga bili sneli —«

»Govorimo o zlati uri, gospod!«

»Nu pa! Veseli me, da ste nedolžni.«

»Zadoščenja hočem, gospod. Kdo je tat?«

Čedni Roža je res nekje našel težko slovesnost. Ti pa, sijajni Odisej iz Begunj,

redoljubni svetnik, si se tisto trenutje v drugo dvignil v višavo in zaklical jezno, nespravljivo, kakor gre govoriti užaljenemu šolniku spričo poredne mladine. Takole si rekel:

»Kdo je tat? Neredni Vi, človek! Pa mene vprašate? Mene, ki vse vem, kdo mi je izmaknil mladostni poem o treh gorenjskih mestih, pa ga kot lastno perje, nesrečna sraka, poklonil mojim najljubšim prijateljem! Tat ste in tam so vrata!«

Kakor vreča, ki so iz nje izsuli proso, je splahnil zdajci Peter Roža.

»Habeant sua fata, libelli,« je rekel bridko prevarjen, se poklonil ponižno in opravičil. Pojde pri priči, je dejal, le da še svoj posel do konca opravi. Z desnico je prožil svetniku drobno pismo, z levico si je segel za hrbet na stol, kamor je bil prej položil močen zveženj.

»Iz Begunj,« je dejal, »kjer se zopet vidimo.«

»Vzemite novce za pot,« je bil hladnovljuden svetnik, ga pospremil k vratom in jih zaprl za njim.

Ko je ostal sam, je odprl pismo. Gospa Meta v Begunjah, gospa Marija v Ljubljani, gospod doktor Jurič in gospodična Anica so ga ljubeznivo vabili na poroko za prihodnjo sredo v Begunjah.

»Pridem, saj sem priča,« je zaživel svetnik. Pa ga je zaskrbelo, utegne li biti povšeči strežnici Meti.

»Mulier fallax,« je mrmral. »Sitnosti bodo. Zaklela se je, da me nikamor več ne pusti.«

V take težave zamišljen je razvezal ovoj, da bi videl, kaj mu je še prinesel nenadni sel. Tedaj se mu je pod rokó razsulo čudno bogastvo tobačnic, darila njegovih tridesetih abiturijentov, en škof, cesarski svetnik, častita duhovščina, morski kapitan in en slovenski spisovatelj...

»Kranjska poštenost!« je zalomil stari gospod z rokami.

Ko pa je zdajci zaslišal, da Meta prihaja, je naglo skril prečudno blago. Le dvoje kosov je zdrknilo na tla. Meta je vstopila in povedala, da vabita svetnika za sredo na svojo svatbo Jerica iz mlina pa Mežnarjev.

»V sredo?« je vprašal gospod Orešec in je ponovila.

»Pridem!« je dejal svetnik in dodal tiho: »Le v malin ne!«

Meta pa je opazila tobačnici na tleh in se sklonila ponji.

»Odkdaj pa njuhajo?« je vprašala bridko.

»Ne njuham,« je odvrnil pošteno svetnik in dodal v zadregi: »Sem mislil, Meta! Naj bo to moj svatovski dar.«

»Kaj za nevesto tudi?« se je čudila žena.

»Ali pa za Vas,« je dogovoril starček, da ga je strežnica pogledala srepo. Potem je šla. Verjela je sveto kakor v Boga in je po svoje povedala:

»Na otročjo pamet gredo gospod!«

* * *

Pa ni šel prav nič na otročjo pamet. Kakor premeten šolar je poredno premodril skrbno ženo prihodnjo sredo, oblekel se praznično, rekel, da gre v mlin, pa se dal predrožiti na postajo. Tako je srečno prišel v Radovljico. Bila je njegova šesta pot. Genljivo droban, odličen v kroju in kretnji je omahnil z rahlo otrplimi udi mladi nevesti in stasitemu ženinu naproti.

»Mlavec, ki cedro pozna in ožep... Mladenka zorna, emblem elizijskega miru...«

Nista mu dala dogovoriti. Dejal je ženin slovesno:

»Donec gratus eram tibi... dokler sem tebi bil drag...«

Dejala je nevesta koprneče:

»Donec grata eram tibi — dokler sem še ljuba ti bila...«

Pa ni zdaj dal on govoriti ne njemu ne njej. »Stojta,« je viknil. »Odložita poroko. Moram v Ljubljano po svoj poročni dar.«

Iz ljube Horacove besede se je bil spomnil stoprv, kje je pustil zadnjič svojo zlato uro. Vlaka sta se križala na postaji. Mladostno se je vrgel v prvi voz za svojo sedmo pot. Prišel je srečno v Ljubljano. Našel je Maliča, sobarico in tiho sobo z ročno knjižnico na stenski polici. Nad petdeset gostov je v sobi spalo za njim. On pa je stopil bliže, segel na polico po Horacu. Ni odprl knjige, le zadaj zanjo je segel. In glej! Ura je bila tu, zlata, nedotaknjena, le naviti jo je bilo treba.

Kranjska poštenost!

Svetnik Orešec se je odpeljal nazaj proti Radovljici. Kakor kita čolnov gibko je vzvaloval vlak na pot in se lovil kakor med

dvema mejicama v lastni senci in še senci dimov.

V Betanijo, v Betanijo...

Bila je njegova osma pesem, njegova zadnja pot...

11. Epilog.

† Šolski svetnik Frančišek Orešec. Ni ga več med nami! Včeraj, na zadnji lepi jesenski dan, ko je zarja večerna gorela izza sivega Triglava staremu Stolu v gubasto čelo in je trudni dan slovo jemal od gorenjske ravni vse do zadnje lehe v lepi »Storžčevi deželci« in zasanjanih zatišjih pri Velesovem, včeraj z zadnjo lučjo in prvo zvezdo na mrzlem nebu smo izročili materi zemlji trudnega starčka devetdesetih blagoslovljenih let. Svetnik Frančišek Orešec, have!

Have, anima pia! Težko bi bilo najti šolnika, po pridnosti in dobroti Tebi podobnega! Dve tretjini naših odličnjakov in rodoljubov si nam vzgojil, sebi v neminljivo čast, domovini v prid. Per aspera ad astra, si klical in učil modro živeti po geslu: ne quid nimis. Have, veliki modrec, skromni in ponižni učenjak!

Have, dušni naš oče! Hvaležno je narod sprejel od Tvojega duha lepote in dobrote. Mladina naša si srce plemeniti ob ljubkem berilu o Tvoji loški roži Mariji, ob bridki historiji iz črnega Kranja, ob prečudno dehtivi romanci iz naše Radovljice. V loškem Janezu, ki je Judeža glumil, v nesrečnem vitezu Lanšpreškem in še v lavdoncu Roku občuduje tvoj lepi duhovni obraz, ljubi in obožuje s Teboj Plavčevo Marijo, nesrečno Rozamundo sovneško in žlahtno gospo Rotijo. Havete, imagines sanctae! Have, pictor! Tvoja zadnja leta, svetnik? Sam si povedal o njih, da se je blagoslov nebes osul na Te kakor topel cvet. Užil si svojih osem poti, svojih idilično lepih eklog. Najlepšo, zadnjo, deveto si tudi čakal. Bil si za krstnega botra. Poslej nisi želel nič več. Ne quid nimis, svetnik. Have, have!

Have, veliki Skromni! Kakor vsi veliki možje si umrl z modro besedo na ustih: Ordnung sei die erste Pflicht! Tvoja zadnja beseda nam bodi sveta. Po svoji veliki oporoki boš živel v nas!

Red pa bodi naša prva dolžnost!

Have, have, have!

VRTOVI.

JOŽE POGAČNIK.

Kamenit je trotoar,
trd korakov vanj udar.

Tik za cesto so vrtovi,
rdeči, modri v njih cvetovi.

Zadaj krotke ždiijo hiše,
topla v njih domačnost diše.

Ali mreže vzdolž hitijo,
s poti v vrt me ne pustijo...

Skoraj bi pozabil bil,
skoraj bi se užalostil.

Ali sem junak še mlad:
Šel bom, da dospem do — vrat.

ČUDEN SVET.

JOŽE POGAČNIK.

V deželi koščeno belih skal in rdeče ilovice leži med rdečimi bregovi žalostno jezero. V tankih žilah se od-taka voda, zvonklja in moči bujne travnike, vinograde in žitna polja; v jezeru pa leži mirno in pokojno kakor dete. Pobeljene hiše, bele kakor deviška polt in vile s fantovsko pogumnimi stolpiči so v krogu obstopile jezero.

Do brega sta stopila otroka, pastirja bajtarskih koza. Udaril je prvi s šibo po vodi in rekel: »Lojze, povej mi pravljico o našem jezeru!«

»Od davnega je tako. Kadar pridejo nalive, zavijejo jezero v črne megle. Dežuje in z dežjem potrka nekdo na gladino ter prikljče svojega brata zmaja, ki je dorasel pri dnu. Strašni zmaj se dvigne pod nebo in s krili seže do obzorja, da se valovi prestrašijo in tulijo. Zmajev brat si splete iz dežnih pramenov bič in razbiča valove. Po velikem viharju pa nastane velik pokoj.«

»Velik pokoj... Dalje, Lojze!«

»In ni več ne zmaja, ne dežja, ne biča. Ali na dnu jezera požene drugi zmaj; iz večnega semena se rode. Potem zopet potrka od neba.«

»Saj to ni pravljica! To je resnica!«...

»Na gori bomo sezidali cerkev sv. Juriju v čast,« je dejal pastir.

»Bomo jo,« je pritrdil mali.

Čez dvajset let so posvetili na hribu novo cerkev sv. Jurija, z blagoslovljenim oljem so jo mazilili. Sv. Jurij je stal v velikem